

Antroport Könyvek

**„MANILÁBA JÖTTÜNK...”
Esettanulmány a Manilába vándorló és
vándorolt badjaokról**

Tomsits Abigél

MAKAT
Antroport

Budapest 2014

Antroport Könyvek 3.

Sorozatszerkesztő

A.Gergely András

Szerkesztők

Kirzsa Fruzsina

Papp Richárd

Varga Andrea

Szabó Miklós

Szakmai lektor

Papp Richárd

ISBN 978-615-80003-5-2

ISSN 2416-0121

© Antroport, 2014

© Tomsits Abigél, 2014

A kiadványsorozat a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság
Etnoregionális Műhelye

és az Antroport kiadásában jelenik meg e-book formátumban,

http://www.antroport.hu/lapozo.php?akt_rovat=12

TARTALOMJEGYZÉK

Esettanulmány a Manilába vándorló és vándorolt <i>badjaok</i>ról.....	5
1. Bevezetés.....	5
1.1. A téma bemutatása	5
1.2. Terepismertető.....	7
1.3. A kutatás problémaköre és céljai.....	9
1.4. A dolgozat ismertetése.....	10
2. Módszertan.....	12
2.1. Módszertani kiinduló pontok.....	12
2.2. A kutatás fázisai	13
2.3. Nehézségek a terepen	14
3. A badjaok Manilába migrálásáról	18
3.1. A migráció okai	19
3.2. A migrációs trendek és azok demográfiai töltete	24
4. A terep etnográfiai bemutatása.....	26
4.1. A város, azaz Metro Manila	26
4.2. Az utca és a környék.....	28
4.3. Az emberek.....	31
5. A vidéki migránsok urbanizációs adaptációjának gazdasági aspektusai	33
5.1. Munka és munkaidő	34
5.2. Kereslet, (re)disztribúció, reciprocitás.....	39
5.3. Gazdasági nehézségek, a szegénység kérdése	41
5.4. A koldulásról	41
5.5. A közösség tagjainak jövőképe	43
6. Társadalmi dinamika az urbanizálódás sodrásában	44
6.1. Az etnikai identitás kérdése.....	45
6.2. Társadalmi kapcsolatrendszerek, hálózatok	55
6.3. Társadalmi-kulturális adaptációs folyamatok.....	60
7. Összegzés	68
Bibliográfia	70

<i>Rövid túlélési stratégiák 2. (cikk) klimabarat-hirlevel-1-12 - NOCO2.HU.....</i>	74
Helyi (saját) fotográfiák	76

Élet az utcán¹

¹ Köszönetet szeretnék mondani azoknak a badjaoknak, akik segítettek a kutatásomat, áldoztak rám az idejükből és megengedték, hogy megismerjem őket. Hálával tartozom Alyssanak és Peternek, akik néhány alkalommal velem tartottak a badjaokhoz és segítségemre voltak az interjúk során a fordításban.

Köszönöm továbbá Sárkány Mihálynak, A.Gergely Andrásnak és Szász Antóniának észrevételeiket és építő kritikáikat.

"MANILÁBA JÖTTÜNK"

Esettanulmány a Manilába vándorló és vándorolt *badjaok*ról

1. Bevezetés

1.1. A téma bemutatása

Emberek tömegei. Társadalmi-kulturális értékek, normák és ismeretek. Információk. Tőke, áruk és javak. Technológia. Ezek mind-mind mozgásban voltak és vannak a múlt és a jelen világában – ám a 21. század kezdetén egyre inkább harsánnyá és szembetűnővé váltak. Egyik tényező kihat a másikra, és minden – közvetve vagy közvetlenül – kölcsönhatásban áll egymással. Az eddig át nem élt találkozások és az azokból szerzett tapasztalatok új jelenségeket és változásokat indítanak meg egy immáron globalizálódott mókuserékben.

A valós és látszólagos határok átlépésének gyakorisága folyamatosan gyorsul és növekszik (Spindled–Stockard 2007:xx). Egyre több egyén és közösség vesz részt a napjainkban oly kiterjedt migrációban, amikor is hátrahagyják megszokott környezetüket, azaz megszokott kulturális közegüket és különféle, előre meg nem jósolható interkulturális tapasztalatok sodrásába hajtják vagy abban találják magukat.

Az egyre inkább felgyorsult és immáron mindenütt jelenlevő globalizáció hatásait és a kultúrákat érintő, azokból következő változásokat tanulságos végigkövetni. Napjainkban a változás kiváltó okai, az azokat megmásító tényezők, és az egész folyamat összességének és részeinek jelentéstartalma maga is változóban van. Ha ezt a feltételezést elfogadjuk, rögvest felmerül a kérdés: beszélhetünk-e a mai világban állandóságról? A szociálanropológia elméleti megközelítése szerint az állandóság a kontinuitás fenntartásának és a változás törvényszerűségeinek feltárásában érhető tetten. Sárkány szerint, míg a folyamatosság fenntartásának egyes törvényei vizsgálatával sokat foglalkozott a tudomány, az utóbbit meghagyta annak absztrakt voltában (Sárkány 2000:48). Az elmúlt évtizedben azonban fel-feltűnnek kutatások, melyek a változás általánosítható rendszerét igyekeznek feltérképezni. Antropológusok átalakulóban levő közösségeket vizsgálnak lokális szinten,

S végül külön köszönettel tartozom édesanyámnak és páromnak, akik biztatása és támogatása nélkül nem íródott volna meg ez a dolgozat (ELTE TÁTK, kulturális antropológia szak, Mesterképzés, 2010).

eredményeikkel pedig összehasonlítási alapot alkotva járulnak hozzá egy olyan empirikus kutatási folyamathoz, amely a világméretű színpadon lejátszódó változások törvényszerűségeit igyekszik felfedni, hogy aztán iránymutatást nyújthasson.

Jelen dolgozat egy átalakulóban levő közösséget kíván górcső alá venni és megállapítani annak folyamatossága és változása törvényszerűségeit (s így, remélhetőleg az előbb hivatkozott kutatási bázishoz is adalékul fog szolgálni).

A társadalmi-szociális változások – majdhogynem végtelenbe nyúló – skáláján találhatóak azok a tárgykörök, melyek az alábbi témákat érintik és veszik nagyjító alá:

- identitás,
- társadalmi dinamika, hatalmi viszonyok és kapcsolati rendszerek,
- nemi szerepek viszonyrendszere,
- kisebbségek mai helyzete,
- migráció és/vagy mobilitás,
- urbanizációs folyamat,
- adaptációs technikák, asszimilációs és/vagy disszimilációs stratégiák,
- gazdasági változások és a modernizáció hatásai,
- életmódok átalakulása (külön kiemelve a tradicionális létfenntartó gazdálkodásból a pénzgazdaságba való átalakulást).

Vajon lehetséges-e a felsorolt kutatási mezők csupán egyikét bejárni és megfeledezni a többről? Minden bizonnyal nem, noha a közösség illetve a kutatott csoport helyzetét figyelembe véve és arra reagálva fókuszpontunk nagyobb hangsúlyt adhat az egyik dimenzióknak, mint a másoknak – ám semmiképpen sem ignorálhatja azt.

Napjaink globalizált káoszában az idő és tér fogalmi keretébe fagyasztott bennszülött populációk is részt vesznek, hiszen elhagyják azokat a területeket, melyeken évszázadokon keresztül éltek, és beszállnak az immáron mindenkit érintő migráció világkörűli ringlispíljébe. A tradicionális élőhelyükről és életmódjukból való elvándorlásaikat az iparosodás és a globalizálódás kiterjedése egyre inkább erősíti. Őslakos közösségek vagy csupán azok tagjai (munka-)lehetőségek reményében önkéntesen (de legalábbis nem erőszak hatására) elköltöznek az iparilag és gazdaságilag fejlettebb régiókba, központokba; illetve egyes csoportok különféle kényszer-szülte áttelepítés áldozatai lesznek (például természeti katasztrófa miatt).

A bennszülöttek migrációja oly sokféle, ahány egyént illetve közösséget érint. Az őslakosok növekvő városiasodása figyelhető meg a Harmadik Világban, sőt, vándorlásaik során immáron – egyre gyakrabban – elérnek a fejlett országokba is. A városi környezet pedig valódi kihívással szolgál új lakói részére: egyes társadalmi-kulturális tényezők megerősítést nyernek, míg mások átformálódnak és új jelentés(ek)e)t szereznek. Ám sajnos sok esetben előfordul, hogy a reményekkel teli vándorlásaik végállomása a városi szegénytelepek vagy az utcák egyike – azaz a szegénység állapota. A dolgozat ennek egyik fülöp-szigeteki példáját kívánja bemutatni és elemezni.

1.2. Terepismertető

Földünk népességének majdnem fele városokban él.² Ázsiában és Afrikában az urbanizáció mértéke exponenciálisan növekszik – akárcsak a népessége. A UN-HABITAT, azaz az ENSZ Emberi Települések Központja szerint a fülöp-szigeteki lakosság 59%-a él városi környezetben (2001-es statisztika).³ A migráció által előidézett változások – melyek kihatnak mind a vidéki és városi tájképre, mind a populáció összetételére, illetve annak szokásaira és a társadalmi normá(i)kra stb. –, az új környezetbe való beilleszkedéshez szükséges értékék, szokások és az integrációra törekvő magatartási formák állandóan változásra készített közösségeket hoznak létre.

„Az elmúlt ötven évben a Fülöp-szigetek megtapasztalta, amit a »szegénység urbanizációjának« lehet nevezni. A folyamat a szegény réteg koncentrációjának a vidékről a városba történő elmozdulására vonatkozik, mely különféle társadalmi problémákat mozdit elő, úgymint a nagyfokú munkanélküliség és a szegénynegyedek elszaporodása” (Antolihao 2004:1). A szegénység társadalmi tény⁴ (Durkheim), mely azáltal jöhet létre, hogy az egyén (és családja) elszegényedik (i) valamiféle gazdasági és/vagy társadalmi szerkezet megváltozása miatt vagy (ii) magának az egyénnek a saját gazdasági-szociális cselekvései által. A 'szegénység kultúrájának' jelenségét az amerikai Oscar Lewis járta körül,⁵ szerinte a szegényeknek „egészen speciális életmódja van (különféle alkalmi munkából élnek, háztartási gazdálkodásuk kevésbé ésszerű, a holnapra kevésbé gondolnak, nem takarékoskodnak, családi kapcsolataik meglehetősen zavarosak és gyakran változnak)”. Lewis amellet érvel, hogy ha bármely szegénység-réteget megvizsgálunk, azonos kulturális elemeket fedezhetünk fel, így például hasonlóságokat a kapcsolat-hálózatokban (család, rokonság, szomszédság stb.), a normarendszerben és a fogyasztási szokásokban, illetve az ugyanavval a problémával való azonos alkalmazkodásban. Azaz a szegények mindennapi viselkedési mintái eltérnek a többségi társadalométól, és egy sajátos kultúrát, életmódot képeznek.

A badjao népcsoport a Fülöp-szigetek déli részén, a Sulu-szigetvilágban őshonos. Polgárháborúk sodrásában az utóbbi ötven évben szétszóródtak annak különböző szigetein, illetve a környező nagyobb szigetekeken (megjelentek Mindanaon, de még a maláj Sabah szigetére is elértek). Manilában, a fülöp-szigeteki fővárosban a '90-es évek elején kezdtek megjelenni badjao csoportok. Helyi

² ENSZ 2008.

³ <http://www.unhabitat.org/categories.asp?catid=61> Letöltés dátuma: 2010. január.

⁴ „Társadalmi tény minden olyan – állandósult vagy nem állandósult – cselekvésmód, amely képes kényszerítő erővel hatni az egyénre, vagy pedig ami egy adott társadalomra általánosan jellemző és egyéni megnyilatkozásaitól független, önálló léttel rendelkezik” (Durkheim 2000:279).

⁵ Lewis több éven keresztül kutatott egy mexikói szegénynegyedben, ahol az ott lakók életmódjáról és -helyzetéről írt. Erről olvashatunk a *Sanchez gyermekei* című könyvében (1968) – melyben lefekteti a szegénység kultúrájának mint fogalmi keretnek alapjait.

újságok,⁶ weboldalak⁷ és a terepen levő badjaok közül is többen a délen dúló polgárháborúra, a tradicionális halászati kultúra kihalására és az ebből eredő kedvezőtlen gazdasági (lét)feltételekre hivatkoztak e migrációs hullám kapcsán. Az akkoriban a manilai tengerpart mentére települt népcsoportnak ismét otthonkeresésre kellett adni a fejét, amikor különféle nagyvállalatok felvásárolták a víz melletti területeket – így a badjaok még tovább vándoroltak.

Manilába költözésem után akárhányszor mentem Maletéba, Manila egyik kerületébe, a helyiek mindig óvva intettek a badjaoktól: „*Vigyázz a tárcádra, mert kilopnak belőle mindent!*”, „*A bicskájukkal még lyukat is képesek vágni a táskádon*”. Idővel más kerületekben is észrevettem őket, azaz asszonyaikat és gyermekeiket, akik koldultak Manila utcáin, főbb közlekedési csomópontjain. Ilyenkor, akikkel voltam (közlekedési eszközön levő utazótársaim, annak vezetője vagy a taxisofőr) mindig megvetéssel nyilatkoztak róluk: „*Ezek nem akarnak dolgozni, csak gyereket csinálni meg koldulni*”, „*Koszosak és büdösek, igénytelen népség...*”

Miután utánaolvastam a helyi egyetemek könyvtáraiban, a helyi nyomtatású sajtóban és a különböző internetes forrásokban, honnan jöttek, mit lehet tudni róluk, világossá vált, hogy a rájuk vonatkozó irodalom megakadt az idő fogaskerekén, illetve, ami ma információ fellelhető róluk, azt csupán a média (nyomtatott és online sajtó) szolgáltatja. Mint városba migrált őslakosok, már eleve nagyon is felkeltették az érdeklődésem. Eddigi antropológiai tanulmányaim és terepmunkáim során ugyanis különösen a bennszülöttek kultúrája, illetve annak a tulajdonképpeni külvilággal való kommunikációja érdekelt, és az ebből eredő társadalmi-kulturális változások. A manilai badjaok pediglen túlléptek ezen a kérdéskörön, hiszen esetükben nem a 'külvilág tört be hozzájuk', hanem ők közelítették meg azt, megváltoztatva lakhelyüket – amikor is egy ázsiai megaváros migránsai lettek.

Terepmunkám során egy igen széles spektrumú, összetett és egy közös nevezőre igen nehezen hozható, Manila egyik utcáján élő badjao közösséget kutattam. A közösség tagjainak kora, neme, családi állapota, származási helye, manilai létének huzamossága és/vagy ideiglenessége, továbbá oka, valamint az egymással való kapcsolataik meglehetősen széles skálán mozogtak. Valójában egy állandóan változó, pszeudo-közösségről beszélhetünk.

Sokan ideiglenesen, szeptembertől december végéig, azaz pusztán a „*karácsonyi időszak*”⁸ idejére jöttek Manilába, hiszen tapasztalataik szerint ekkor az utca embere sokkal adakozóbb a kolduló kezek és a mindenféle portéka árusai láttán. Ezek az emberek általában azok, akik Luzon szigetének (ez az a sziget, amelyen Manila is található) egyik kisvárosában élnek (Angelesben, Batangasban, Lucenában vagy Paranaquében), s így nem olyan drága és nem okoz kimondottan nehézséget a fővárosba jönniük pár hónapra. Mások hosszabb időre jönnek szerencsét próbálni, és

⁶ *Bulatlat* (2001, 2002), *Business Mirror* (2009) – mindkét újság a Fülöp-szigeteken jelenik meg.

⁷ <http://www.harvardcapital.com/badjao/>; <http://sites.google.com/site/badjao missionary team/who-re-the-badjao->; <http://www.flickr.com/photos/docjabagat/3162625903/> Letöltés dátuma: 2010. január.

⁸ A Fülöp-szigeteken a karácsonyi időszakot 'ber' hónapoknak nevezik, hiszen az első -berrel végződő hónappal kezdődik és az utolsó -berrel végződő hónappal pediglen be is fejeződik.

huzamosabb ideig itt maradnak. Ők általában a Sulu-szigetvilágból vagy az ahhoz legközelebbi nagyvárosból, Zamboanga városából (ahol immáron a többedik odatelepült generációt képezik) hajóztak el Manilába. Közülük vannak, akik egy idő után már hazamennének ugyan, de mivel nincs pénzük, maradnak. Van olyan is, aki több éve él itt, és már Manilát tekinti otthonának.

Általánosan jellemző, hogy míg a férfiak árulnak, addig a nők és a gyerekek koldulnak, hiszen nincs semmi egyéb túlélési lehetőségük. Sok esetben előfordul azonban, hogy a férfiaknak elfogy az alaptőkéjük, és nem tudnak árut venni, amivel a továbbiakban üzletelhetnek – ilyenkor a koldulásra kényszerült nők lesznek a fő kenyérkeresők a családban. Tehát a városban a családon belüli nemi szerepek olykor megváltoznak, és egy marginalizálódott koldusréteg jön létre.

A koldusok sokirányú és szélsőséges elszegényedésben találják magukat, mely tartós élelmiszerhiánnyal, bizonytalansággal, írástudatlansággal, hajléktalansággal vagy szegényes lakáshellyel, betegséggel, továbbá mindenekfelett marginalizációval és társadalmi-gazdasági kirekesztettséggel jellemezhető. Valójában minden koldus saját erőfeszítése révén húzza ki mindennapjait, és nagyban függ az alamizsnát adóktól (Demewozu 2003).

Összességében elmondható, hogy a kutatás alanyait képező manilai badjaok a szegénységi küszöb alatt élnek, meglehetősen hátrányos helyzetűek és az életkörülményeik bizonytalanok.

1.3. A kutatás problémaköre és céljai

Manilában (akárcsak általában minden nagyvárosban) a városiasodásból következő társadalmi változások és a fokozatosan terjedő szegénység súlyos és nyomasztó társadalmi problémákhoz vezetnek, melyek közül a hajléktalanság és a koldulás jelensége a leginkább szembetűnő. Ez utóbbi réteget főleg vidékről származó migránsok képezik.

Utánaolvasva a szakirodalomnak ezekben a témákban, meglepve tapasztaltam, hogy alig-alig akad a harmadik világbeli hajléktalanokat és/vagy koldusokat tárgyaló, illetve ismertető antropológiai tanulmány – noha a 'rokontémák', úgymint a prostitúció, a bűnözés vagy az utcagyerekek vizsgálata igen szerteágazó és bő szakirodalommal rendelkezik.

Saját kutatásomban tehát igyekeztem feltárni az irodalomban fellelhető hiányosságokat, és kibővíteni azt a diakrón és szinkrón vizsgálódási szempontok eredményeivel. Górcső alá vettem a vizsgált közösség élettörténeteit, a jelen társadalmi-gazdasági helyzetüket és életvitelüket, külön figyelmet szentelve az egyének ezen tézisekre vonatkozó személyes interpretációinak. Kutatásom mozgatórugója a szegénység mint szociális jelenség megértése illetve kontextusba helyezése. Vajon a szegénység szociális minta, mely beágyazódott az össztársadalmi rendszerhalmazba vagy egy elkülönülő társadalmi jelenség? Nyilván az utóbbi felvetés aligha lehet igaz, és valószínű, hogy a szegénység csakis a társadalom kontextusában ragadható meg, és nem különíthető el tőle. Ám továbbra is kérdés, hogy mindez miben is érhető tetten?

Jelen dolgozat illetve az azt megelőző kutatás betekintést kíván nyújtani a városba való migráció során kisebbséggé vált badjaokról, megvizsgálva a migráció toló és húzó tényezőit és következményeit, úgymint az urbanizáció folyamatát (csoport, család és egyéni szinten), külön kitérve a gazdasági szempontokra; az ideiglenesen létrejött és állandóan változó közösség dinamikáját, kapcsolatrendszerét; az (etnikai) identitás kérdését; illetve a közösség által kifejlesztett és alkalmazott társadalmi-kulturális adaptációs stratégiákat, külön elemezve a koldulási életforma mibenlétét.

A terepmunka időtartama nem haladta meg a négy hónapot; ennek rövidségét szem előtt tartva, be kellett látnom, hogy nincs lehetőség egy országon belüli áttekintésre, illetve a különböző badjao közösségek vizsgálatára és párhuzamok vonására (mely egy későbbi kutatás lehetőségét kínálja). E tanulmány csupán a manilai badjaok városi tapasztalatokra vonatkozó élményeit célozza bemutatni, azaz, hogy ők hogyan élik meg a fővárosi környezetet.

Minél több időt töltöttem a terepen, annál több kérdés foglalkoztatott. Persze, olykor nehéz kutatásunk labirintusából kilátni: mi az, ami fontos abból, amit látunk, és mi az, ami az adott közösség szempontjából releváns kérdésként vetődhet fel, kik is ezek az emberek, milyen kategóriák alapján lehet vizsgálni őket stb. Amikor először hallottam a badjaokról, urbanizált őslakosokként tűntek fel. Aztán elkezdtem kutatni a terepen, és etnikailag ugyan homogén, ám minden más szempont alapján vegyes összetételű közösség kaotikus mindennapjaiba nyertem betekintést; majd amikor már több hete voltam velük, koldusokká, periférián lévőkké lettek a szememben, akik az életben maradásért harcolnak nap mint nap. S valószínű mindegyik igaz is; a kérdés, hogy ezeket a szempontokat illetve kategóriákat milyen sorrendben fűzöm fel dolgozatom láncán.

Fontos és sok tanulsággal kecsegtető kérdésnek tartom továbbá, hogy vajon a badjaok mennyire őrzik meg kulturális identitásukat, emberi büszkeségüket Manila utcáin, amikor is elsődleges motivációjuk a puszta létfenntartás. Vajon a biopszichológiai szükségletek kielégítése mellett milyen társadalmi-kulturális tartalommal bír a badjaok élete?

1.4. A dolgozat ismertetése

A következőkben különböző témák körüljárásával fejezetről fejezetre igyekszem kibontani a badjaok manilai létének egyes burkait, illetve lefejtani annak rétegeit. A városantropológiai kutatások három szinten mozognak: 1) szubkultúrák vizsgálata, 2) a városi integrációs minták feltérképezése és elemzése, és 3) a „városi lényeg” feltárása, azaz „a városok szerepének, társadalmi beágyazottságának vizsgálata” (Fejős–Niedermüller 1983:56). Jelen dolgozat az első kategóriába tartozik. A tanulmány felépítését tekintve diakrón vizsgálattal kezdődik, majd szinkrón vizsgálatba vált.

Sok fejtörés után arra jutottam, hogy az egyes témákra vonatkozó szakirodalmat a szövegbe építem be. Úgy gondolom, így követhetőbb az elmélet és a gyakorlat párhuzama, illetve az előzőből rögtön le lehet vonni a saját kutatásomra vonatkoztatható tanulságokat. Egy szakirodalmat bemutató fejezet nélkül az ismételések csapdájába sem eshetek bele.

A *Módszertan* című fejezetben ismertetem a kutatásom során alkalmazott antropológiai metódusokat, továbbá ecsetelem a terepmunka fázisait és a közben felvetődött nehézségeket. Ezáltal ez a fejezet egyúttal betekintést nyújt a kutatás helyszínének sajátosságaiba, a kutatás atmoszférájába és annak dinamikájába. A következő fejezet a kutatási alanyok, azaz a badjaok migrációjának hátterét, történeteit, okait mutatja be – mintegy kontextusba helyezi a badjaok manilai életének nulladik és egyben első lépését. Nulladik, mert beszámol a Manilába jövet kiváltó okairól, s első, mert ennek eredményeképpen érkeznek meg a városba, s kezdik el az itteni életüket. Mivel a manilai badjao közösség vegyes a tekintetben, hogy honnan érkeztek Manilába, egy-egy személyes történeten keresztül illusztrálom a különböző csoportokat.

Miután a *Környezet etnográfiai leírása* című fejezetben bemutatom Manilát, illetve azt a környéket, ahol a badjaok laknak, azaz ahogy kvázi vizuálisan leírható a manilai lakhelyük, az urbanizációs folyamatok gazdasági dimenzióinak taglalásával folytatom (mely már a következő, azaz 5. fejezetet jelenti). Itt a szegénység magyarázatául szolgáló két modell (a strukturalista és a behaviorista elméletek) bemutatása után leírom a badjaok munka-világát, azaz hogy mit, hogyan, mikor és milyen feltételek között dolgoznak. A *Kereslet, (re)disztribúció, reciprocitás* című alfejezetben a pénz áramlását követem végig. Érdekes megjegyeznünk, hogy míg a Manilába költözés előtt a badjaok társadalmá férfi dominanciájú, ez Manilában megváltozik. S nem elég, hogy a nő is (és a gyerekek) beáll(nak) a pénzszerzési tevékenységekbe, de a pénzt is a nő osztja be. A fejezet bemutatja a családon belüli nemi szerepek változását, továbbá tárgyalja a szegénység kérdését, kitér a koldulásra mint életvitelre, s végül felvázolja a közösségi tagok jövőképét.

A *Társadalmi dinamika az urbanizálódás sodrásában* című fejezet három alfejezetre oszlik. Ezek az etnicitás, a társadalmi kapcsolatrendszerek és hálózatok, illetve az adaptációs mechanizmusok kérdéskörét bontja ki – mindezt mikro-, majd makroszintű elemzéssel. Az etnicitás kapcsán bemutatom annak definícióját, a szocializálódás kérdését, a kulturális értékek generációk közötti áramlását, s azt, hogyan is épül fel a badjaok etnikai identitás(tudat)a, illetve mennyire/mi módon érhető tetten Oscar Lewis „szegénység kultúrája”. A kapcsolatrendszerek bemutatása során felvázolom az egyén kapcsolatait, külön figyelmet szentelve a családi, rokoni, baráti és szomszédi szintekre, továbbá megvizsgálom, hogy a szegénység mint *'rendezetlen társadalmi kapcsolatokkal és normákkal járó életmód'* sztereotípiája vajon igaz-e vagy sem. Végül a badjaok adaptációs mechanizmusait vizsgálom az új városi környezetben. Ez a fejezet nagytító alá veszi, milyen új mechanizmusokat kellett a badjaoknak kialakítaniuk; megtartottak-e valamit eredeti kultúrájukból, ha igen, mit és milyen mértékben; mi alapján szelektálnak; és mi módon sajátítják el az új technikákat, értékeket, normákat.

2. Módszertan

2.1. Módszertani kiinduló pontok

A terepmunkám során és az egész kutatás ideje alatt a városi szegénységbe vándorolt és otthonatlanokká vált badjaok életének megismerése, megértése és kontextusba helyezése motivált. Módszerem megegyezik a városantropológiának azon hagyományos antropológiai módszerével, mely nem az urbanizációra figyel (azaz a városon belül végbemenő gazdasági és szociokulturális dimenziók egymással való kapcsolataira és/vagy hatásaira, illetve azok mértékére), hanem egy, a városon belüli közösségre.

Első lépésként könyvtári kutatást végeztem, majd elkezdtem eljárni a terepre, s mindeközben szem előtt tartottam Hoppál nézőpontját, miszerint „a kultúrát mint lokális élményt tapasztaljuk, de globális perspektívából nézve érthetjük meg” (Hoppál 2006:12). Kutatásom során fokozatosan közelítettem az émikus szemszögtől az étikus felé, illetve ahogy ezt Geertz nevezi: az élménytávoltól az élményközelihez (Geertz 1994). A terepmunka alatt sok kérdés merült fel. Ezek elméleti vonatkozását a szakirodalomban kerestem, így vissza-visszajártam a könyvtárba, mely nagyban hozzájárult ahhoz, hogy ezeket a kategóriákat (émikus – étikus, élménytávoli – élményközeli) interaktívan használjam, és magamévá tegyem e kettős látásmódot.

A terepen a „szokásos” antropológiai módszereket alkalmaztam, kevésbé szokásos módon – hiszen nincs egy mindenhol és mindenkor alkalmazható és működő, univerzális kutatási módszertár. Ha lenne, elveszne a terephez való igazodás rugalmassága, mely pedig kulcsfontosságú előfeltétele annak, hogy minél inkább valósághűen tükrözhessük azt. Sol Tax a terepen végzendő résztvevő megfigyelést a szociálanropológia „megkülönböztető jegyének és elengedhetetlen anyaggyűjtési (sine qua non) módszerének” tartja (Tax 1977:7). Nyilvánvaló, hogy az antropológiát mint embertudományt nem lehet űzni emberek nélkül, mert ha csak az antropológus volna a részese, akkor azt csupán önkényesen előállított spekulációk sorozatának lehetne nevezni – mely vagy eltalálja a valóság céltábláját, vagy nem. Persze, ha a kutató elmegy a terepre, még akkor is csapdába eshet a félreértelmezés hálójában, ezért kell, hogy sok időt töltsön a kutatott közösséggel, részt vegyen annak mindennapjaiban, beszélgessen az emberekkel, hogy minél jobban megismerje és átlássa a közeg „józan és kulturális rendszerét” (Geertz 1994). Azaz mint egy újszülött kvázi szocializálódjon⁹ az adott társadalomban, s elérjen egy ún. „kétfarcú létezési módot” (Geertz 1969:552). Igyekeztem magamat is ehhez tartani, és egy ’holisztikus szemüveggel’ minél többet a badjaokkal lenni, hogy – Geertz-öt idézve – megértem és elsajátítsam a „benszülött látásmódjukat”.

A résztvevő megfigyelésen kívül módszerem része volt az interjúkészítés és a fényképezőgép használata. A terepmunka második-harmadik hetében kezdtem el interjúzni. Úgy éreztem, el kell tennie egy kis időnek, hogy megszokjanak (és valamennyire én is megismerjem őket). Ezek a – nagyrészt diktafonra rögzített – interjúk helyzettől és témakörtől függően strukturáltak vagy strukturálatlanok,

⁹ Ezt Geertz úgy fogalmazza, hogy az antropológus két világ gyermeke (Geertz 1969:552)

kvalitatívak vagy kvantitatívak voltak – illetve némely esetben mindezek egyvelege. Mindeközben próbáltam mindig figyelemmel lenni a terep sajátosságaira, melyek közé például az alábbiak tartoztak:

- eleinte nagyon nehéz volt pusztán egyvalakivel beszélnem, hiszen amint befordultam az utcába, mindig rengetegen jöttek oda (tehát idő kellett ahhoz, hogy az érdeklődők létszáma csökkenjen egy-egy konkrét helyzetben);
- ha valaki szégyenlős volt, javasoltam, hogy csatlakozzon hozzánk a barátnője is (ezután örömmel jöttek mind a ketten: az elsőként megkérdezett nő és a barátnője is);
- ha valaki egész nap elfoglalt volt, és csak este tízkor ért rá, akkor abban az időpontban zajlott az interjú;
- ha valaki délután nem akart átmenni a parkba a beszélgetés idejére (amit azért javasoltam, mert az utca rettentő hangos volt), akkor maradtunk (tehát mindig feltétel nélkül igazodtam ahhoz, ami nekik kényelmesebb volt);
- ha úgy éreztem, hogy valakit feszélyez az állandó kérdezgetésem és közeledésem, nem „zargattam” többet stb.

Minden őszi próbálkozás ellenére be kell látnom és vallanom, hogy a terepmunkám (és ebből következően a kutatásom) intuitív mivoltának köszönhetően (vö. Geertz, Leach, Papp R.) a jelen dolgozat csupán egy lehetséges olvasata annak, amit talán nevezhetünk a manilai badjaok valóságának. Hiszen „Nincs »objektív tény«, amit ne lehetne másképp elmondani, másképp rögzíteni és másképpen visszaadni!”¹⁰

Miután a jelen írás nem módszertani jellegű, nem merülök el a fentieknél jobban annak elméleti vonatkozásaiban. Sokkal inkább relevánsnak (és tanulságosabbnak) tartom a kutatási folyamat fázisainak ismertetését, illetve a terep sajátosságából felmerülő nehézségek – alábbiak szerinti – bemutatását.

2.2. A kutatás fázisai

Minden kutatás egy találkozással és/vagy kérdés felvetődésével kezdődik. Számomra Manila polgárainak negatív pletykái (pletykának nevezem, mert pusztán előfeltevéseken, sztereotípiákon alapuló információkként tekintek rájuk) indították meg érdeklődésem lavináját a badjaok iránt.

Következő lépésként a szakirodalom feltérképezése és az olvasottakból a saját terepen hasznosítható ismeretek, szempontok átgondolása, majd a tanulságokból következtethetően a terepem kontextusba helyezése volt.

Maga a terepezés 2009 novemberében kezdődött, amikor is többedik próbálkozásra sikerült megtalálnom Manilában a badjaokat, és elkezdtem a terepmunkámat náluk. Az első hónapban heti három napon voltam ott, majd egyre sűrűbben. Novemberben 30 család volt az utcán – velük igyekeztem minél többet együtt lenni. Jó pár alkalomba beletellett, míg sikerült átlátnom a közösség határait, kapcsolatrendszerét illetve annak dinamikáját.

¹⁰ A.Gergely – Papp 2004:6.

Fontosnak tartottam, hogy a terepem első fázisa ún. ismerkedés és egymás megszokása legyen. Nem szabad elfelejtenünk ugyanis, hogy a kutató és a kutatott közösség között kirívó különbségek állnak fenn (persze ez egy antropológiai terepen nem oly meglepő). Ebből a szempontból elengedhetetlen volt, hogy meglássuk egymásban a hasonlóságot. Ehhez pedig idő kellett. Az első pár hétben igyekeztem minél több emberrel beszélni; elmagyarázni, hogy miért járok rendszeresen vissza hozzájuk (amit meglehetősen furcsállottak). Résztvettem a napközbeni tevékenységeikben: időt töltöttem az utcán vagy a közeli téren azokkal, akik (éppen) nem dolgoztak, elkísértem a férfiakat árulni vagy a nőket gyermekeikkel koldulni.

A malatei badjao közösség a legnagyobb Manilában: 30-40 család tartózkodik az Adriatico utcában, akik főleg koldulásból élnek meg (vagy inkább élék túl a mindennapokat), és az utca túloldalán mintegy 100 badjao család lakik a barangayban.¹¹ Noha a kutatás fókuszcsoportha az utcán élő¹² badjaok voltak, igyekeztem a barangayban élőket is megismerni, s ha alkalom adódott, velük is lenni.

Egy idő után meg-megkérdeztem az embereket, hogy nincs-e kedvük külön-külön elbeszélgetni velem (ekkor zajlottak a strukturált és életút-interjúk, melyek alkalmával egy terepen kívüli baráttal, azaz egy kívülállóval mentem, aki tolmácsolásával segítette, hogy az esetleges nyelvi akadályokon egyszerűen túllendülhessünk). Valaki igent mondott, s volt, aki nemet. Tehát egy időben távolodtam el és kerültem közelebb a közösséghez. Aki időt szánt rám, azzal baráti viszony alakult ki, aki nem, azzal pusztán köszönő viszony maradt fenn (utóbbi körülbelül egyharmada volt az utcán élő közösségnek).

Decemberben több időt töltöttem a közösség azon tagjaival, akikről tudtam, hogy csak ideiglenesen vannak Manilában, és januárban majd visszatérnek lakóhelyükre. S miután az újév jött, a közösség nagy része valóban hazament, hátrahagyva egy időre Manilát. Tehát ekkortól kezdve azokkal voltam, akik továbbra is a városban maradtak. Ez az időszak február közepén zárult le, noha nem teljesen, hiszen továbbra is vissza-visszajárok időnként. Terveim szerint nem is kívánom a kapcsolatot a jövőben teljesen megszüntetni.

2.3. Nehézségek a terepen

Egy külön szakdolgozati munkát érdemelne a terepen adódó és az azt megnehezítő lehetséges problémák skálájának felvázolása és elemzése. A badjaokkal végzett kutatásom, úgy érzem, számos és kiváló példát tudna felsorakoztatni. Fontosnak tartom kitérni a kutatás során felmerült bonyodalmakra, hiszen ezek hiányában a dolgozat nem lenne hiteles, illetve valóság-hű. A terepmunka és az azt feldolgozó tanulmány nem egy színház, melynek függőnyei mögött zajlik egy láthatatlan, titkos

¹¹ A legkisebb adminisztrációs egység a városon belül, általában 1000 háztartást ölel fel. Spanyol eredetű szóhasználat: '*barrio*'.

¹² A malatei badjaok esetében az *utcán élő* kifejezést relevánsabb szóhasználatnak tekintem, mint az *otthonaltant*, mivel a közösség egyes tagjai ideiglenesen tartózkodnak a fővárosban, és máskülönb van otthonuk. (Tehát a következőkben az '*utcán élők*' lesz a legnagyobb halmaz a dolgozatnak, mely kettészakad az ideiglenes és állandó otthonalanokra).

rendezés, illetve mely mögött be nem mutatott tények játszhatnak fontos szerepet. Az alábbiakban tehát időrendi sorrendben röviden ismertetem a nap mint nap megjelenő és kihívást jelentő bukkánókat.

Első és nyilvánvaló különbség a származás (ország és társadalmi osztály szerinti egyaránt), a bőrszín és a nyelv volt. Annak elfogadtatása és megértése, hogy miért érdekelnek – mint közösség és mint emberek –, illetve, hogy miért is látogatom őket rendszeresen, sok erőfeszítésbe és időbe került. Meglepődve tapasztaltam, hogy míg általában az emberek örülnek az irántuk való érdeklődésnek (legalábbis eddigi afrikai terepmunkáim során), a badjaok nemigen értékelték azt. Ennélfogva sok időbe telt, míg az emberek 'leálltak' velem beszélgetni. S ha ez megtörtént, a kommunikáció nem volt épp simulékony: a Fülöp-szigeteken a hivatalos nyelv az angol és a tagalog, ám az országban mintegy 170 különféle nyelvet beszélnek, s aki nem járt iskolába és vidéken lakik, nem beszél sem angolul, sem tagalogul. Ezekben az esetekben tehát a közösség egyik tagjának (illetve néhány alkalommal egy kívülállónak) segítségét kellett kérnem.

A kutatott közösség szegénységben él, és nagyrészüket koldul. Tehát tulajdonképpen várható volt, hogy tőlem is kérjenek pénzt vagy egyéb dolgokat (gyógyszer, ruha). Ezek elutasítása – természetesen – nem segítette a munkámat. Ugyanakkor mégis az elutasítás mellett döntöttem, hiszen nekem sem volt keresetem, s ha adtam volna egy valakinek, adnom kellett volna más(ok)nak is – azaz kvázi mindenkinek. Amikor pedig tudatosult bennük, hogy semmiféle anyagi előnyük nem származik a velem való interakciójuk során, sokan voltak, akik elkezdtek kerülni. Persze azon túl, hogy személyes szinten nem esett jól, úgy gondolom, ezek az esetek a maguk módján mégis betekintést adtak a közösség idegenekhez való viszonyába.

Talán naiv kutatói magatartás (volna) azt feltételezni, hogy az alamizna-kéregetőknek, amikor is fent kell tartaniuk magukat, van idejük elmerülni számukra semmiféle hasznot nem hozó szituációkban. Ezt belátva, tudatosan figyeltem arra, hogy ne lendítsem ki a közösség tagjait a szokásos időbeosztásukból. Volt olyan, akivel éjjel kettőkor mentem el koldulni, míg más esetben előfordult, hogy napfelkeltekor találkoztunk. Előfordult ugyan, hogy valaki a megbeszéltek ellenére nem jelent meg (akár interjúzásról, akár munkába kísérésről volt szó). A visszajelzések alapján leszűrhető, hogy valaki szégyellt előttem koldulni, valaki azt gondolta, hogy a jelenlétemmel rontanám az üzletét (noha mindig bizonyos távolságból figyeltem meg őket, s erre fel is hívtam a figyelmüket), más valakit meg lebeszéltek róla, hogy velem beszéljen (mikorra már kiderült mindenki számára, hogy nem adok pénzt az interjúkért) stb.

Többször megemlítették az emberek egy koreai férfit, aki néha meglátogatja őket és pár családnak ad készpénzt. Ez egyik nap decemberben is megtörtént (ekkor nem voltam a terepen – úgyhogy sajnos nem tudtam az illetővel beszélni). Amikor ezt hallottam, nagyon megörültem, hogy valaki segíti a badjaokat. Ám egy idő után rá kellett jönnöm, hogy az eset nehezíti saját kutatásom menetét, hiszen, mint Samuel, egy 38 éves badjao férfi mondta: *„Előfordul, hogy valaki nagyon szerencsés, és kap egy nagyobb összeget. Most, hogy ez a férfi itt volt, az emberek azt*

mondják, hogy nem beszélnek veled, mert te nem adsz nekik pénzt. Ők meg csak azt hajtják...”.

Legfőbb nehézségem talán egy állandó főinformátor hiánya volt. Mivel a közösség összetétele, illetve a körülmények állandóan változtak, nem volt lehetséges tartós kapcsolatot kialakítani senkivel. Novemberben Dayang, egy fiatal lány volt a segítségemre, aki viszont kellemetlenül érezte magát saját közössége előtt a „segítőm” szerepében. Decemberben Samuel segített, neki egyfelől a felesége fejezte ki egy idő után a nemtetszését kettőnk együttműködésére vonatkozóan (hiába vittem nekik kisebb ajándékokat), másfelől haza is mentek januárban. Januárban Jeffrey-vel alakult ki szorosabb viszony, sőt, ő el is kezdett a sama nyelvre, azaz a badjaok nyelvére tanítani (fizetség ellenében),¹³ és többek között segített megszervezni, hogy bizonyos nőkkel elmenjek koldulni (azaz, hogy elkísérjem őket és bizonyos távolságból figyeljem a tevékenységüket). Egy idő után azonban nem dolgozott többet, azaz árusi tevékenységeivel felhagyott, és elkezdett tőlem pénzt kérni erre-arra; noha előzőleg tisztáztuk, hogy a nyelvóra miatt adok neki pénzt, máskülönben viszont nem.

A pénz kérdése, illetve a bárminemű adakozás hiánya szinte ellehetetlenítette, hogy befogadjanak. Ezen igyekeztem ugyan átlendülni, és vittem gyógyszereket vagy róluk készített fényképeket – de némely esetben, amikor például valaki kimaradt ezekből az osztásokból, megorroltak rám. Mindezekből adódóan sokszor éreztem úgy, hogy a közösség nem éppen barátságos vagy nyitott, ám ez mindig új megközelítésre, kapcsolatkiépítésre kényszerített, ami utólag hasznosnak bizonyult.

A tereplétnek továbbá talán meghatározó eleme volt, hogy hazajártam nap mint nap – tehát nem töltöttem velük az estét. Noha sokszor későig ott voltam (egészen addig, míg le nem feküdtek), és sokszor előbb voltam ott reggel, minthogy ők felkeltek volna. Tehát saját etnográfiai gyakorlatom megegyezik Brownnal, azaz Clifford szavait idézve: „nem intenzív otthagás („sátor a falu közepén”),¹⁴ hanem az ismételt látogatások, a közös munka (Renato Renaldo kifejezésével „mélyre hatoló együttes csavargások”).¹⁵ Véleményem szerint az antropológiai terepmunka térbeli gyakorlatának nem feltétele a közösséggel való együttélés. Noha a tradicionális terepmunka – mely hosszabb időn keresztül, 24 órás együttlétet jelent egy kutatott közösséggel – továbbra is őrzi tekintélyét, napjainkban a terepmunkák feltételei és így az ott alkalmazott gyakorlatok is változnak. Egy kutatás mélységének kritériumai (azaz az ott-tartózkodás időtartama, az interakció módja, a látogatások rendszeres ismétlése, a közösség nyelvének elsajátítása (Clifford 2003:14)) anélkül is teljesíthetőek, hogy a kutató a terepen lakna. Az „együttlevés” (azaz intenzív és

¹³ Jeffrey felé én kezdeményeztem, hogy tanítson meg a sama nyelvre. Hatvan percnyi nyelvóráért adtam neki 3 dollárt. Saját magát is beleszámítva, Jeffrey hét embert tart el a feleségével együtt. Miután megismerkedtünk, mindig számíthattam rá, úgy gondoltam, hogy illik neki adnom valamit. Ugyanakkor nem akartam a kéregető magatartását megerősíteni, és a nyelvóra adása mint üzleti tevékenység, amiért fizetek, jó megoldásnak tűnt. Különösen, hogy amúgy is meg szerettem volna tanulni a nyelvüket.

¹⁴ Utalás Malinowski trobriand-szigeteki terepmunkájára.

¹⁵ Clifford 2003:14.

mélyreható interakciók sorozata, egymás megértése és a kellő összhang elérése) létrejöhet együttműködés nélkül.

Végül nem szabad azt a gyakorta felmerült kételyemet sem kihagyni a kutatás problémakörének ismertetéséből, mely szerint az antropológus bizony változásokat eredményezhet a terepen (vö. Boglár, Borsányi, Geertz, Hajnal, Kolozsi, Papp stb.), vagy téves információkkal láthatják el a kutatott közösség tagjai (akár a megfelelési vágy miatt vagy a közvetlen megtévesztés szándékával). „Az interjú alanya minden valószínűség szerint igen motivált abban, hogy jó benyomást keltsen. Ez a késztetés három alapvető motívumra vezethető vissza: a társas jutalom, az önbecsülés, az identitás kialakulásának indítékára. A benyomás felépítésén azt értem, hogy az illető választ egy konkrét képet, amit magáról ki akar alakítani, s a másikkal elfogadtatni. (...) az én-prezentálás tekinthető önfeltárukozásnak is...” (László 1998:113). Eleinte előfordult, hogy nők azt vallották magukról, hogy özvegyek (hiszen ahonnan migráltak, ott komoly biztonsági problémák vannak, s valóban sok feleség maradt férj nélkül), miközben nem azok voltak, s az is előfordult, hogy valaki eltúlozta szegénységi állapotát. Miután pedig kiderült, hogy van férje, vagy, hogy tulajdonképpen nem is keresett olyan rosszul az adott nap, kénytelen voltam belátni, hogy abban reménykednek, hogy megsajnálva őket adok majd nekik valamiféle hozzájárulást a napi keresetükhöz. Tagadhatatlan, hogy a terepmunkám kezdetén úgy viszonyultak hozzám, mint egy fehér emberhez általában, azaz ahogy ezt Samuel, akivel sikerült egy közelebbi kapcsolatot kialakítanom, kommentálta, miután felvettem ezt a kérdést: *„Itt mindenki azt gondolja, hogy van pénzed, hiszen minden fehérnek van, így aztán kérnek – ha meg nem adsz, kitalálnak valami történetet”*.

A terepmunka során tehát sokszor akadtak problematikus pillanatok és szituációk, melyek szép lassan kihívásokká forrottak a szememben, ezek megoldása vagy meg-nem-oldása pedig mindenképpen rengeteg tanulsággal szolgált a közösséget illetően. Ezek közé tartozott a kezdetekben az állandó kéregetésük, ami, noha eleinte nagyon is zavaró volt, egyfelől legalább feltárta, hogyan koldulnak, milyen történeteket találnak ki, másfelől jelzőként szolgált arra, hogy amint többé már nem kéregettek, az azt jelentette, hogy megszoktak maguk között. Az emberek zártsága, amit Geertz is tapasztalt a balinéz kutatása során, igen sok fejtörést okozott. Sajnos azonban Geertz terepével ellentétben, a badjaok között nekem nem adatott meg sem a „szerepazonosság”, sem a „helyzetközösség” (A.Gergely 2005:28). Ellenben új kommunikációs/megközelítési módok kitalálására kényszerített. Így például a szokásos – egy irányú – kérdezz-felelek helyett elkezdtem inkább én beszélni, azaz elmesélni azt, amit róluk olvastam, s így sikerült szóra bírnom őket.

A folyamat összességében igen magával ragadó és tanulságokkal teljes volt, hiszen nemcsak saját kutatási módszereimet kellett megkérdőjeleznem, majd kifejlesztenem egy új megközelítési módot, de mindeközben jobban meg is ismertem a terepen levő embereket, a társadalmi erőket és normákat.

3. A badjaok Manilába migrálásáról

A migráció Jansen szerint a legfőbb kiváltó oka a kulturális változásnak (1970:3). Ebből kiindulva Jansen a tanulmányában a következőképpen definiálja: egy csoport vagy egy egyén által megvalósított lakhelyváltoztatás, mely magában foglal bizonyos távolságot (mind fizikailag, mind kulturálisan értve) egy országon belül vagy azon kívül, függetlenül attól, hogy tartós-e vagy sem. (...) Mindezeket a változásokat ún. toló és húzó tényezők keltették életre és vezérik. A migráns tehát ebben a tekintetben olyan személy, aki a közösségén kívülre térbeli mozgással elköltözött, hogy egy másik területen telepedjen le (akár állandó jelleggel, akár nem).

Jelen fejezet a badjaok Manilába való migrációjának helyzetét, különböző okait, toló és húzó tényezőit (push and pull factors), a demográfiai megfigyelések eredményeit és a migrációs trendeket, tendenciákat kívánja feltárni és nagyító alá helyezni – tehát, hogy honnan illetve hogyan kezdődött a badjaok manilai élete.

A kutatott közösség Manila egyik negyedében, Malatében lakik, ahol egy területre koncentrálódnak, ez az Adriatico utca és környéke. Novemberben az utca tele volt emberekkel. Ekkortájt mintegy 35-40 család élt az utcán (azaz körülbelül 230 ember), akik többsége csupán a karácsonyi időszakra jött a fővárosba, bízva abban, hogy ebben az időszakban az emberek adakozóbbak. Az ideiglenesen itt lévő badjaok általában minden évben megjelennek ezekben a hónapokban. Van, akinek már ez a tizedik éve, és van, aki 2009-ben tette meg első manilai látogatását. Megfigyelhető, hogy a szezonális vándorlók többsége Luzon szigetének (ez az a sziget, amelyen Manila is található) másik kisvárosában él, s így annak közelsége miatt nem telik sem sok időbe, sem sok pénzbe, hogy a fővárosban eltöltsenek pár hónapot.

Manila és a környező városok
(Luzon térképének egy metszete)

Forrás: http://www.camperspoint.com/rubrique.php3?id_rubrique=153¹⁶⁾

¹⁶⁾ Letöltés dátuma: 2010. február.

Egyesek huzamosabb ideig vannak itt, sőt, már Manilát tekintik állandó otthonuknak. Ezek az emberek általában a Fülöp-szigetek déli részéről, a Sulu-szigetvilágból vagy az ahhoz legközelebbi nagyvárosból, Zamboanga városából¹⁷ hajón érkeztek ide.

Az első nagyobb migrációs hullám a '90-es évek elején kezdődött, amikor is egyesek „*végleg belefáradtak a délen dúló polgárháborúba és a folyamatos kalóztámadásokba*”,¹⁸ vagy feladták a tradicionális halászati kultúrájuk újraélesztésének reményét, s az ebből következő gazdasági nehézségek hatására, illetve azok belátása miatt a Manilába költözés mellett döntöttek. Sokan közülük már házakban laknak az Adriatico utca egyik oldalán, a barangayban. Tehát akik az utcán vannak, azok vagy (i) ideiglenesen (azaz csak pár hónap erejéig vannak a városban), vagy (ii) nem több, mint 7-8 éve élnek állandóan, megszakítás nélkül Manilában.

Ahány emberrel találkoztam az Adriatico utcán, annyiféle történetet hallottam a migrációjukat illetően. Ezeket a beszámolókat többféleképpen is lehetne kategorizálni az alábbi szempontok alapján: (i) mi a migrációjuk kiváltó oka(i), (ii) egész évben vagy csupán pár hónapig vannak-e a fővárosban, (iii) szezonális migránsok-e vagy sem, (iv) kivel jöttek (férjjel, csak gyerekekkel vagy barátokkal), (v) mennyi ideje tartózkodnak Manila utcáin, (vi) örülnek-e, hogy Manilába jöttek, szeretnek-e itt lenni stb.

3.1. A migráció okai

„A migráció egyidős az emberiséggel” (Benedict 1943:40). Du Toit ezt a következőképpen fejti ki: „a homo sapiens egyik jellegzetessége a migrációra való hajlama, ezeknek a mozgásoknak a gyakorisága és a távolsága csak az embert jellemzik. Ez részben a kulturális adaptációs készségének tulajdonítható, mely által a szellemi képességeivel és a technikai ügyességével képes főbb ökológiai változásokhoz alkalmazkodni. Ezek a tendenciák és képességek pedig teljes társadalmi csoportok mobilitását, családok vagy egyedüli egyének migrációját eredményezhetik” (Safa – Du Toit 1975b:1). Nyilvánvaló tehát, hogy a történelem során a migráció nagyban hozzájárult a Föld mai arculatának alakításához (mind demográfiai, mind szociokulturális szempontból).

A migráció többfajta népességmozgásra vonatkozhat, ezek vizsgálatára többféle klasszifikációs rendszert lehet felsorakoztatni, melyek kategóriái lehetnek:

- önkéntes (az egyes személyek szabad akaratukból migrálnak, például nomád csoportok), vagy kényszerből következő (a rabszolgák áramlása, vándorlások háborúk idején stb.);
- vidéki-városi (vagy akár intervárosi-intravárosi) migráció;

¹⁷ Zamboangaban mára már nagyszámú badjao csoportok találhatók, akik immáron a (Sulu-szigetvilágból érkező) többedik odatelepült generációt képezik.

¹⁸ Idézet Tenétől, egy idősebb nőtől, aki egyfelől nem tudta megmondani, hogy hány éves (65 körülnek nézett ki talán), és azon is sokat kellett gondolkoznia, hogy hány éve van Manilában – végül azt mondta, hogy nyolc-tíz.

- kor, nem, intelligencia alapján (Bogue szerint ez a kor szerinti felosztás a legmegfelelőbb);
- toló és húzó faktorok;
- innovatív vagy konzervatív (vö. Pryor 1975:29) stb.

A modern idők önkéntes migrációjára jellemző, hogy akkor valósul meg, ha az egyén úgy gondolja, hogy a térbeli mobilizáció eredményeképpen jobb életkörülmények között találja magát (vö. Safa – Du Toit 1975b). Hogy megértsük a badjaok migrációs mechanizmusát, meg kell vizsgálnunk annak kiváltó okait. Ezeket az okokat egyes társadalomtudósok (Bogue, Jansen, MacDonald, Pooley, Rossi) ún. toló és húzó (vagy taszító és vonzó) faktorokra osztják fel (push and pull factors). A migráció toló tényező, ha az egyén lakhelyén a körülmények nem kielégítőek, mert például nem biztonságos, nagyarányú a munkanélküliség, katasztrófa történt, túlnépesedés következett be, (vallási vagy politikai) üldöztetés stb. Ennek kontrasztjában áll a húzó tényező, amikor az egyén csalogató/csábító információkat kap egy másik helyet, várost illetően (ahol kedvező lehetőségekkel kecsegtetnek, ezek közé tartozik például „a városi munkaerőpiac gazdasági előnyei”).¹⁹ Az, hogy valaki elköltözik végül, a toló és húzó tényezők átgondolásából és kiértékeléséből, azok következményeként értelmezhető. Ahogy Pooley fogalmazza: „Amikor azonos erők hatnak nagyszámú egyénre, akkor jöhet létre egy meghatározott etnikai csoport mozgása egy célállomás felé. (...) Legyen bármi is a mozgás pontos oka, amikor a bevándorlók egy megkülönböztetett csoportja azonos taszító és vonzó erők tapasztalásán osztozik, akkor az összekötheti a csoportot és növelheti az etnikai identitást”.²⁰

Az általam megkérdezett badjaok válaszaiból kitűnt, hogy a legfőbb indok a fővárosba való költözésre: a jobb megélhetés reménye. Megismerve a manilai életkörülményeiket, annak szegényes feltételeit (azaz, hogy az utcán alszanak és a nők többsége koldul), furcsállottam ezt a választ – hiszen eleinte látszólag nem tűnt úgy, hogy itt úgymond jó életük lenne.

Hadd térjek itt ki egy kicsit ennek a magyarázatára, illetve hadd helyezzem a látottakat kontextusba. Mikor igyekeztem értetlenségemet helyre tenni (ami a látottak és a megismert elvárások látszólagos ellentétén alapult), a következőkre jutottam: a manilai badjaokat meg kell különböztetni aszerint, hogy van, aki

- állandó lakosa immár Manilának,
- ideiglenesen van itt, és az év többi részében Luzon szigetének egy másik városában lakik, nem messze Manilától,
- ideiglenesen van az Adriatico utcában, és nemsokára megy vissza a Zamboanga régióba (az ország déli részére). E halmazoknak ugyanis más-más a hozzáállásuk Manila és az itteni élet tényezőihez.

Aki egész évben itt van, az általában Zamboanga városából vagy a Sulu szigetvilág egyik szigetének kisebb falvából jött („egy régióból jöttek, de különböző

¹⁹ Pooley 2005:http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2005_01/cikk.php?id=907 Letöltés dátuma: 2010. március.

²⁰ Pooley u.o.

vidékről”).²¹ Az emberek elmondása alapján mindkettőben nagyon nehéz az élet. A 800 ezer lakosú Zamboanga város a déli országrészen található, és van egy 1000 fős badjao közössége. Joey, aki Zamboanga városából jött Manilába körülbelül 20 évvel ezelőtt és ma már a barangayban lakik, azt mondja: „*Nehéz ott (értsd: Zamboanga város) munkát találni; ha itt árulsz, legalább el tudod tartani a családot*”. Az elmondások alapján kiderül, hogy iskolázottság és az írni-olvasni való tudás híján nemigen találnak munkát a badjaok. Igaz, a nők nem is keresnek, hiszen „*ők otthon vannak, vigyáznak a gyerekekre, és szépítgetik magukat*”.²² Jeffrey (aki már 8 éve van Manilában, és jelenleg az utcán lakik feleségével, négy fiával és az egyiknek a feleségével) mesélte, hogy Zamboangában ő mindenféle munkát elvállalt. Volt halász, dolgozott építkezésen, és hordár is volt egy kikötőben, de annyira keveset keresett, hogy feleségével és akkor még egyetlen fiával nemigen tudtak megélni. Azt mondja: „*Itt se sokkal jobb, de valahogy mégis jobban megvagyunk*”. Jeffrey nem szeretne visszamenni Zamboangába, mert egyrészt nincs ott senkije (csak a feleségének van egy pár rokona), másrészt itt már megszokták, sőt, mióta Manilában élnek, már előfordult, hogy sikerült beköltözniük a barangayba, ami felnyomta a 'miért is jó Manilában lenni' skála mutatóját – igaz, jelenleg több mint másfél éve ismét az utcán vannak.

Akik ideiglenesen vannak Manilában és állandó otthonuk Luzon szigetének egy másik városa, azokat meg kell különböztetni aszerint, ki melyik városból is jött pontosan.

Aki Batangasból vagy Lucenából, két tenger melletti kisvárosból, azok vagy halásznak, vagy Manilában árulnak. A kettő, elmondásuk alapján, jól kiegészíti egymást. Van olyan férfi is ebben a halmazban, aki nem is halászik, mert sikerül annyit félretennie a fővárosban töltött időszak alatt, hogy pár hónapot tud pihenni – „*Aztán, ha elfogy a pénz, akkor megint feljövök, vagy egyedül, vagy a családdal*”. Samuel már 6-7 éve lakik Lucenában, ahol van egy házuk, és „*okés az élet*”,²³ szeret ott lenni, mert sok más badjao is lakik ott és van mindig pénzük („*persze nem sok, de elég*”). Bár nem jártam Lucenában, a Manilában levő lucena-i közösségbeliek elbeszéléséből leszűrhető, hogy a férfiak halászatból tartják fent a családot, és többségük nem is jön soha Manilába. A batangas-i badjao közösségre ugyanez igaz, azaz a halászati lehetőségek és Manila közelsége miatt „*elfogadhatóan tudnak megélni*” – legalábbis a 19 éves Dayang és férje így fogalmaztak.

Az ideiglenesen Manilában lévőkhöz tartozik az angeles-i közösség is. Angeles Manilatól északra található kisváros, melynek nincs tengerpartja. Az itt lakó 1000 fős közösség egy híd alatt él, legalábbis így hivatkoznak rá (under the bridge). A beszélgetések során kiderült, hogy nagy szegénységben élnek itt, bádogkunyhókban laknak, a nők nem dolgoznak, a férfiak árulnak, de sokszor előfordul, hogy nem keresnek egy nap semmit. Mikor kérdeztem Jusmant (aki nem tudja, hány éves és azt sem tudta pontosan megmondani, mikor hagyta el eredeti lakhelyét, Zamboanga városát), hogy mi történik, ha egy nap nincs keresete, azt felelte: „*Ha valakinek nincs pénze, kisegítjük. Nem kölcsönbe, hanem csak úgy*

²¹ Idézet Joey-től, aki maga is Zamboanga városából jött (ott is született) és az egyik legrégebbi tagja a manilai badjao közösségnek (a '80-as évek vége óta él a városban).

²² Újabb idézet Joey-től.

²³ Samuel így jellemzi a lucena-i létet.

adunk. Akár rokon, akár nem”. Ő volt az egyetlen, aki egymás kisegítésének ilyen fokú önzetlenségéről beszélt. Kiderült, hogy nem tudnak visszamenni Zamboangába, de Jusman úgy vélekedik, hogy: *„Nem is hiszem, hogy jobb lenne ott*”. Amikor kérdeztem, hogy miért nem Manilában élnek inkább, ha Angelesben ilyen nehéz megélni, azt mondta: *„Itt se jobb, meg itt minket nem is túrnek meg, az ottani polgármester meg végül is hagyja, hogy ott lakjunk. (...) Ez a pár hónap elég itt (Manilában), ilyenkor össze tudunk szedni pár száz pezót, ami a következő hónapokban nagy segítség*”. A Manila környékéről jövő badjaok busszal jönnek, ami körülbelül 120-200 pezó között van (néha megkérik a sofört, hogy ne kelljen a teljes árat kifizetni).

Kárám (25 éves) feleségével és egy fiával jött Manilába 7 hónappal ezelőtt Busbusból, a Sulu-szigetcsoporthoz egyik falvából, ahol halász volt. Mivel nem tudott sok pénzt szerezni (átlagban mindössze napi 70 pezót, ami körülbelül 280 forint), s alig éltek meg, Manilába jöttek, mert hallotta, hogy itt sok a munkalehetőség. A busbus-i házukat eladták, hogy jegyet tudjanak venni a Manilába jövő hajóra (ez fejenként 1300-1500 pezó, azaz 5200-6000 forint). Ám Kárámnak nem sikerült azóta munkát szereznie, mert mint mondja: *„Nem ismerek senkit, és tagalogul sem beszélek*”. Felesége, Bumarita koldulásból összeszedett pénzéből élnek (átlagban napi 100-150 pezót keres). Amikor kérdeztem, ő miért nem koldul, elmosolyodott, majd kibökte: *„Egészséges és erős vagyok, nekem nem adnak pénzt*”. Ők vissza szeretnének menni, de nem tudnak, mert nincs pénzük az útiköltségre (ami ebben az időszakban 1100 pezó fejenként). Bumarita elpanaszolta, hogy neki karácsonykor sem sikerült nagyon sok pénzt koldulnia, és most csak 500 pezónyi megtakarításuk van. Aki Manilában marad december után, az általában ugyanabban a cipőben jár, mint Kárám és Bumarita, azaz itt rekedtek a városban. Csupán kevés család van, aki egész évben van Manilában, és nem is akar elmenni innen. Jeffrey ezt úgy fogalmazta: *„Nekünk már nincs hova visszamenni, Námrának (a feleségének) még vannak rokonai ugyan Zamboangában. (...) De mi itt már megszoktuk, előfordul, hogy ha szerencsénk van, be tudunk költözni a barangayba, ha meg nem, akkor csak elboldogulunk valahogy*”.

A Metro Manila Fejlesztési Hatóság (MMDA – Metro Manila Development Authority) elnöke, Oscar Inocentes egyik interjújában adott válaszában a következőképpen kommentálta a manilai badjaok jelenlétét: *„Ezek az emberek a már a Manilában élő rokonok csábításai által lettek meggyőzve, hogy itt könnyebben fognak tudni majd boldogulni. Ám végül az utcán kötnek ki*”. Amikor erről kérdeztem a badjaokat, volt, aki azt mondta, hogy *„itt jobb, mert mégiscsak itt vannak a rokonok és a barátok*”,²⁴ de sokan azt a következtetést vonták le, hogy a fővárosba költözött rokonoknak talán kellemetlen lett volna bevallani, hogy a városi életük nem váltotta be a reményeket, és így elültették otthon maradt rokonaik fülében, hogy *„Manilában mindenkinek jól megy*”,²⁵ s aki idejön, csak utólag realizálja, mi is a helyzet. (Lásd például Kárám előbb bemutatott történetét. Kárám, aki azt hallotta a rokonoktól, akik már megjárták Manilát, hogy itt sok a lehetőség; úgy határozott, hogy eladja a házát, és felköltözik családjával Suluból. Ám miután

²⁴ Idézet egy Jusmannal való interjúból.

²⁵ Idézet egy Kárámmal való interjúból.

megérkezett, szembesült azzal, hogy nagyon nehéz, sőt, lehetetlen munkát találnia, hiszen (i) nem ismer senkit (akkorra rokonai már nem voltak Manilában), (ii) nem beszéli a nyelvet, (iii) nem tud se írni-olvasni, se számolni, (iv) egész életében halász volt, tehát nem is ért semmilyen városi foglalkozáshoz).

A gazdasági tényező(k) a vidéki-városi migráció mindkét pólusán megtalálható(ak), azaz eredeti lakhelyükön kiváltképp rosszak az e dimenziójú feltételek, míg a város gazdaságilag csábító illúziókkal hívja őket. A badjaok között a legfőbb migrációt előidéző nyomást a gazdasági indokok jelentik, így például a munkanélküliség hiánya sok esetben idézi elő azt. „Egy személy, akinek egyáltalán nincs munkája, valószínű, hogy bármiféle munkalehetőség reményében elköltözik egy másik területre, városba. Ez igen jellemző vidéki városi migránsokra Afrikában, Ázsiában és Dél-Amerikában” (Jansen 1970:21). A második leggyakrabban említett indoka a lakhelyváltogatásnak a Sulu-szigetvilágban és Zamboanga városában egyaránt jelenlévő rossz közbiztonság.

Térkép a Sulu-szigetvilágról

(Forrás: <http://www.lowlands-l.net/anniversary/tausug-info.php>)

Letöltés dátuma: 2010. február)

Egyfelől a Fülöp-szigetek déli részén több évtizeden keresztül polgárháború zajlott (ami mára már-már lecsendesedett), illetve a Sulu-szigetvilágban kalózok garázdálkodnak a nyílt vízen és ellenállók²⁶ a szárazföldön – sok férfi hal meg általuk. A megözvegyült nők pedig biztonságosabbnak tartják Manilát, és szerintük egyedülálló nőként a városi környezetben könnyebb is megélni (ezek a férj és közeli család nélkül özvegyek általában koldulásból tartják fenn magukat). A nők ugyanis vidéken rendszerint a háztartásbeli teendőkért felelősek, így nincs munkájuk, se

²⁶ Az ellenálló csoportok a Muszlim Autonómiáért harcolnak. Ezek közül a csoportok közül az Aby Sayyaf a legismertebb, akik állandó nyugtalanságot szítanak és félelmet keltenek (csak az ő nevük említődött meg a badjaokkal való beszélgetések során).

jövedelmük – a városban pedig ezzel szemben legalább tudnak koldulni, amiből képesek fenntartani magukat.

Sokan megemlítik a rokonság jelenlétének fontosságát migrációjuk során. Megfigyelhető, hogy egy Manilába költözött rokon nagymértékben maga után fogja vonzani 'hátrahagyott' rokonait. Ez összekapcsolható azzal, amit láncmigrációnak (chain migration) hívnak (vö. Harvey – Riddel 1975; Hull 2007). Buechlerék kifejtik, hogy ez a migráció fajta, mely a városokban etnikai enklávákat hoz létre, nagyban megkönnyíti (azaz 'kipárnázza' – az angol 'cushion' szó tükörfordításaként) a migránsok új környezetéhez való adaptációját (vö. Buechler – Buechler 1975). Aliaza tanulmányában a városi környezet is vonzó volt a badjaok számára (1998:93). Nekem ezt egy transzvesztitán kívül senki nem említette. S nem is hiszem, hogy igaz lehetne, hiszen az utcán élő badjaok semmilyen városi szolgáltatást, szervízt nem vesznek igénybe.

Az alábbi táblázatban összefoglalom a toló és húzó faktorokat:

	Toló tényezők	Húzó tényezők
Elsődleges	Gazdasági okok (munkanélküliség, a tengeri árukra kínált alacsony árak, stb.)	Gazdasági okok, lehetőségek (könnyebb munkát szerezni, egyedülállóként könnyebb boldogulni)
Másodlagos	Biztonsági okok	Rokonok, barátok jelenléte
Harmadlagos	Rosszabbodó ökológiai környezet	Városi környezet kedvező feltételei (felszereltsége, szolgáltatások, alacsony árak, közbiztonság)

3.2. A migrációs trendek és azok demográfiai töltete

Mivel a terepmunka ideje alatt kutatott közösség összetétele állandóan változóban volt (és ez a mai napig így van), a demográfiai adatok reprezentációjában egyfajta kaotikusságba ütközünk, amit nehézkes átlátni és adatokat pontosan felsorakoztatni, ám a tendenciák így is kivilágnak.

A demográfiai adatgyűjtésből leszűrhető következtetések:

- A Manilába költözők nem szerinti többsége nő. Ez megegyezik Ravenstein törvényével (1885).²⁷
- A Manilában található badjaok között a korosztály szerinti többséget az egy-tíz év közötti gyerekek alkotják.

²⁷ Ravenstein migrációs törvényei a migrációt érintő statisztikákból kikövetkeztetett trendeket (törvényeket) nevezi meg. A statisztikák Nagy-Britanniára vonatkozó, 1840 és 1880 közötti adatokat öleltek fel. Ravenstein elméletének megvannak a hiányosságai, mégis a mai napig sokat hivatkozott teória.

- Eredeti lakhelyükként Zamboanga városát, Basilan megyét, a Sulu szigetén található településeket, Tawi-Tawi szigetét jelölték meg (a felsorolás sorrendje a gyakoriságot jelöli).
- Az októberi, majd azt követve a decemberi hónapban a legtöbb a Manilába migráló badjaok száma (a legkevesebb február és május között). A karácsonyi időszakban érkező badjaok magas száma nem meglepő – hiszen Ázsia legfőbb katolikus országáról van szó, ahol a karácsony időszak alatt mindenki nagyon adakozó. Az elszegényedett badjaok pedig a karácsonyi hangulatot „kihasználva” jönnek a városba pár hónapra. Ahogy ezt egy idős asszony fejtegette: *„Az otthonunkban, Lamitanban (egy város a Basilan-szigeten) komoly gondok vannak. Nagyon sok bandita van a környéken – a férjem nem mer elmenni halászni, mert fél a kalóztól, így viszont alig van valami betevőre valónk. Amikor tehát eljön a karácsonyi időszak, feljövünk Manilába, és segítséget kérünk az emberektől”*.
- Az utcán élő badjaok száma október és december között nagyon magas (mintegy 230 fő), hiszen ilyenkor sok, ideiglenesen a városba jövő, szezonális migráns van jelen. (Az ezekben a hónapokban az utcán található kb. 40 család közül mintegy 35 volt Manilában pusztán a karácsonyi időszak erejéig).
Érdekes lehet azon a párhuzamon elgondolkoznunk, mely szerint a badjaok, akik egykor vízi nomádok voltak, mintha bizonyos szinten továbbra is folytatnák azt az életmódot – csak immáron a szárazföldön. Mikor ezt felvettem a badjao szezonális migránsoknak, nemigen azonosultak az ötlettel. Noha – ha csak mikroszinten is, de – a periodikus vándorlás Manila városán belül is megfigyelhető egyeseknél. Talán ez visszavezethető arra, hogy a manilai badjaok többsége Zamboanga városából jött, ahol több generáció óta laktak – azaz már több emberöltő óta nem tartoztak a tradicionális vízi nomád badjaok közé, és így a párhuzam felvetésének relevanciája távol állt tőlük. Lewis szerint a szegénység-kultúrájú egyének nem foglalkoznak a múlttal, hiszen mindenekelőtt a mát kell megoldaniuk, ezért az adott szituáció és annak a problémája köti le őket.
- A házaspárok (többsége) nukleáris családdal érkezik Manilába. A megözvegyült nők csoportba tömörülve jönnek, vagy egy már Manilában élő (rendszerint női) rokonhoz. Az egyedülálló nőknek, még ha kénytelenek is az utcán lakni, akkor is a barangayban élő rokon által nyújtott (akár lelki, akár fizikai) segítség fontos mentstváruk.
Az utcán élő közösségen belül se aggregénnyel, se hajadon lánnyal nem találkoztam. Előfordul, hogy Manilába vándorolnak ők is, de mivel ők még nem képesek magukat egyedül fenntartani (a badjao társadalom szemszöge alapján), rendszerint beköltöznek egy barangayban lakó rokonhoz.

A badjaok jelenlegi vidékről városba való migrálásában a populációt érintő új áramlatok figyelhetők meg. A migráció hatással van a közösség nem és kor szerinti tagolódására. Így például, az eredeti lakhelyükön megfigyelhető férfi dominancia Manilában hígulni látszik: a férfiak vannak kisebbségben, továbbá sok esetben előfordul, hogy a nő válik családfenntartóvá (noha a tradicionális badjao társadalomban a férfi a kenyérkereső).

Továbbá szem előtt kell tartanunk azt is, miszerint a migráció nem pusztán egyéneket érint (akik motivációja a jobb életkörülmények és -feltételek

megszerzése), hanem egész családokat. Sőt, a vándorlás egész közösségekre, etnikai csoportokra kihat, akik saját túlélésük érdekében rászánták magukat lakóhelyük megváltoztatására és a globalizáció szülte új élethelyzetek adaptálására (Bello M. ed. 2007:5). Ez igaz a badjaokra is.

A migráció jelensége egyidős az emberiség megjelenésével (Safa – Toit 1975 a; Jansen 1970; Benedict 1943), a vándorlásra való hajlam az emberi természet része. A badjaokat bemutató első források szerint vízi nomádok voltak, majd miután felhagytak azzal az életmóddal, környékbeli (nagy)városokba költöztek – tehát tulajdonképpen a Manilába való költözésük nem új keletű magatartási tendencia a körükben. Megfigyelhető, hogy országszerte vannak diaszpórában élő badjaok, akik életmódja könyvtári és internetes kutatásom alapján a következőképpen írható le:

- tengerpart menti falvakban folytatják tradicionális halászati tevékenységeiket, illetve ha ez turisztikai helyen van, akkor a nők koldulnak gyermekeikkel, a férfiak pedig híresek arról, hogy a víz alá merülnek egy turista által bedobott érméért, hogy a mutatóványért még több pénzt kapjanak,
- kisebb városokban koldusokká váltak (például Dumaguete) – csak páran árulnak közülük.

A fentiek tehát a Manilában lévő, különböző helyekről érkező badjaok migrációs történetei és a migrációjukat illetően felvázolható trendek.

4. A terep etnográfiai bemutatása

Hogy minél jobban elképzelhető (és ezáltal érthető) legyen a terep, azaz a badjaok élete Manilában, a következőkben leírom a terep fizikai környezetét. Hiszen nem csak ideológiailag szükséges a látottakat kontextusba helyezni, hanem fizikai valóságukban is.

4.1. A város, azaz Metro Manila

Metro Manila egy összesen 17 várost felölelő közigazgatási régió, melyre lakói pusztán Manilaként hivatkoznak. A hatalmas és nyüzsgő megapolisz mintegy 636 négyzetkilométeren terül el, és agglomerációs övezetével együtt körülbelül 20 millió²⁸ ember otthonát képezi.

A terület magában foglalja Manila városát is (ezzel a név-átfedéssel nem kevés bonyodalmat okozva a látogatóknak), mely a Fülöp-szigetek fővárosa, és hivatalosan itt van a filippínó kormány központja is – ám a valóságban az egyes intézmények székhelyei elszórtan vannak Metro Manilában.²⁹

²⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Metro_Manila#cite_note-demographia-2 Letöltés dátuma: 2010. február.

²⁹ A végrehajtási, a közigazgatási és az igazságügyi központ Manilában van, a szenátus Pasay-ban, míg a kongresszus Quezon városában található.

Metro Manila (a metropolisz egyes városainak megjelölésével)

(Forrás: http://en.wikipedia.org/wiki/Metro_Manila

Letöltés dátuma: 2010. február.)

Manilában a gazdasági (és ezáltal a társadalmi) szélsőségek erőteljesen vannak jelen. Az országban az össz-GDP 97 %-a a lakosság 15 %-a kezében van, akik többsége a megapoliszban található (ők a jómódú, felső-közép osztály).³⁰ A lakosság vegyes: a fülöp-szigetiekén kívül vannak kínaiak, japánok, koreaiak, spanyolok, amerikaiak, indiaiak és egyéb (főleg ázsiai) nemzetiségűek. A történelem során sok hódítója volt Manilának és magának az országnak egyaránt: muszlimok, spanyolok, majd a második világháború idején amerikaiak és japánok.

A vidékről való migráció Manila felé irányult már korábban is a munkalehetőségek, a magasabb jövedelem, a nagyobb áruválaszték és a jobb oktatási feltételek reményében. A '60-as években aktívan megindult a Manilába való migráció, mely főleg a délen található legnagyobb szigeten lévő, mindennapi konfliktus eredményeként könyvelhető el. Az ottani polgárháború következtében ugyanis egyre több ember vándorolt el onnan a jobb lehetőségekben és a nyugalmasabb életkörülményekben bízva (Aliaza 1998:110).

Manila-szerre ekkor kezdődött meg a nem hivatalos letelepülések korszaka. A folyók mentén, a hidak alatt, a parkokban, szinte mindenhol voltak vidéki migránsok (Manila Bulletin 1997). A létrejövő nyomor több problémát is szült: túlnépesedés, rossz egészségügyi viszonyok, hulladék-problémák, erőszak és

³⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Metro_Manila Letöltés dátuma: 2010. január.

bűncselekmények megjelenése. Mindezen felül az országot és Manilát is évről évre különféle természeti csapások érik: árvizek, tájfunok, stb.

S noha a sok fejlesztés hatására számos terület bekerült a modernizáció olvasztótégelyébe, a kilakoltatott emberek tovább maradtak Manilában, új helyek után kutatva és találva – sőt, fokozatosan nő a városba jövők száma³¹ (a város jelenlegi növekedési rátája 5,4 %³²).

A vidékről induló, Manilába érkező migrációs hullám az utcagyerekek jelenlétének megerősödéséhez is vezetett. A Társadalmi Jóléti és Fejlesztési Minisztérium (DSWD³³) 1997-ben 75 ezer főre becsülte számukat (ABS-CBNRP³⁴ 1997).

A badjaok Manila különböző részein szóródtak szét, főleg Manila városában, illetve annak kikötőiben, vagy Malatében, a Manila-öbölhez közel – ezzel mintegy adalékul szolgálva a már meglévő és erősödő migrációnak köszönhető társadalmi-városi problémákhoz, úgymint a kéregetés vagy az illegális letelepülés jelenségeihez. Utóbbiak egyik 'mellékhatása', hogy az emberek nem regisztráltak semelyik hivatalban sem, és így nincsenek is hivatalos papírjaik (mely nélkül például állampolgári jogaikat sem tudják gyakorolni).³⁵

Egyes badjaokat már összeszedett és visszaküldött a Társadalmi Jóléti és Fejlesztési Minisztérium eredeti lakóhelyükre, de általában visszajönnek. Mi több, a rossz tapasztalatok ellenére igazából egyre több badjao jelenik meg a városban időről időre. Tehát a nehéz városi körülményeket figyelmen kívül hagyva, Manila továbbra is vonzza a vidékieket. Mint láthatjuk, a migráció – ha egyszer elkezdődött – nehezen, vagy egyáltalán nem állítható meg, és egy bizonyos idő múlva önfenntartó társadalmi folyamattá alakul (vö. Prónai 2003).³⁶

4.2. Az utca és a környék

A terepmunkám során csupán egy manilai közösségre fókuszáltam, ők pedig az Adriatico utcában illetve annak környékén voltak találhatóak. A negyed neve: Malate, mely 57 barangayt ölel fel, illetve itt van a Manilai-öböl (melyen egy sétány halad végig) és egy népszerű éjszakai szórakozó negyed is. Ez azért fontos, mert ezen nevezetességek miatt sok ember (főleg turista) fordul meg itt rendszeresen a hét minden napján.

Egy 19 éves lányt, Dayangot megkérdeztem, hogy ők miért épp a malatei badjao közösséget választották arra a pár hónapra, amikor feljönnek Batangasból.³⁷ Mire azt felelte:

³¹ A Fülöp-szigeteken Metro Manila a leggyorsabban növekvő város (Zamboanga a negyedik helyen áll).

³² http://www.megacitiesproject.org/network_manila.asp Letöltés dátuma: 2010. február.

³³ Department of Social Welfare and Development

³⁴ Helyi hírügynökség

³⁵ Az állampolgári jogok gyakorlása pedig, ne felejtjük el, alapvető emberi jog (lásd: Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, ENSZ, 1950).

³⁶ http://www.mtaki.hu/docs/ter_es_terep_01/t_es_t_01_pronai_cs_migracio_kult_ant.pdf

³⁷ Batangas körülbelül 3 órányi buszútra van Manilától, déli irányban.

- Nem lakhatunk sehol máshol.
- De hát itt sem lakhattok, azt mondtad.
- Az igaz, de ez az egyetlen olyan hely, ahol a badjaok az utcán, a földön alszanak. Máshol általában oldalkocsikban, vagy van hol meghúzódniuk estére.

Az öböl menti sétánynak és a turista övezetnek köszönhetően a badjao férfiaknak (elmondásuk szerint) itt jobb bevételi lehetőségeik vannak, mint egyéb városrészekben. A szórakozó negyed szintén a húzó erők közé tartozik, hiszen rengeteg ember látogat el ide heti 168 órában. Vannak olyan nők, akik éjjel kettőkor kezdenek el koldulni a bárók és a szórakozó helyek környékén, mert elmondásuk alapján: „Amikor az emberek kijönnek a bárókból, ittasak és olyankor adakozóbbak.”³⁸ A kontraszt pedig hatalmas: bárók neonfényeiben fénylő utcák, hangos zene, jómódú (de legalábbis általában középosztálybeli) emberek önfeledt, parfümíllatban úszó és ittas tömegei szórakoznak az Adriatico utca egyik felében. Míg a másik vége sötét, kellemetlen szag árad, és az emberek az utcán alszanak. Az utca olyan, mint egy mágneses rúd, azaz a végei totális ellentétben állnak, de mégis egységet képeznek (legalábbis a badjaok szemszögéből).

Ha megnézzük az alábbi térképet, rögtön kitűnik, hogy az Adriatico utcát kétfelé osztja a Remedios Circle. Az utca déli részén semmiféle megjelölés nem található (azaz nincs bár, hotel, étterem stb. - egy hotel kivételével), az északi részén pedig rengeteg vendéglátó egység sorakozik fel.

Térkép az Adriatico utcáról és környékéről
(Forrás: Dalton 2007:87)

³⁸ Idézet az egyik interjúból.

A badjaok elfoglalta utcarész egyik oldalán élnek az otthontalanok, szemben a Barangay 704 nevű lakónegyeddél. Az ötezer lakosú barangay-ban³⁹ vegyes a populáció: keresztények és muszlimok,⁴⁰ magukat tősgyökeres manilaiaknak vallók és vidéki migránsok, különféle etnikumú (tausug, maranao, tagalog, badjao stb.) családok élnek. Badjaok is találhatóak tehát itt,⁴¹ akik általában második generációs migránsok (illetve egyes idősebb családtagok első generációsok és a kisgyerekek/fiatalok harmad-generációsok).

Az utca két oldalán élő badjaokat általában rokoni vagy baráti szálak vagy az egy helyről való származás kötik össze. Ennél fogva sokszor előfordul, hogy a barangay-ban élők segítik az utcán élőket: főzhetnek, moshatnak vagy bizonyos esetekben délutánonként alhatnak náluk (például ha egy nő terhes vagy csecsemője van). A nem egy nukleáris családba tartozó emberek között anyagi támogatás vagy egyéb kisegítés csak nagyon ritka esetekben fordul elő. (A nukleáris és rokonsági rendszer, továbbá a szomszédság-hálózat ismertetésére egy későbbi fejezetben kerül sor).

Az egyik barangay-hivatalnok szerint, azért található olyan sok badjao szemben a barangay-jal, mert az abban élő rokonok segítségével nagyon megkönnyíti a helyzetüket, illetve maga a barangay vezetősége is nagyon engedékeny velük szemben - nem küldi ki őket a barangay-ból, se az utcából (bár utóbbiról mindenki másképpen nyilatkozik). Sőt, a hivatalnok szerint a vidéki rokonok számára a barangay lakói teremtették meg Manila csalogató illúzióját, hiszen utóbbiak azok közé tartoznak, akik „megcsinálták a szerencséjüket”. Olyan eset is sokszor felmerül, hogy a barangay-ban élő rokonok kölcsönadnak vidéki társaiknak 5:6 arányban (azaz annyit kell visszaadniuk), és ha megérkeznek Manilába, akkor elkezdnek nekik törleszteni. Mindent összevetve az Adriatico utcán és az azon elhelyezkedő 704 Barangay-ban található Manila legnagyobb badjao közössége.

A barangay-ban élő badjaok jó viszonyban vannak a fedél nélküli társaikkal, ahogy általában a más etnikumú barangay lakók is. Ritka esetben fordult elő, hogy egy nem badjao barangay lakó rosszállotta volna az utcán levő emberek jelenlétét – mindezek ellenére megfigyelhető, hogy az utcán élő badjaok nemigen érintkeznek a más etnikumú 'szomszédaikkal', s nem is lépnek házasságra velük (noha elvileg nem volna tilos). Ennek részletezésére a későbbiek fogok kitérni.

Az Adriatico utca meglehetősen forgalmas (Manilában általánosan jellemző a nagy forgalom). A sarkon álló közlekedési lámpánál megálló autók ablakaiban rendszerint kolduló kezek bukkannak fel. A barangay utca felőli részén étkezdék és kis boltok váltják egymást, melyek műanyag tetői mentsvárat jelentenek eső alkalmával. Az utca rendszerint a közösségi élet központja, ahol esznek, beszélgetnek, játszanak (pl. kártyáznak), vagy tetvésszkednek (szó szerinti

³⁹ <http://www.census.gov.ph/data/sectordata/2007/ncr.pdf> Letöltés dátuma: 2010. február.

⁴⁰ A barangay-ban van egy Muszlimok és Katolikusok nevű szervezet, mely a két csoport közötti kommunikáció erősítése által kívánja elérni, hogy az emberek megértsék és megismerjék egymást, mintegy fenntartva a békés viszonyt – mindeddig sikeresen.

⁴¹ Egyes interjúalanyok szerint mintegy 100 badjao család lakik a barangay-ban.

értelemben), mely utóbbi kiváló alkalom a nők körében, hogy pletykáikat megosszák.

Esténként az emberek a parkban vagy néha a fal mellett, kartondobozokon, esetleg oldalkocsikban⁴² alszanak (nincs fix helyük, tehát az, hogy hol térnek pontosan nyugovóra, naponta változik). A nappal kelnek, reggel 7 és 9 óra között összegyűlnek csoportokba, és várják, hogy az utcai büfés kinyisson, és megreggelizhessenek. (Csupán az étkezések során fordul elő, hogy nagyobb csoportokba tömörülve jelennek meg az utcán). A reggeli evés után mindenki megy a maga dolgára: férfiak árulnak a környéken (ritkán azon kívül), a nők pedig mennek koldulni vagy az utcán/parkban maradnak gyermekeikkel és a többi nővel egyetemben. Később, aki a környéken volt délelőtt, az visszajön, megkeresi a családját és dél körül megebédel velük. Délután egyesek pihenőt tartanak, mások újra dolgoznak; szembetűnő, hogy délután 4 és 5 körül található a legtöbb badjao az utcán. A vacsora ugyanúgy zajlik, mint az ebéd: mindenki visszatér, és eszik családotul. Vannak, akik csak vacsora után mennek dolgozni, sőt, olyan is van, aki lefekszik és a hajnali órákban (1 és 3 óra között) megy (újra) árulni vagy kéregetni közvetlenül a szórakozó negyedbe. Napszaktól függően az utca vagy teli van badjaokkal, vagy szinte teljesen üres.

Éjszakánként a parkokban alszanak főleg, mert a barangay-jal szembeni oldalról a barangay-rendőrség rendszerint éjjel 11 körül elűldözi őket. Ezt Samuel a következőképpen kommentálta: „*Ha elkergetnek, hát elkergetnek, mi nem bánjuk, ahogy velünk viselkednek, meg vagyunk így is, meg úgyis visszajövünk*”. Az egyik barangay-rendőr csak annyit felelt, mikor erről érdeklődtem, hogy a badjaok bepisztítják az utcát és az egész környéket, így az egész szomszédság rettentő koszos és csúnya lesz, és mivel „*Malate turisztikailag népszerű terület, ez nem megengedhető*”. Ezt a badjaok is tudják és igyekeznek is tisztán tartani az utcát a maguk módján, illetve amennyire tőlük telik. Az önkormányzat úgy rendelte, hogy az utcán élő badjaok problémáját a barangay-nak kell megoldania, hiszen ott vannak a badjaok rokonai (igaz, a karácsonyi időszakban, a Metro Manila Fejlesztési Hatóság volt az, aki összegyűjtötte, és elzárta őket pár napra). Egy másik barangaybeli hivatalnok szerint, mikor megkérdezik őket, hogy miért alszanak az utcán, „*A badjaok azt mondják, hogy ők a barangay-ban laknak, ott van a családjuk is. Majd megkérdezzük őket, hogy akkor miért alszanak az utcán, mire azt felelik, hogy a házban túl meleg van*”.

Az utcán élők sokszor bemennek a barangay-ba, hogy rokonaiknál vagy barátaiknál mossanak, aludjanak egyet napközben vagy főzzenek. Itt varratják a ruháikat is. A barangay-ban van egy nyilvános mosdó, odajárnak fürdeni és a mosdóra (előbbi mintegy 25 forintnak megfelelő pezóba kerül, utóbbi pedig 12 forintba).

4.3. Az emberek

⁴² Manilában gyakori közlekedési eszköz a biciklis vagy motoros taxi, melyek mindegyike rendelkezik egy-egy oldalkocsival.

Befordulva az Adriatico utcába a közlekedési lámpánál, mindig akad egy kéregető nő vagy gyerek. Alig száz méterre a barangay-jal szembeni oldalon, nappal főként nők üldögelnek kartonpapírokon vagy műanyag kisszékeken gyermekeikkel. A nők mindig nagyon csinosak és tiszták. Tarka mintájú szoknyát vagy nadrágszoknyát viselnek (utóbbit nénának hívják, és jellemző viselet a Zamboanga régióban), melyeket rendszerint varratnak maguknak. A felsőjük többnyire valamiféle pamutpóló. Általában vannak ékszereik is, főleg arany vagy ezüst utánzat. A hajuk mindig frissen mosott. A terepmunkám első hetében feltűnt, hogy egy-két nőnek kórosan hámlik az arcán és a dekoltázsán a bőr. Azt hittem, valamiféle bőrfertőzésük van, ám utólag kiderült, hogy fehérítő krémet használnak, ami tulajdonképpen lehámlasztja a felső bőrréteget, így előidézve a fehéredés összhatását. Tehát számukra a szépítkezés kiváltképp fontos.

A hat év alatti gyerekek egyikének sincs cipője vagy szandálja, ruháik rendszerint piszkosak és tele vannak elfertőződött sebekkel. A fiúk haját rendszeresen vágják, a kislányok mindegyike ruhát hord és a hajuk hajcsatokkal van feldíszítve. A férfiak sortban és pólóban járnak. Míg a nők naponta cserélik ruháikat lányaikkal egyetemben, addig a férfiak és fiaik minden más- vagy harmadnap (előfordul, hogy megfürdenek, és ugyanazt a ruhát veszik vissza). A badjaoak azt állítják, hogy felismerik badjao társaikat azok járásából és arcvonásaikból.

Az embereknek általában a ruháikon, a szépítkezési eszközeiken és egy pár takarón kívül nincsen nagyon semmijük. Ami tulajdonnal rendelkeznek, azt pedig mind egy műanyagzacskóban tárolják, és otthagyják egy barangay-ban lakó rokonnál vagy barátnál.

Az utcán vannak utcai ételárusok – ezek főleg a barangay-ban élő nők, akik otthon megfőznek, majd árulják az ételt az utcán élőknek, a barangay lakóinak (vagy akárkinek, aki arra jár). A tradicionális ételüket, az édesburgonyát, Manilában felváltja a rizs. A novemberi és decemberi hónapokban, amikor is számos badjao van a környéken, ebéd idején megjelenik egy badjao nő a sarki parkban (aki egy másik manilai városrészről jön ide nap mint nap). Ő badjao ételeket kínál: édesburgonya (helyi szóhasználatban: camote), hal, szójaszószt és chili-paprika. (Egy adag körülbelül 280 forintnak megfelelő pezó, s elég egy családnak). Mindenki a földön guggolva vagy kartondobozokon, kövön, papucson ülve eszik szűk családi körben. (Mindig tesznek maguk alá valamit, ha leülnek a földre).

Tehát az utca egyik oldalán vannak az ételárusok vagy a pihenők, esténként esetleg az ott alvók, míg a másik oldalon húzódik a barangay és annak étkezdei és boltjai. A sarkon található park is fontos része a környezetüknek, hiszen itt is alszanak, esznek vagy pihennek a fák árnyékában.

A manilai éghajlat következtében az év két évszakot ölel magában: az esős és a száraz évszakot (előbbi májustól októberig tart, míg utóbbi novembertől áprilisig). Amikor nem esik, akkor tulajdonképpen kellemes az idő, illetve délutánonként „*égetően süt a nap és nagyon meleg van*” (emiatt például sokan nem is dolgoznak ezekben az órákban), majd estére lehül az idő és kicsit hűvösebbre fordul. A szezonális migránsok is erre az időszakra jönnek csupán, tehát őket nem érinti a manilai esős évszak. Akik az utcán élnek az év 12 hónapjában, elmondásuk szerint

már hozzászoktak az időjáráshoz. Jeffrey mesélte, hogy „*Ha esik, akkor is meleg van napközben, meg amúgy is mindig találunk valamit, ami alá bebújhatunk – ezért is jó, hogy ilyenkor kevesebb badjao van az utcán*”.

5. A vidéki migránsok urbanizációs adaptációjának gazdasági aspektusai

A munka- és pénzkereseti lehetőségek képezik a Manilába való migráció legfőbb kiváltó okait. A városi lét legnagyobb gazdasági haszna a munka, amit viszont nem sikerül mindenkinek szereznie – ennek hiányában pedig létrejön egy városi elszegényedett réteg. Ahogy erről az Ázsia Fejlesztési Bank⁴³ egyik, a fülöp-szigeteki szegénységet taglaló riportjában olvashatunk: „A munkanélküliség és az alulfoglalkoztatottság a szegénység kulcsfontosságú meghatározó elemei, akárcsak a foglalkoztatási szektor”.⁴⁴

A szegénység jelensége meglehetősen komplex és a közgazdaságtan több tényezőre is visszavezeti, úgymint az alacsony jövedelemre, a magas munkanélküliségre, a gyorsan növekvő megélhetési költségekre, a népesség nagyütemű növekedésére, a nem megfelelő állami rendelkezésekre és a folyamatos városi irányú migrációra. A társadalomtudomány két modellel magyarázza a jelenséget. Az egyik a strukturalista modell (Erikson, Hannertz, Wilson), mely szerint az elszegényedés külső tényezők hatására jön létre, azaz szocio-kulturális vagy társadalmi szerkezetet érintő változások (például piacosodás, gazdasági szerkezet változás stb.), természeti csapás vagy háború által; melyek aztán megváltoztatják „az egyén pozícióját a társadalmi rétegződési rendszerben.”⁴⁵ Domanski szerint „a szegénység fennmaradásának egyik oka abban keresendő, hogy a társadalmi rendszer (manapság a bővülőben levő szolgáltatási szektor) nem képes magába integrálni az ipari tevékenységek hanyatlásának kárvallottjait” (idézi Mihály).⁴⁶

A másik modell a behaviorista, mely szerint az elszegényedés folyamata az egyén saját cselekvéseinek, viselkedésének tudható be – e modell alapjait Lewis fektette le (1968). Szerinte a szegény réteg viselkedési mintája eltér a többségi társadalométól, és egy sajátos kultúrát formál, mely felöleli az eltérő értékeket, normákat, viselkedéseket, elvárásokat és nyelvi kifejeződéseket, a törekvéseket, továbbá a pénzhez és a munkához való viszonyt is. Ez a sajátos kultúra pedig megakadályozza a szegényeket abban, hogy kiszakadjanak a szegénységből, ám ugyanakkor segíti is annak elviselését.

Számos harmadik világbeli nagyvárosban megfigyelhető, hogy a szegénységbe süppedt populáció koldussá és/vagy szegénynegyedek lakosává válik (vö. Safa 1975) – utóbbi a badjao nők esetében is fontos túlélési mechanizmus.

⁴³ Asian Development Bank (ADB)

⁴⁴ <http://www.adb.org/Documents/Books/Poverty-in-the-Philippines/chap6.pdf> Letöltés dátuma: 2010. február.

⁴⁵ <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00119/2146.html> Letöltés dátuma: 2010. február.

⁴⁶ <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00119/2146.html> Letöltés dátuma: 2010. február.

5.1. Munka és munkaidő

Az utcán élő badjaok közül, a gyerekeket is beleértve, szinte mindenki dolgozik. Noha senki sincs alkalmazásban, mindenki árul valamit vagy koldul. A Manilába érkező férfiak zömmel halászok, többségük elvégezte az iskola első, esetleg második osztályát, tehát tudnak írni-olvasni, s egy kicsit tagalogul⁴⁷ beszélni (amely nyelvet 'Manila beszéli') – ám bármilyen egyéb (szak)tudás hiányában, nem tudnak munkát találni a városban. A nőknek sincs más lehetőségük, mint kéregetni, hiszen amikor Manilába jönnek, az iskolázottság hiányában nem beszélnek tagalogul, nem tudnak írni-olvasni, és maguk is szakképzetlenek.

Az alaptőkével rendelkező férfiak különféle árukat vesznek, majd az utcán kereskednek mozgó árusként. (A tőkéjük származhat eladott tulajdonból, például sului ház vagy telek, illetve megtakarításból). Általában cigarettát, ékszereket, számológépet, hamisított múlt század eleji amerikai egy pennys érmét, gyöngyöket stb. árulnak. Tevékenységüket, aszerint, hogy hol folytatják, két kategóriába lehet osztani: (i) egyik felük a környéken üzletel, főleg járókelőket és turistákat környékez meg („lakag”),⁴⁸ (ii) másik felük akár a környéken, akár azon kívül bekopogtat különféle helyekre, például boltokba vagy lakásokba („lako”).⁴⁹

Rendszerint napközben árulnak. Ha a környéken vannak, akkor esetleg ebédre visszatérnek – vacsorára viszont mindenképpen. Ritka esetben találkoztam olyan férfiakkal (hárommal összesen), akik több napra maradtak távol (ilyenkor Manila különböző részein igyekeztek eladni portékáikat, és estére meghúzták magukat valahol). Hamisított áruikat egy közeli piacon veszik. Azt mondják, az igazgyöngy utánzatokból készült ékszereket (melyek Kínában készülnek) a legkönnyebb eladni, mert „Mindenki tudja, hogy a badjaok gyöngyhalászattal is foglalkoznak, így azt hiszik, hogy amit mi árulunk, azok eredeti gyöngyök”.⁵⁰ Valaki hamisított aranyékszerekkel kereskedik, melyek színe hamar lekopik, emiatt igyekszik azt minél hamarabb eladni. Jeffrey például így veszítette el a pénzét január végén, amikor is aranyszínű áruiról lekopott az aranyfesték, és így senki nem vette meg azokat.

Akik a környéken árulnak, azok egy bizonyos idő elteltével megismerik a többi nem badjao árust is, tehát az Adriatico utcában és közvetlen környékén kívül érintkeznek és beszélnek nem badjaokkal is. A környék nincs felosztva, a cigaretta- és cukorkaárúsítók kivételével, akiknek fix helyük van, a többiek mind mozgásban vannak egész nap. Mindenki igyekszik egyedi, másoktól különböző árut kínálni vevői számára; ám ez nem egymással szembeni követelmény, illetve elvárás, pusztán üzleti megfontolás.

Árusításuk néha erőszakos, főleg a külföldiekkel szemben, akik sokszor megijednek az akaratosságuktól, és végül éppen emiatt nem vesznek semmit. Az

⁴⁷ A Fülöp-szigeteken 170 beszélt nyelv létezik, 1987 óta a tagalog és az angol a hivatalos nyelv. Immáron a lakosság több mint fele beszél tagalogul – ám, akik iskolázatlanok és/vagy a déli országrészből származnak, azok többsége (a mai napig) nem sajátította el a nyelvet.

⁴⁸ A tagalog elnevezés az efféle árusításra.

⁴⁹ A tagalog elnevezés az efféle árusításra.

⁵⁰ Idézet egy gyöngyöket árusító fiatal fiútól.

árusok rámenőssége a helyiekkel szemben viszont sokszor sikert eredményez. Ha nem sikerül létrehozni az üzletet, az interakció esetenként átlendülhet kéregetésbe, ami a száanalom és az együttézés érzésének életre keltésén alapszik.

Sokszor kértem meg különböző férfiakat, hogy hadd menjek el velük árulni, azaz hadd figyeljem meg őket egy bizonyos távolságból. Némelyik beleegyezett, más pedig elutasított. Samuellel (38 éves, Lucéban lakik, s csak pár hónapra jön Manilába) sokat voltam együtt decemberben, így párszor elkísérhettem. Néha Malatén, azaz a saját negyedükön kívül árult. Ilyenkor különböző boltokba, piacokra vagy lakásokba (melyek olyan barangay-okban voltak, ahol csak kisebb, egy családos házak vannak) ment be, hogy kínálgassa a számológépeit. Decemberben ez tulajdonképpen jó üzletnek bizonyult, mert sok bolti eladó vásárolt. Az árak változtak, körülbelül 80 és 150 pezó körül mozogtak (320-600 forint). Mivel csak távolból figyeltem Samuelt (hiszen nem akartam zavarni az üzletét), csak az ő elmondása alapján vélem tudni, hogy mi zajlott ezen interakciók folyamán. Ezek főleg személytelen értekezések voltak arról, hogy honnan van a számológép, mennyi ideig fog vajon működni, hogy megy az üzlet (ez vonatkozott Samuelre, az eladókra és a kofákra is). Samuel azt mondta, csak akkor beszélget hosszabban, ha elfáradt és szünetet tart. Ilyenkor esetleg szóba kerül, hogy honnan jött, mesél a családjáról, ahogy ő mondja: „*Semmi különös, csak a szokásos*”. Máskor a Manila-öbölhöz kísértem el, ahol fel-alá járkált az egy kilométernyi sétányon. Embereket környékezett meg, pár méteren át velük tartott, de alig vett valaki (azon a két napon, mikor itt voltam vele, pusztán egy számológépet adott el). Azt mondja, a tagalog nyelv használata nem okoz neki gondot, hiszen már 6-7 éve van Luzon szigetén. Máskor, ha több pénze volt, régi amerikai egy pennys érméket árult turistáknak. Az ország ugyanis a 20. század első felében amerikai félgymat volt, így a 'penny árusok legendái' szerint ezek az érmék még azokból az időkben maradtak hátra (noha kínai hamisítványok). Ezeket jobb pénzért tudta eladni – volt, hogy 500 pezót (2000 Ft-ot) kapott érte egy amerikai turistától.

Jeffrey, akivel sok időt töltöttem együtt, soha nem engedte, hogy elkísérjem. Különböző alkalmakkor a következő indokokra hivatkozott: (i) nagyon korán indul el, (ii) sok helyre megy, és fél, hogy én hamar elfáradnék, (iii) gyorsan megy, különösen, ha valaki után hajt, szerinte nem bírnám azt a tempót. Egyik nap, mikor újra átbeszéltük ezeket, elmondta, hogy „*Ha nem sikerül eladni az ékszert, akkor nyújtom a markomat, elmondom, hogy a családom milyen szegény, meg hogy sok gyerekem van - szóval én is koldulok néha... Azt meg nem akarom, hogy lásd.*” Jeffrey tehát tulajdonképpen kellemetlenül érezte volna magát előttem, hiszen a férfiak nem koldulnak, mert számukra az szégyenteljes tevékenység. Előfordul, hogy egyes nők is annak érzik, így noha idejük és állapotuk engedné, soha nem mennek koldulni, s férjeikre bízzák a kenyérkeresést.

Kárám egy 24 éves férfi, aki csupán pár hónapja van Manilában a feleségével, Bumaritával és a gyerekükkel. Mivel nincs pénzüik, Bumarita jár koldulni, Kárám pedig egész nap az Adriatico utcában van, hiszen nem tud semmit sem árulni alaptőke nélkül. Mikor kérdeztem, hogy ő maga miért nem kéreget, akárcsak a felesége, elmagyarázta, hogy „*Mi⁵¹ úgy-ahogy egészségesek vagyunk és*

⁵¹ Ekkor Jeffrey is ott volt, tehát a többes szám Kárámra és Jeffrey-re vonatkozik.

*nem is vagyunk öregek, emiatt nekünk nem is adnának az emberek; aki férfi és van valami fogyatékosága, az persze más – neki adnak”.*⁵²

A férfiak időbeosztása változó:

- valaki reggeltől késő délutánig árul,
- más reggel elmegy, ebédre visszajön, utána megpihen, és vacsora után ismét elindul,
- kevés számban, de akadt olyan férfi, aki hajnali 2-től árul ebéddig,
- és valaki mindig változtatja, hogy épp mikor van távol.

A nők többsége kéreget, s ha van csecsemője, akkor őt egy kendővel magára köti. Általában a környéken dolgoznak, illetve a karácsonyi időszakban, amikor nagyon sok nő volt a környékbeli utcákon, más kerületekbe is elmentek. A karácsonyt megelőző hónapokban a nők a gyerekeikkel és többedmagukkal (általában 3-4 nővel együttesen) más városrészekbe utaznak. Egyik kedvelt úti cél Makati, az üzleti negyed, illetve az expatrióták negyede. A legnépszerűbb koldulási tér a kereszteződéseknél van, hiszen Manilában a forgalom mindig nagy, így a piros lámpáknál több kilométeres sorok gyűrűznek. A kereszteződéseknél a nők leülnek, és a piros lámpa idején egyikük feláll és csecsemőjével koldul. Némelyik a már járn tudó kislányát is magával viszi, így néha csak a kislányok, édesanyjuk nélkül járnak körbe az autók között. A járművek közötti koldulás során a nők vagy a gyerekeik bekopogtatnak az ablakokon, kezeiket nyújtják és alamizsnát kérnek. Sokszor előfordul, hogy nem pénzt kapnak, hanem ételt. Mivel a nők általában nem tudnak olvasni, és szegénylősek megkérdezni a közlekedési eszközök vezetőit vagy utasait bármiről, sokszor előfordul, hogy máshol kötnek ki, mint ahová tervezték. Tehát a nők, ha a megszokott környezetükön kívül vannak, nem kommunikálnak senkivel sem, csak azokkal a társaikkal, akikkel együtt kéregetnek.

Aki az Adriatico utca környékére jár kéregetni, az általában egyedül van gyermekével. Ilyenkor nem szükséges a barátnők társasága, hiszen ismerik a környéket és visszatalálnak egyedül is. A környéken koldulók nem az autósokat környékezik meg, hanem a járókelőket.

A kolduló nők időbeosztása is változó. Aki Malatén kívülre megy, az reggel indul, és csak sötétedés után érkezik vissza. Aki a környéken marad, az reggel kezd, ebédre visszajön, délután megpihen („*ilyenkor túl erős a nap*”),⁵³ és vacsora után ismét elmegy – olyan is előfordul, hogy valaki csak délelőtt jár el. Ugyanakkor az is gyakori, hogy csak vacsora után mennek koldulni (ebben az esetben napközben a sarki kereszteződésben ülnek és az ott megálló autókat környékezik meg). Végül, van olyan nő is, aki egész nap vigyáz a gyermekeire, és hajnali 1 és 3 óra között járja a bárók és szórakozóhelyek utcáit. Közéjük tartozott például Jeffrey felesége, Námrá, aki addig nem jött vissza reggelente, míg elég pénzt nem szerzett, hogy a 7 fős családjának az egész napi ételadagját fedezze. Námrá általában a bárók környékének közelében volt, de nem a bárók előtt, hiszen onnan a biztonsági őrök elzavarják. Járókelőkhöz, bárókból ittasan hazatérőkhöz fordult, akik vagy észre sem vették, vagy csak határozottan továbbmentek. Námrának 600 pezó (2400 Ft) volt a

⁵² Idézet az egyik interjúból.

⁵³ Idézet Alfidaától, egy körülbelül 38 éves nőtől.

legnagyobb összeg, amit egy embertől kapott. A koldulása közben nem beszélgetett senkivel, illetve amikor szünetet tartott, átment a másik sarkon kolduló badjao nőhöz, és vettek 10 pezóért (400 Ft-ért) egy instant levest az éjjelnappali boltból. A leves kis műanyag zacskóban volt, így a földről felszedtek egy műanyag poharat, átöntötték abba, és úgy fogyasztották – közben kijött valaki egy étteremből, és adott nekik ételt. Mindkettőt megették.

Akad néhány olyan nő is az utcán levő badjaok között, aki nem jár koldulni, mert számára az szégyenteljes tevékenység. Noha a többi nő azt mondja, hogy náluk megszokott a kéregetés, hiszen ha valakinek nincs valamije, az kér – *„ez meg itt a városban nyilván azt jelenti, hogy azoktól kérünk, akiknek van”*,⁵⁴ azaz véletlenszerűen a járókelőktől.

A gyerekek általában 5-6 éves koruktól kezdenek el koldulni. Ez jelentheti azt, hogy az édesanyjukkal járnak kéregetni, s amíg az édesanya pihen, addig ők járnak körbe, vagy az utcában, a kereszteződésben kéregetnek az autósoktól. Ám a leggyakoribb, hogy testvéreikkel vagy kortársaikkal párban a tömegközlekedési eszközökre (ún. jeepneyekre)⁵⁵ felugranak, és míg egyik dobol,⁵⁶ a másik egy borítékot osztogat ki, hogy az utasok abba tegyék a pénzüket. A szülők elmondása szerint a gyerekek pusztá megfigyelés alapján, utánzás révén sajátítják el a koldulás technikáját. Egyik este, sötétedés után Dayanggal sétáltam közel a Manila-öbölhöz, amikor megálltunk egy kereszteződésben és vártuk, hogy a lámpa zöldre váltson. Hirtelen több badjao fiú jelent meg, és kértek tőlem pénzt – ám Dayang mondta nekik, hogy hagyjanak, vele vagyok. Kevésbé volt szerencséje annak a kb. 22 éves fehér bőrű fiúnak, akinek nem volt badjao kísérője, és az 5-6 fiú megrohmozta. A fiúk harsányak, szemtelenek és vadak voltak vele: kiabáltak rá, belenyúltak a zsebébe, csipkedték a felsőtestét, teljesen körbevették. A fiatal külföldi nagyon megijedt (hiszen sötét volt, és az öbölhöz közeli rész köztudottan nem biztonságos), s szinte elszaladt. A badjao fiúk pedig jót kacagtak rajta. Közösén átkeltünk velük, majd leültünk a földre. Megfogdosták a karom, az ékszereimet, tesztelték a tagalog tudásomat, s csodálkoztak, hogy ott vagyok. Majd nagyokat nevtünk – mert például az egyik azzal viccelődött, hogy őt Gloria Arroyonak hívják (ez a jelenlegi elnök neve), a másik pedig Pacquaio volt (fülöp-szigeteki bokszo – jelenleg a világ legjobbja). Tehát, ha ismerős 'vitt be' a badjaokhoz, mindenki kedves és nyitott volt. Mikor kérdeztem tőlük, miért csipkedték azt a fiút az előbb a kereszteződésnél, vállukat vonták. Dayang szerint: *„Ők még kicsit és vadak, nem tudják, hogy kell viselkedni – így egy felnőttnem viselkedik, de rájuk meg alig vigyázz valaki”*. Ezekkel a fiúkkal soha nem találkoztam sem előtte, sem utána; Dayang azt mondta, hogy a környéken laknak, de nem tudta pontosan megmondani, hogy hol.

Vasárnap általában mindenki pihen és senki nem dolgozik. Az ellenkezőjére csak ritka kivételek vannak: férfiak, akik az öböl menti sétányon árulnak (hiszen hétvége lévén sok ember jár ki oda).

⁵⁴ Idézet Tenétől, egy idősebb nőtől.

⁵⁵ A jeepney a második világháború idejéből hátramaradt amerikai katonai jeepekből lett átalakítva, mára már ez a leggyakoribb közlekedési eszköz.

⁵⁶ Dobjaikat nagyobb méretű konzervekből vagy összefűzött műanyag csövekből készítik.

A badjaok pozitív tapasztalatként fogják fel az általuk könnyűnek titulált pénzszerzési lehetőségeket. Elmondásaik alapján „*egész jól keresnek*”,⁵⁷ ha itt a karácsony, a kínai újév, valamilyen fesztivál ideje, vagy ha nincs olyan sok árus/koldus az utcán. A többség azt állítja, hogy tulajdonképpen könnyű a saját illetve a családjuk szükségleteit kielégíteni, annak ellenére, hogy egyik napról a másikra kell megélniük. Tehát lényegében csekély napi jövedelmükkel könnyen eleget tudnak tenni az alapvető igényeiknek. Sokan optimistán jegyezték meg, hogy még ruhát is tudnak venni vagy varratni. A barangay-ban élő imám úgy jellemezte őket, hogy „A badjaok nagyon békés emberek, nem akarnak senkivel sem összetűzésbe kerülni vagy ellenséget szerezni, ők csak kaintulung-ni”⁵⁸ akarnak” (azaz enni és aludni).

Mindezeket a jó tapasztalatokat beárnyékolják a negatív élményekből származó elkedvetlenedések és frusztrációk. Sokszor előfordul, hogy a Metro Manilai Fejlesztési Hatóság karöltve a Társadalmi és Jóléti Minisztériummal utcai tisztítási akciókat indít. Ezek főleg karácsony idején gyakoriak. Tene nem érti, miért kell, hogy a hatóságok ilyen szigorúak legyenek és bevigyék őket a börtönbe. „*Amikor régen a tenger közelében, Jolon laktam, bármikor kérhettem bármit másoktól, nem számított bűnnek. Lehet, hogy kellemetlen volt, de akkor sem olyasmi, amit büntetni kell... én is járok koldulni és szerintem az ugyanannyira tisztas dolog, mint mondjuk mosónőnek lenni vagy akárminek*”.

A badjaok elmondása alapján a legutóbbi év (2009) volt az eddigi legrosszabb a razziák szempontjából (előfordult, hogy több mint 20 embert vittek be egyszerre). A hatóságok az utcán élőket, árusítókat és koldulókat bebörtönzik 1-2 napra. Onnan pedig elszállítják őket eredeti lakóhelyükre, így például, aki nem Manilában lakik, hanem annak egyik környező városában, azt odaviszik. Igaz, amíg a karácsonyi időszak le nem zárul, mindig visszajönnek. Pooley tanulmányában kifejti, hogy a migrációs hullám jellemzői hogyan hatnak a többségi társadalom érzékelésére. Szerinte, ha egy emigráló csoport nagy létszámban és rövid idő alatt jelent meg a városban, és nagyban különbözik is annak jellegzetességeitől, akkor valószínűsíthető a városlakók és a hatóságok részéről is egyfajta negatív visszhang, negatív reakció. Ami pedig „a nem domináns csoportok elleni személyes diszkriminációban vagy erőszakban testesült meg, illetve a kormány tetteiben, mellyel a kisebbség befolyását igyekeztek korlátozni a domináns népességre”.⁵⁹ Ebben az esetben tehát ezt a funkciót, illetve a negatív 'fogadtatás' képviselőjének szerepét a Társadalmi és Jóléti Minisztérium tölti be.

A bebörtönzést, a hatóságok előli sokszori menekülést sűrűn felemlítették a badjaok, amikor a manilai élet rossz oldaláról kérdeztem őket – hiszen mindenki (aki nem 'új' Manilában) volt már rács mögött legalább egyszer. Babi Akim szerint, aki 4 évvel ezelőttig a barangay irodában dolgozott, a „*badjaok lusták, nem szeretnek*

⁵⁷ Idézet Samueltől, aki Lucenában, Manilától 3 órányi autóbuszútra lakik, s csak pár hónapra jön Manilába október.

⁵⁸ A kaintulung egy tagalog ige, mely azt jelenti, hogy enni és aludni.

⁵⁹ http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2005_01/cikk.php?id=907 Letöltés dátuma: 2010. március.

dolgozni, és számukra kéregetni könnyű pénzszerzési lehetőség”. A barangay-beli munkája során volt, hogy összeszervezte a badjaokat (különbéle kormányzati szervek támogatásaival), feltette őket egy hajóra, és visszaküldte őket Manilába, merthogy *„amit csinálnak, az nem megfelelő”*. Ám a badjaok mindig visszajöttek. Aztán megkérdeztem Babi Akimtól:

- *Miért jönnek vajon vissza?*

- *Nem tudom, azután nem beszéltem velük.*

- *Én úgy hallottam, azért jönnek vissza, mert ott nem tudnak megélni, nem találnak munkát - nehéz ott az élet...*

- *Azt nem tudom, nem voltam ott sose. De ha engem kérdezel, személyesen nekem az a véleményem, hogy egyszerűen csak nem szeretnek dolgozni. Mert persze halászni nehezebb, mint körbejárni és kéregetni.*

Előfordul, hogy a városi környezetben a különféle etnikai csoportokat foglalkozási alapon ítélik meg. Általános tendencia, hogy az alacsonyabb státuszú etnikai csoportok a városi gazdasági tevékenységek egy speciális fajtájában fognak részt venni (például kereskedelembe, prostitúcióba, koldulásba vagy egyéb alacsony tekintélyű munkák egyikében). Mindezen túl a viselkedési módok normatív szocio-kulturális módozataiból kevesebbet sajátának el, mint a domináns társadalom tagjai. Tehát, amikor egy etnikai csoport egy konkrét szakmát is képvisel illetve azzal társítható össze, akkor a szocio-kulturális integráció megkülönböztetett szintjeiről beszélhetünk (vö. Shack 1973). Ez esetben az urbanizációs folyamatra nemcsak a különböző státuszú csoportok változatos társadalmi viszonya, hanem a szocio-kulturális integrációnak két velejáró változata is kihatással van. Ezek a variánsok: (i) az alacsony státuszú etnikai csoport mekkora mértékben fér hozzá és/vagy utasítja el a domináns kulturális csoport integrációs normáit; (ii) a domináns kulturális csoport mennyire limitálja a kisebbségi csoport asszimilációs törekvéseit, azáltal, hogy hozzáférhetetlenné teszi az integráció szocio-kulturális normáit.

5.2. Kereslet, (re)disztribúció, reciprocitás

Nagyon változó és széles skálán mozog, hogy ki mennyit keres egy nap. A férfiak közül, ha valaki olcsóbb dolgokat árul (például cigarettát vagy fülbevalókat), valószínű, hogy mindig lesz egy kiszámítható, minimális bevétele, de ugyanakkor soha nem lesz kimagaslóan nagy. Míg, ha valaki értékesebb dolgokat árul (például karórát), előfordulhat, hogy egy nap nem ad el egyet sem, de másnap – akárcsak egyetlen darab eladásával – igen nagy bevételre tesz szert. A keresletek tehát a „semmi”, a „minimál” és a „nagyon szerencsés” kategóriák között mozognak. A „minimál” átlagban talán 80 pezót jelent (körülbelül 320 forintot), mely egy család napi étkezésére sem elég – tehát ez esetben a nő keresete is nagyon fontos, mivel ki kell egészíteni a férfi keresetét. A „nagyon szerencsés” 500 és 800 pezó között mozog (azaz 2000 és 3200 forint között), mely a karácsonyi időszakban jóval gyakoribb, mint az azt megelőző vagy követő időkben. Ha egy férfinak sikerül több száz pezót összegyűjtenie egy nap alatt, akkor következő nap rendszerint pihenőnapot tart.

Fontos megjegyezni, hogy a férfi mindig átadja a nap végén a megkeresett pénzét a feleségének, aki ezután felelni fog érte, és ő fogja eldönteni, hogy mire költi.

A nők általában vagy a férjeik bevételét egészítik ki, és addig kéregetnek, míg bírják, vagy mindenképpen összegyűjtenek annyi pénzt, amennyi kell egy napra a családnak (ez napjában körülbelül 200-300 pezót jelent, azaz 800-1000 forintot). Karácsony alkalmával, mivel az emberek sokkal adakozóbbak, a nők sokszor kaptak egy-egy személytől pár száz pezót – ám mivel az ideiglenesen Manilába vándorolt nőknek félre is kell tenniük (egyfelől, hogy haza tudjanak menni, másfelől, hogy otthon legyen megtakarításuk), ezért ebben az esetben nem elégedtek meg a napi minimális összeg elérésével, és addig koldultak, amíg bírtak. A nők keresete átlagban körülbelül 100-160 pezó (400-640 forint) között mozog, míg ha szerencsés napjuk volt, ez az összeg pár száz pezóra is ugorhat. A gyerekek nagyjából napi 50-80 pezót gyűjtenek össze (200-320 forint).

Összességében elmondható, hogy a nők munkája és az abból származó kereset megmászja a tradicionális családon belüli nemi szerepeket. A nők bevétele ugyanis egyre inkább szükséges, és egyre inkább függenek tőle a családok. Előfordul, hogy ha egy nő nap mint nap sikerrel jár, a férj nem dolgozik tovább, és ő vigyáz a gyerekekre.

A nőknek, saját bevallásuk szerint, nincs sokszor extra pénze. Ha ez mégis előfordul, akkor esetleg megveszik a szükséges dolgokat (ruhát), félretesznek rosszabb napokra vagy a hazaút költségeire vagy akár a karácsony utáni időszakra (januártól kezdve ugyanis még nehezebb megélni).

Nagyon ritka esetben lehet olyanról hallani, hogy valaki kisegíti a másikat 5-10 pezó (200-400 forint) feletti összeggel – tehát a reciprocitás anyagi dimenziója nemigen van jelen. A barangay-ban vannak olyan emberek, akik kölcsönadnak 5:6 arányban (például 1000 pezó kölcsön után 1200-t kell visszafizetni).

Előfordul, hogy nincs pénzük ételre és hitelből esznek, hiszen akad olyan nap, amikor egyáltalán semmi bevételre nem tesz szert a család. Előfordult például, hogy Samuel a badjao ételeket árusító nőnek több mint 500 pezóval (200 forinttal) tartozott.

Érdekes volt szembesülni azzal, hogy a gyerekek szemében mit jelent a pénz illetve annak látványa. Egyik Jeffrey-vel való nyelvóráim után, amikor is Jeffrey családja (azaz felesége és 2 fia) velünk együtt üldögélt a parkban egy kartonpapíron a fák alatt, megkérdeztem Jeffrey-t, hogy kinek adjam a nyelvóráért járó pénzt. Előzőleg ugyanis már megfigyeltem, hogy Jeffrey a tőlem kapott pénzt azonnal a feleségének adja. Mondta, hogy mindegy. Jeffrey-nek adtam tehát, ő pedig átadta Námrának, azaz a feleségének. Amikor odanyújtottam Námrának a pénzt, az ölében pihenő 3 éves Jammil elkezdett torkaszakadtából sírni. Megijedtem, hogy mi a baj, hiszen látszólag nem történt semmi. Jeffrey csak mosolygott, és elmagyarázta, hogy csak a pénzt akarja. Ugyanis amikor meglátta édesanyja kezében a tőlem kapott pénzt, arra asszociált, hogy sírással kap belőle. És így is volt: Námrá adott is neki 20 pezót, amiből vett magának édességet.

5.3. Gazdasági nehézségek, a szegénység kérdése

A legnagyobb gazdasági nehézség akkor lép fel, ha nincs elég pénz ennivalóra. Ilyenkor általában kénytelenek kölcsönkérni valakitől vagy hitelbe enni. Mivel mindenki ismer mindenkit, ezért a kölcsönzés viszonylag problémamentes szokott lenni (az emberek elmondásai alapján soha nem fordult elő, hogy valaki ne kapott volna valahonnan kölcsön). Az étkezde tulajdonosai sokszor megszányák a badjaokat, és adnak nekik hitelbe.

Többletjövdelem híján nemigen képesek félretenni. Ez pedig nyilvánvalóan azt eredményezi, hogy nem tudnak (illetve nagyon nehezen) kitörni a szegénység ördögi köréből. Vannak olyan családok, akiknek sikerült, de miután beköltöztek a barangay-ba, újra elszegényedtek, és ismét az utcán találták magukat.

Sokaknak, akik szerencsét próbálni jönnek a Sulu-szigetvilágból vagy Mindanaoról, nem sikerül feljebb lépniük a gazdasági létrán – sőt, esetenként úgy is vallják, hogy inkább lecsúsztak azon, mióta Manilában vannak. Ezeknek a családoknak a legnagyobb gondjuk, hogy bár visszamennének eredeti lakhelyükre, Manilában ragadtak, hiszen megtakarítás híján nincs pénzük az utazási költségekre. Sok esetben, aki elhagyta a déli országrészen található otthonát, eladta a házat, mielőtt Manilába jött, hogy legyen pénze a hajóútra. Majd pár hónap múlva világossá válik számára, hogy rossz döntés volt – ám ekkora már nagyon nehéz megszerezni a pénzt a visszaútra. Tulajdonképpen azok a badjaok, akik a karácsonyi időszakon túl találhatóak Manila utcáin, vagy a fővárosban ragadtak vagy a barangay-ból kikerültek és újra elszegényedtek.

Azt is meg kell jegyezni, hogy egy családnak 3-6 gyereke is van – hiszen nem áll módjukban a családtervezés. Pedig „minél nagyobb egy család, annál valószínűbb, hogy szegénnyé válik. A nagycsaládból származó gyerekeknek pedig kevesebb esélye van az iskolázottságra, az egészséges táplálkozásra, az érzelmi odafigyelésre és a fizikai fejlődésre. A probléma a javak hígulásából következik, amikor is minden további gyerek kevesebb részt kap a családi erőforrásokból, úgymint a bevételből, az időből és az anyai etetésből”.⁶⁰ Mivel a badjaoknak nincs pénzük a gyerekeket iskolába küldeni, sajnos a következő generáció is (nagy valószínűséggel) a szegénység körében fog maradni.⁶¹

5.4. A koldulásról

A koldulást általában a szegénység és a szűkölködés kelti életre. A kéregetők az adakozók által hozzájutnak ahhoz, amit ők maguk nem tudnak megteremteni. A fülöp-szigeteki Társadalmi és Jóléti Minisztérium a következőképpen határolja körül

⁶⁰ <http://www.adb.org/Documents/Books/Poverty-in-the-Philippines/chap6.pdf> Letöltés dátuma: 2010. február.

⁶¹ Noha az állami iskolák ingyenesek, a felmerülő költségeket (egyenruha, füzetek, íróeszközök stb.) a szegényebb családok nem tudják megfizetni.

a koldulást: „a kereslet egy módja, hogy az ember jövedelemre tegyen szert, mely a kor, az egészségi állapot vagy a gazdasági helyzet által kivívott szimpátiára épül.” A koldulás tehát egy megélhetési mód, mely a túléléshez szükségeltetik és elhivatottságot igényel, hiszen, aki lusta, passzív, közömbös, az nem éli túl a mindennapokat.

A koldulást nem lehetséges csupán egyetlen okra visszavezetni. Anderson szerint (1961) a körülmények és a motivációk, amik egyes embereket hajléktalanságba vagy koldulásba sodornak, a következőképpen kategorizálhatóak: (i) a munkanélküliség és a szezonális migráció, (ii) az iparhoz való alkalmazkodó képesség hiánya (különböző okoknál fogva), (iii) a személyiség problémái (gyengeség, alsóbbrendűség stb.), (iv) az egyén életében bekövetkező krízis (például családi konfliktusok, bűnözés), (v) faji vagy nemzeti alapokon gyökerező diszkrimináció, (vi) kalandvágy (felfedezés vágya) (idézi Demewozu 2003:25).

Demewozu klasszifikációja szerint vannak (i) 'vándor koldusok' (azaz, akiknek nincs állandó helye, hanem mindig helyváltogatásban vannak, hogy a lehető legjobb esélyeket megtalálják) és (ii) az 'egyhelyben lévők' (akiknek van egy konkrét stratégiai helyük) (Demewozu 2003:70). A badjao nők mind a két kategóriában mozognak.

Ami a badjao nők esetében igen szembeűnő, hogy ha a nőnek van csecsemője vagy egy 2 év alatti gyereke, azt mindig viszi magával. Ez egyfelől azért szokás, mert a kisgyerekek láttán az emberek szimpátiát éreznek és ezáltal adakozóbbak. Másfelől a 2 év alatti gyermekek tradicionálisan mindig az anyjukkal vannak. Tehát a csecsemők és kisgyerekek jelenléte nem pusztán taktikai jellegű, hanem az anyai kötelesség és oltalom jele is. Egyszer erről Dayanggal beszélgettünk, akit megkérdeztem, hogy szerinte több pénzt kap-e egy nő, ha a karján ott van a gyermeke:

- *Nem tudom... Azt hiszem, inkább arról van szó, hogy hogyan koldulsz. Ha reggeltől estig, és csak aztán jössz haza, akkor szerzed a legtöbbet. Vannak, akik reggeltől éjfélig kéregetnek, ők nem esznek egész nap egyáltalán semmit, és akkor így sok pénzt tudnak összeszerezni.*

- *Mennyi az a sok pénzt?*

- *Hát... néha ennyi, néha annyi. Néha csak 100 pezó, máskor talán 200-250 is megvan. Sose lehet tudni.*

A badjao nők általában egy helyen maradnak a koldulás ideje alatt, amikor is megkörnyékezik az arra járókat vagy bekopogtatnak az épp álló autók ablakán. Soha nem láttam és nem is említődött meg, hogy valaha is előadással (például énekléssel, zenéléssel) hívták volna fel magukra a figyelmet.

A koldus-rétegről általánosan feltételezett és gyakori vélekedés, hogy az szervezett, vagyis, hogy létezik egy ún. koldus-maffia – de erre vonatkozóan semmilyen 'nyomot' nem találtam a badjaok körében (természetesen lehetséges, hogy ez a terepmunkám rövidségére vezethető vissza).

A manilai koldusokra mind igaz, hogy vidéki migránsok, akik nehezen tudnak beilleszkedni a nagyvárosi forgatagba, és nem találnak más megélhetési/túlélési módot, mint a koldulást.

A koldusok nemigen tudják biztosítani azokat a minimális alapszükségleteiket, amik a túlélés határain túlélhetnének. Nem áll módjukban kontrollálni a bevételüket és a fogyasztásukat olyan szinten, ami egy (bármely társadalom szempontjából) jobb életszínvonalú élethez vezetne. A napi étkezéseik azon múlnak, hogy mennyi pénzt vagy élelmet kaptak. Tehát tulajdonképpen minden koldus az örökös függőség perifériáján él.

5.5. A közösség tagjainak jövőképe

Lewis előtt sokan azt feltételezték, hogy a szegények rétegének alacsony szintű szükségleteik és csekély törekvéseik vannak. Lewis ennek megcáfolása végett a következők mellett érvelt (1966): „A szegénység kultúrájával rendelkező emberek tudatában vannak a középosztálybeli értékeknek, beszélnek róluk, sőt, egyes vonásokat magukénak is vallják, de alapjában véve nem élnek a szerint” (idézi Demewozu 2003:107). Lewis számára a szélesebb társadalom domináns értékeinek ismerete ellentmondásban áll a tényleges magatartási formákkal, s a helyi társadalom által meghatározott.

Ennek kontrasztjában Valentine szerint (1968), noha a domináns réteggel osztoznak a közös értékekben, a specifikus alternatív értékek elfogadhatóak ott, ahol a kulturális ideák és az aktuális életfeltételek között éles ellentét van a szegények körében. Továbbá hozzáteszi, hogy a magatartás a tartalomtól függően vagy a közös értékekkel, vagy a specifikus értékekkel lesz összeegyeztethető.

A gyerekek nem részesülnek oktatásban, tehát az ő jövőjük már eleve bizonyos szinten behatárolt. Az egyes családok örülnek, ha megvan a napi betevő falat. Az utca embere, s így a badjaok is nagyrészt napról napra élnek, és csak néha 'engedhetik meg' maguknak, hogy tervezgessenek bármit is, ami a jövőre vonatkozik. Erre egy kivétel mutatható: a karácsony ideje alatt kiváltképpen igyekeznek félretenni, mert az azt követő időszakban nagyon nehéz bármit is árulni vagy kapni a járókelőktől. Tehát a badjaok esetében időszakosan megfigyelhető egy tudatos, pár hónapra szóló tervezés. Aki szezonálisan van Manilában, arra ez éppúgy igaz, mint aki állandó lakosa a városnak.

Amikor a jövőjükről kérdeztem az interjúalanyaimat, akkor hosszas gondolkodás után tudtak csak válaszolni. Alfida például ezt felelte: „*Nem nagyon gondolok a jövőre, mert csak elszomorít. Persze, hogy szeretnék egy házat, egy szép családot, a gyerekeket iskolába küldeni... de nincs semmi pénzünk. Úgyhogy csak holnapra meg a jövő hónapra gondolunk*”.

Jeffrey (aki egész évben Manilában van) legfontosabb terve, hogy újra beköltöztesse családját a barangay-ba. Már egyszer laktak ott, de tavaly eladósodott és ismét utcára kerültek.

Különös módon senki nem említette meg a munka kérdését – vagyis senki nem vágyott arra, hogy legyen munkája. Sokan beszéltek a pénzről, azaz, hogy mit kezdenének vele, ha lenne, de hogy hogyan szereznék meg, arról egyik történet sem szólt. Ha erről kérdeztem őket, nem tudtak semmi konkrétumot mondani – úgy tűnik tehát, hogy a szerencséiben való bizakodás nem csak napról napra élteti őket, hanem általában az egész életüket jellemzi.

Sokan a gyerekek iskoláztatását sem tartják fontosnak, hiszen „*mi maguk sem tudunk írni (mármint a szülők), és mi is elvagyunk, zajlik anélkül is az élet.*”⁶² Dayang szerint az iskola fontos, s amikor először találkoztunk, azt mondta, azért jött Manilába, hogy legyen pénze az iskolára (a középiskola második osztályában hagyta abba a tanulmányait), majd legközelebb, mikor ez szóba került, azt mondta, hogy félre akar tenni a gyerekének (aki decemberben volt két hónapos). Mikor kérdeztem, el fogja-e küldeni Ájnászilt, a gyermekét iskolába, azt felelte: „*Hát, ha majd megtehetem, akkor igen*”.

Egyesek szeretnék visszatérni eredeti lakóhelyükre, tehát a Zamboanga régióba, de a pénz hiánya és az ottani rossz közbiztonság következtében erre rendszerint nem kerül sor.

Anderson szerint (1961:262) „Még az otthontalan embernek is vannak törekvései a fizikai szükségletei kielégítésén kívül, ő is vágyik arra, hogy egy teljesebb életet élhessen” (idézi Demewozu 2003:109). Lewis szerint mivel a szegényeknek nincs tulajdonuk, ezért nem is kötődnek semmihez, s így nem is törekednek semminek az átadására, hiszen nem halmoztak fel semmit (se materiálisan, se érzelmileg). Saját tereptapasztalatom és a beszélgetések alapján úgy vélem, hogy az utcán élő badjaok érzelmileg elzárták magukat mindentől, amit nem tudnak megszerezni (legyen az akár élmény vagy tárgy, például egy étterembe elmenni, egy szép ruhában lenni, egy csinos házba hazamenni), s így nincs meg az örökös és reménytelen sóvárgás valami iránt, ami – egész valószínűen – soha nem lesz az övék. Így tudnak mosolyogni és örülni annak, ami van. Mikor kérdeztem Tenét, hogy szeret-e Manilában lenni vagy boldog-e, azt felelte: „*Amíg van ennem, és tudok utána hol aludni, addig én boldog vagyok*”. Az érem másik oldala, hogy éppen emiatt a 'beletörődés' miatt nem is fognak kikerülni a szegénység ördögi köréből, hiszen generációról generációra újra fogják termelni a társadalmi értékrendjüket, mely szerint: *Itt mindenki örül, s mindenkinek elég, ha tudnak ételt venni, meg esetleg még félre is tudnak tenni 20-30 pezót; akkor hazamennek, s ha elfogy az összespórolt pénz, újra visszajönnek*”.⁶³

6. Társadalmi dinamika az urbanizálódás sodrásában

A migráció során nemcsak a gazdasági, hanem a társadalmi struktúra is átalakul (hiszen utóbbi állandó kölcsönhatásban áll az előbbivel, azaz mindkettő kihat a másikra). A helyváltoztatás által előidézett változások pedig sokszor kihívást jelentenek az identitás (legyen az akár egyéni, csoport vagy etnikai szintű), a

⁶² Idézet Námrától (Samuel feleségétől), aki maga sem járt iskolába.

⁶³ Idézet Samueltől.

társadalmi interakciók, hálózatok és az erőviszonyok számára – ezzel egy igen összetett szerkezeti transzformációt eredményezve. Al-Zubaidi ezt a következőképpen fogalmazza: a városiasodás antropológiájának hangsúlya „a vidéki emberek városokba történő fizikai mozgásán, és ennek az emigráns populációnak az új környezethez való adaptációján alapszik – a városon belüli társadalmi átalakulásra, a személyközi kapcsolatokra és a kollektív identitásra fókuszálva”.⁶⁴ Továbbá kiemelném – ennek a multiplikálódott következményekkel járó jelenségnek az égisze alatt – létrejövő és állandósult társadalmi változók meghatározásának szükségességét is.

Oscar Lewis szerint az urbanizmus és az urbanizáció a választási lehetőségek és a szolgáltatások (ügymint munka, lakhatás, élelem, ruházkodás, oktatási lehetőségek, egészségügyi felszerelések, utazási módok stb.) széles skálájának meglétét és hozzáférhetőségét jelenti. Továbbhaladva gondolatmenetén Lewis hozzáteszi, hogy a népesség különböző szektorainak urbanizációja ezek alapján a szolgáltatások és alternatívák alapján mérhető is. Azaz „az urbanizáció értelmének két oldala van: az egyik a városban található különböző szolgáltatások változatossága és mennyisége, és a másik annak mértéke, hogy a városban lakók mennyire tudják ezeket a szolgáltatásokat felhasználni” (Lewis 1973:135).

A migráció által útjára indított urbanizációs folyamatok vizsgálatát mikro- és makroszinten is lehet elemezni. A mikroszintű szociológiai megközelítés a migrációs folyamatokra és az emigráns közösségek alakulására fókuszál. A makroszintű szemléletmódnak pedig a társadalmi struktúrák, és azon belül is az etnikai és faji csoportosulások pozicionálása a tárgya (vö. Safa 1975a). A következőkben igyekszem a kettőt együttesen alkalmazni.

6.1. Az etnikai identitás kérdése

A vidéki-városi migrációból következő városiasodási folyamat elemzésekor fontos hangsúlyt kap a társadalomtudományi diskurzusokban az egy etnikai csoport identitását érintő változások illetve az új környezetben továbbélő etnokulturális jellegzetességek (azaz mind a változók, mind az állandóságok). Délkelet-Ázsiában a pluralista államnemzetek léte miatt (melyek többféle etnikumot és különböző vallású csoportosulások tömörüléseit foglalják magukban) az urbanizáció és az etnicitás formálódásának kérdése kiváltképp releváns és szükséges – s így a regionális társadalomtudósok közkedvelt kutatási témája (lásd Goda 2009).

A vidéken élő etnikumok asszimilációs kényszere megnő, hiszen a globalizáció betör a társadalmi szerkezet minden szintjére. Ennek a jelenség-sorozatnak a migráció a leginkább szembetűnő és ezáltal a legerősebb kiváltója. Azoknak az egyéneknek, akik elhagyják az otthonukat, nagyobb a kényszere, hogy beolvadjanak az új társadalmi környezetükbe, hiszen az addig megszokott, saját kultúrájuktól kapott megerősítések immáron elmaradnak.

Az etnicitás, vagyis az etnikai csoportok hovatartozása, az egyik legfontosabb alapja a 'mi'-'ők' megkülönböztetésnek. Az etnikai csoportokra vonatkozó

⁶⁴<http://www.publikon.com/htmls/cikkek.html?ID=12&articleID=337> Letöltés dátuma: 2010. február.

elméletek magukban foglalják a csoportok és az egyén önmeghatározását és önértékelését az etnikai identitásukat illetően, az etnikai szimbólumokat és az etnikai viszonyok koncepcióit, illetve, hogy a nem közösségi tagok miként határozzák meg és/vagy érzékelik őket. „Az egyén a közösség tagjaként való önmeghatározás és a közösséggel való kölcsönös figyelembevétel által kapcsolódik egy konkrét csoporthoz” (Lawrence 2004:21, idézi Trujano 2008:17). A viszonzottan elismert csoport-identitás pedig kulcsa egy egyén etnikai hovatartozáson alapuló legitimációjának.

Tisztázzuk először is, mit értünk pontosan etnikai csoporton. Keyes szerint „az etnikai csoportoknak közös kultúrájuk, közös nyelvük van, és egy közös csoporthoz (society) tartoznak” (Keyes 1979:3), majd hozzáteszi, hogy „a koncepció sokszor megkérdőjeleződött különböző antropológiai terepmunkák során, amikor is ennek a nézőpontnak az alkalmazása által az adott népcsoportot ábrázoló kép meglehetősen torzzá vált” (vö. Keyes 1979). Leach erre vonatkozóan a burmai terepmunkájának tapasztalataiból a következő tanulságot vonta le: „Annak a felvetése, hogy miből is áll egy kultúra és egy társadalom, reménytelenül helytelen” (Leach 1954:281). Leach fejtegetése során végül arra a következtetésre jutott, hogy az etnikai csoportot mint társadalmi és nem mint kulturális entitást kell szemügyre venni – ezzel mintegy ablakot nyitott a társadalmi struktúrára.

A későbbiekben Barth igyekezett egy átfogó definícióval szolgálni (1969). Szerinte (is) az etnikai csoportok társadalmi entitások, melyek a kapcsolatba lépő csoportok közötti strukturális különbségekből születnek. Egy csoportbeli tagság meghatározása nem a közösen át-/megélt kultúrának, hanem a „maguk a tagok általi besorolásnak és az identifikációnak (ascription and identification) köszönhető” működésén alapul (Barth 1969:10) – azaz fontos az önmeghatározás és az önértékelés kérdése. Cohen szerint „az etnikai csoport olyan emberek kollektívája, akik (i) normatív magatartási mintája megegyezik, és akik (ii) egy nagyobb népességcsoportot (population) alkotnak, miközben egy társadalmi rendszer keretein belül interakcióban állnak más emberek csoportjaival. Az etnicitás terminusa a kollektíva tagjai között meglévő, közös normákra vonatkozó összhang fokára utal ezen társadalmi érintkezések során...” (Cohen 1975:ix). Cohen normatív magatartási mintákként utal „a szimbolikus képződményekre és tevékenységekre, mint például a rokonság és házasság, a barátság, a rítus és egyéb ceremónia fajták. Néhány antropológus ezekre a mintákra mint szokásokra vagy egyszerűen mint kultúrára utal” (Cohen 1975:ix).

Az ázsiai országokban „Az etnikai csoportok szolidaritásának van kulturális bázisa, melynek híján van az osztálycsoport rendszere [...] Az etnikai különbségek esetében az is előfordulhat, hogy az elhomályosítja a társadalmi osztályok ellenséges érzületét, és hogy megakadályozza a meghatározó osztályszövetségeket (class alliances)” (Safa 1975a:11). Tehát Safa nem ért egyet Leach nézőpontjával, miszerint egy etnikai csoport társadalmi, s nem kulturális jellegű. Saját következtetésem, hogy ennek megállapítása függ az etnikai csoport helyzetétől (és a vizsgálat nézőpontjától). Talán Shack adhat nekünk magyarázatot, szerinte ugyanis „az afrikai város lakók nem veszítik el etnikai vonásaikat és karakterüket akkor sem,

ha már több évtizede vesznek részt a város társadalmi, politikai vagy gazdasági életében” (Shack 1973:252). Szerinte az etnicitás szociológiai jelentősége a városokban jóval nagyobb és úgy tűnik, hogy az etnicitás kérdése pusztán a kategorizálás elsődleges módja egy heterogén városi tömegben, ahol a nagyobb közösség tagjai egy könnyen kezelhető felosztást alkalmaznak. Ez a manilai környezetre is igaz, ahol is az országban élő 110 etnikai csoport közül szinte mindegyik képviselteti magát – ezzel egy kiváltképpen heterogén összetételű lakosságot jelentve.

Buechlerék a Svájcban élő spanyol galíciaiakról szóló tanulmányukban elkülönítik az identitásnak a kulturális és a társadalmi aspektusát, és utóbbira fókuszálnak, azaz a társadalmi identitás kontinuitására, és nem a kulturális tradíciókéra.⁶⁵ Tanulmányukban elemzik a (i) közösség tagjainak interperszonális kötelekeit és (ii) a migrált és az otthon maradottak közötti kötelekeket – szerintük ugyanis e két kapcsolatrendszer a feltétele az etnikai identitás továbbélésének. (Ezzel szemben Sutton szerint, noha kétségtelen, hogy a küldő közösség tagjaival való kapcsolattartás hozzájárul az etnikai tudatosság fenntartásához, ám az korántsem alapfeltétele annak (Sutton 1975:175)).

Barth tanulmányában⁶⁶ egy háromszintű modellbe építve taglalja az etnicitás témakörét:

- (i) Mikroszintű,
- (ii) Középszintű és
- (iii) Makroszintű modell.

Az etnicitás mikroszintű vizsgálatának kutatási mezeje az egyén tapasztalataira és identitásának alakulására terjed ki. Ez tetten érhető az egyéneken, az általuk végrehajtott interakciókon és cselekedeteken keresztül, különös hangsúlyt fektetve arra „ahogyan az egyén a viszonyok, igények, értékek és eszmék bonyolult kontextusában elhelyezi önmagát; az önértékelés ebből fakadó meg tapasztalására, s azoknak a szimbólumoknak és társadalmi hovatartozásoknak az elfogadására és visszautasítására, amelyek meghatározó jelentőségűek az egyén etnikai identitástudatának kialakulásában”.⁶⁷ Barth megjegyzi továbbá, hogy az e szintű történések kölcsönhatásban állnak más szintekkel, és egy egyedi formában csapódnak le minden egyénnél.

Barth középső szintnek nevezi, amikor az egyének közösséget hoznak létre és annak egy olyan dinamikáját, mely „a csoport reprodukciójának, vezetésének és ideológiájának követelményeiből fakad”.⁶⁸ Ez a szint hatással van az egyéni szinten megélt mikroszintű önkifejeződésre, s így máris felvetődik az etnicitás határainak és kettősségének kérdése.

Az utolsó kategória az állami politika makroszintje, mely szinten születnek meg a különféle ideológiák, például a nacionalizmus eszméje, mely kihat az etnicitás kérdésére, s sztereotípiákat és diszkriminatív társadalmi magatartásokat eredményez.

⁶⁵ Buechler-Buechler 1975

⁶⁶ <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00024/pdf/01.pdf> Letöltés dátuma: 2010. február.

⁶⁷ <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00024/pdf/01.pdf> Letöltés dátuma: 2010. február.

⁶⁸ <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00024/pdf/01.pdf> Letöltés dátuma: 2010. február.

A badjaok mikroszintű vizsgálata során tehát figyelembe kell vennünk az egyéni identitás születésének folyamatát. Az etnicitás csírája a korai szocializáció során kialakuló identitásképződéskor vetődik el. A gyerekek lépésről-lépésre megtanulják saját társadalmuk kulturális jegyeinek bizonyos aspektusait. Lassan elsajátítják azt, amit primordiális köteléknek,⁶⁹ azaz – ahogy A.Gergely⁷⁰ utal rá –: „érzelmi és tradicionális kötelékekkel ellátott” vagy egy bizonyos életmódhoz való hozzászokásnak hívhatunk – e folyamat által pedig az egyén jobban fogja értékelni saját életstílusát, mint másét (mondhatnánk azt is, hogy ego- és etnoközpontú, azaz etnocentrikus lesz). Noha az etnikai identitás a gyermekkori szocializációban és a társadalmi tradíciók észlelésében gyökeredzik, a későbbiekben a legtöbb felmerülő szituációban, az adott helyzetre fog reflektálni – tehát etnikai identitása szituációfüggő. Az etnikai identitást továbbá befolyásolja a mások általi megbélyegzés is. (Efféle kategóriák létrehozása jellegzetes vonása az államalapításnak, mely főleg a gyarmatosítás ideje alatt volt szembetűnő – ám ez már a makroszintű vizsgálódáshoz tartozik).

A Manilában élő badjao gyerekek szinte beleszületnek a szegénységbe – persze, számukra ez természetes és normális életkörülményt jelent. Mivel a kisebb gyerekek mindig az anyával vannak, hamar megtanulják a kulturális alapszabályokat (melyek vonatkoznak az ételekre, a más emberekhez való viszonyulásra, a beszédre, a kéregetési technikákra stb.). Lewis szerint a szegények körében végzett családszintű vizsgálatkor szembetűnik a gyermekkorak mint speciális védettséget élvező életszakasznak a hiánya. Ez a badjaok esetében tetten érhető a gyerekek egészségügyi és tisztasági állapotában. Illetve könnyen idesorolhatnánk azt is, hogy a még egészen apró gyerekek (is) sok esetben meztelenül játszanak az utcán minden felügyelet nélkül – ám az őket tradicionális környezetükben ismertető szakirodalomból kitűnik, hogy ez a badjaokra igen jellemző és bevett nevelési gyakorlat (vö. Han 1996:13). Itt azért mégis megjegyzendőnek vélem, hogy az Adriatico utca badjaok lakta részén sok a szemét, nagy a kosz, a járda mellett folyik a szennyvíz, illetve, hogy az utcában két sávós sűrű forgalom van. Tehát úgy tűnik, az anyák az utca tisztasági és biztonsági feltételeit figyelmen kívül hagyva engedik gyerekeiket bárhol játszani. A gyerekek előbb tanulják meg a sama nyelvet, mint a tagalogot – ezzel már korai életszakaszban megerősödik bennük egyfajta másság érzet/etnikai elkülönülés. Ez az elkülönülés és a sama nyelv ismerete hozzájárul ahhoz, hogy csak badjaokkal beszéljenek, ki sem mozdulva az ’etnikai buborékból’. Ugyanakkor a nyelvi akadályok ellenére a gyerekek nem torpannak vissza az idegenektől, sőt, talán kezdeményezőbbek is velük szemben, mint a badjao felnőttek. (Első nyelvük a sama nyelv, de idővel megtanulják a tagalog nyelvet is). A gyerekek nagyfokú önállóságra tesznek szert gyerekkoruk alatt, hiszen mindig kortársaikkal játszanak, és koldulni is igen fiatalon (általában 6 évesen) kezdenek el.

Mivel többségében a kisgyerekek eljárnak anyjukkal koldulni, ezért hamar meg is tanulják a pénzhez való viszonyulást: pénzt kell kérni idegenektől, sírni kell, és akkor lesz ennivaló. Lásd Jeffrey gyermekének, Jammilnak az esetét, aki elkezdett

⁶⁹ Geertz szerint a primordiális kötelékek szoros kapcsolatokon alapulnak (úgy mint család és rokonság, a lokalitás, közös kultúra és történelem) (vö. Geertz 1973).

⁷⁰ www.mtaki.hu/docs/ter_es_terep_04/ter_es_terep_iv_05_a_gergely.pdf Letöltés dátuma: 2010. február.

sírni annak a pénznek a láttán, amit édesapjának adtam a nyelvórák fejében. Míg az idegenek részéről túlnyomóan elutasítást tapasztalnak, addig a szülői oldal mindent megenged nekik (a szülők igen jószívűek, gondoskodóak és figyelmesek a gyermekeikkel szemben). A kívülről tapasztalható elutasítás miatt a badjao gyerekek tulajdonképpen nem is vágnak a többségi társadalom általi befogadásra. Az összetartozás-tudat, mely az utcai közösséget összeköti, a fiatal badjaok identitásának bástyája lesz – s ez kihat majd felnőttkorukra is. Ganz ugyanakkor ezt szimbolikus identitásnak nevezi (Ganz 1979, idézi Barnouw 1985:424), szerinte egyes csoportok nemigen különböznek valójában egymástól, még ha a hovatartozásukat és egyes jellegzetességeiket meg is őrizték. Véleményem szerint a manilai badjaok etnikumon alapuló identitása egy kulturális esszenciából formálódott (az osztályrendszer alján elhelyezkedő) társadalmi csoportosulás lett. Ennek a csoportosulásnak az alapja továbbra is a közös etnikai háttér, de immáron ez a különleges manilai feltételekre, életkörülményekre adott válasz, ahol maga a társadalmi kirekesztettség tartja fenn a 'badjaoságot' mint mentsvárat a közösség tagjai részére. Lewis szerint a szegény rétegek közösségi tudata ellentétet szülhet a társadalommal, mely ellentét feszültséget okozhat, és elzárhatja őket a többségi társadalomtól – ez a manilai badjaok estében is megfigyelhető.

Noha általános vélekedés, hogy minden megalopolisz etnikai olvasztótégely, ez a harmadik világbeli nagyvárosokra nemigen jellemző – s így Manilára sem. Míg az ezekben a térségekben a városokba költözött etnikumok erősen megőrzik etnikai öntudatukat, addig Shack ellenpéldaként felhossa, hogy hiába vannak különböző negyedek az amerikai nagyvárosokban, mégis folyamatos az ottani bevándorlók asszimilációja (Shack 1973:252-253). A badjaok az Adriatico utcában és környékén nem pusztán fizikailag különülnek el szomszédjaiktól (és a városi népességtől úgy általában), hanem szociális szinten is – mondhatni egy etnikai enklávé, azaz diaszpórát képeznek Malatében, ezzel tehát (önkéntelenül) kivonva magukat az asszimilációs folyamatokból.

Buechlerék szerint „Az etnikai identifikáció a migrációs helyzetben fennálló adaptációs folyamat két végének a szimbolikus kifejeződése. Egyfelől az a tény, hogy a migráció miatt az egyénnek fenn kell tartania egy kapcsolathálózatot más migránsokkal és a származási helyéről lévő egyénnel, másfelől a több funkciók kötelek kialakításának nehézségei (például: olyan kötelek a befogadó országban a befogadó populáció tagjaival, melyek több mindent érintenek, mint csupán az élet 'apróbb dolgait'). Ez a két tényező megerősíti egymást, hiszen a befogadótól való elszigeteltség miatt az egyén rászorul azokra a kötelekre, melyek lehetővé tették a migrációját, ezek a kötelek pedig a későbbiekben mérséklék a befogadó közösségbe való asszimiláció szükségességét a nyelvtanulás vagy mások forrásainak hasznosítása révén. Ez az összjáték megmagyarázza, miért rétegzett természetüknek fogva a migránsok személyisége. Noha feltételezhető lenne, hogy a befogadó közösségtől való társadalmi és gazdasági elszigeteltség minden migránsban tovább erősíti az osztálytudatot a származási helytől függetlenül, a kötelek – melyek a migráció által aktivizálódnak és létrejönnek – elválasztják a különböző helyről érkező migránsokat” (H. C. Buechler – J. M. Buechler 1975:24).

Nash rávilágított arra, hogy a leggyakoribb és az elsődleges etnikai határképzők (boundary markers) a rokonság, a kommenzalizmus (asztalközösség) és a vallási kultuszok. Barth határképzőnek tartja azokat a kulturális normákat is, „amelyek szerint az egyének az azonos etnikai csoportba tartozókat minősítik és megítélik” (Barth 1996:3). Nash a másodlagosak határképzőkhöz sorolja a ruházatot, a nyelvet és a kulturálisan kijelölt fizikai vonásokat (melyek kvázi az etnikai szimbólumok). Továbbá megkülönbözteti a társadalmi referenciák és a csoport-referenciák kulturális kategóriáit. A társadalmi referencia társadalmi kategóriát és társadalmi összefüggést jelent, míg a csoport-referencia a közös érdekekhez, csoport-szolidaritáshoz és szervezeti elvekhez (organizational principles) kapcsolódik (lásd Nash 1989). Az alábbiakban megvizsgálom a határképződés folyamatát (egyfelől mint kulturális kategóriát, másfelől mint a badjao etnikai közösségnek a konkrét határát). Itt megjegyzendő, hogy ahogyan a badjao terminust használják saját maguk megjelölésére, az az etnikai identitás kérdése, és ahogy szervezik a közösségüket, az a csoport-referencia kategóriájába tartozik. Az elsődleges határképzők meghatározzák a közösség maguk közötti szolidaritásának integrációját, de a badjaok esetében nem beszélhetünk efféle szerveződési formáról (hiszen az utcán élők közösségében aligha beszélhetünk az elsődleges határképzők meglétéről). Ám a másodlagos határképzők nagyban hozzájárulnak az etnikai identitásuk megkonstruálásához, ami pedig összefügg az egyéni identitásokkal és/vagy az egyének közötti társadalmi viszonyokkal – de ezek nem feltétlenül vezetnek csoport-integrációhoz. Általánosságban tehát az etnicitás alakulásának folyamata magában foglalja mind az egyéni identitások kulturális kategóriává, mind a társadalmi viszonyok társadalmi csoportosulássá válását.

Az etnikai identitás témakörében az egyik leginkább kutatott kérdéskör, hogy az vajon egy új környezetben megerősödik, kompromisszum áldozata lesz vagy esetleg homályba vész (vö. Barnouw 1985; Spindler–Stockward 2007a; Trujano 2008). A vidékről a városba való migráció esetében például sokszor megfigyelhető, hogy a vidékről származó egyének, csoportok, közösségek részéről a vándorlás előtt megnő az etnikai tudatosság (lásd például Hull 2007).

A badjaok etnikai identitása tetten érhető akkor is, ha kultúrájuk csokorba szedett elemeire figyelünk, melyek mind megkülönböztetik őket. Ezek az etnikai szimbólumok, melyek közé tartozik, hogy hogyan beszélnek, hogyan esznek, milyen házban laknak (persze a badjaok esetében inkább a környezet, mintsem a ház kérdése releváns), milyen a viseletük. Ezeknek mind határképző ereje van, vagyis ezek által a kulturális gyakorlatok által egy elkülönült etnikai csoportként lehet őket elkönyvelni. A badjaok a szegénység olyan fokán vannak, amikor is aligha áll módjukban ruházatot vagy ételt választani. Azaz a szegénységből következő körülmények miatt a badjaok nemcsak az etnikai színtér, hanem az osztályrendszer perifériáján is vannak. A badjaok ’badjaoságának’ kifejeződése sokszor asszociációban van a szegénységükkel, azaz az által definiálják és jellemzik magukat, illetve különböztetik meg közösségüket más manilai csoportoktól. (S mint a dolgozat elején felhozott példákban kiténik, nemcsak a badjaok nyomják magukra a szegénység bélyegét,

hanem a manilai lakosság is minden koldust és otthontalant badjaonak vél).⁷¹ A terepen való beszélgetések során sokszor elhangzott, hogy „*Csak mi, badjaok koldulunk, senki más nem.*”, „*Nekünk van a legkevesebb.*” Tehát az általuk a leginkább kifejezett etnikai szimbólum a szegénység mint élet- és gazdasági forma.

A kulturális jellegzetességek kétségkívül elhomályosodni látszanak, de legalábbis az új környezetben lévő túlélési nehézségek mindenképpen elnyomják azokat. Néha előfordul, hogy tradicionális badjao étel kerül a nem létező asztalukra, vagy hogy a nőknek sikerül annyi pénzt összespórolni, hogy a badjaokra jellemző nadrágszoknyát, a nénát megvarrathassák maguknak. A manilai badjaok etnicitásának szociális alapja az utcán (és a barangay-ban) élők közötti társulás, mely közösen harcol a túlélésért. Az etnicitás nap mint nap megerősödik, illetve újra életre kel azon hétköznapi tevékenységek révén, melyeket a túlélési ösztön irányít.

Az etnikai identitás (mint arról már az előbbiekben szó volt) azon interakciók eredménye (is), mely a közösség tagjai között, valamint a tagok és nem tagok között jön létre. Valószínűsíthető, hogy az utóbbi jelentősége (i) kisebb méretű társadalmak tagjai számára, akik ritkán lépnek interakcióba más csoportok tagjaival, kevésbé fontos, mint (ii) olyan társadalmak számára, akik nagyobb méretű társadalomban élnek, és más csoportok tagjaival sűrűn vannak interakcióban. Különösen városi környezetben valószínűbb, hogy az egyén a munkája során vagy vásárlás és egyéb napi tevékenységek közben más csoportból származó vagy más etnikai identitású egyénekkal találkozik. Az, hogy a 'mi' és 'ők' megkülönböztetés felmerül, annak függvénye, hogy a határok fenntartása (mely során az etnikai különбözőség fennmarad) vagy az asszimiláció (mely során a kulturális különбségek minimalizáltak vagy kirekesztettek) van-e hangsúlyozva. Ezek a tényezők magukban foglalják a házassági mintákat, a foglalkozás specializációját, a demográfiai jellegzetességeket és politikai mintákat stb. Ahogy ezt Green fogalmazza: „Az etnicitás nyilvánvaló jelzések vagy jelek és alapértékek orientációjának kifejeződése”, melyek a szociokulturális rendszerek különböző típusai közötti eltérő faktorok relatív felmérésén alapul (Green 1975:83).

A házassági minták a következőképpen foglalhatóak össze a badjaok esetében: noha engedélyezett, nagyon ritka esetben fordul elő, hogy egy badjao egy nem badjaoval lép házasságra. Az etnikai csoporton belüli házasság pedig nyilvánvalóan fenntartja a csoporthatárokat, és ugyanakkor hangsúlyozza a csoport homogenitását (s ezáltal a csoport megkülönböztető jellegét). (Ezzel szemben az interetnikus házasság elősegítheti az asszimilációs folyamatokat). Mikor megkérdeztem a már házas badjaokat, hogy miért házasodtak másik badjaokkal, egyikőjük, Muin azt a nagyon tömör és sokatmondó választ adta, hogy „*De hát, aki nem badjao, azzal nem beszélünk egy nyelvet, akkor meg hogy élhetnének vele?!*” Igaz, ez a városba költözkéskor megváltozik (legyen szó akár Zamboangáról, Maniláról vagy másik városról), hiszen ebben esetben megtanulják a város nyelvét (Zamboangában a cebanot, mely az ott beszélt regionális nyelv, Manilában a tagalogot). Malatében előfordul, hogy a barangay-ban élő badjao más etnikumú

⁷¹ Vö. a Terepismertető c. fejezetben bemutatott, a manilai polgárok részéről a badjaokra vonatkozóan elhangzott negatív sztereotípiákat, előfeltevéseket.

egyénnel házasodik (akit vagy Manilában vagy még előtte Zamboangában ismert meg) – míg az utcán élők közül mindegyik házasság badjaok közötti volt. Tene szerint a badjaok azért házasodnak badjaokkkal, mert *„őket ismerik, ismerik a családjukat, tudják, hogy mire számíthatnak és ugyanúgy élnek”*.

Míg a badjaokra vonatkozó szakirodalom azt állítja, hogy a házasság a szülők által döntődik el, addig a manilai közösség házastársi kapcsolatban levő párjainál nem találkoztam ilyen esettel. Az elmondásuk alapján a két fél választotta egymást, s a szülők minden esetben beleegyeztek. Általában nagyon fiatalon házasodnak (a lányok 17-19 évesen, a fiúk 18-20 évesen).

Lewis szerint gyakori feltételezés, hogy az urbanizációs folyamatok hatására megváltozik a család szerkezete (kiterjedt családi közösségből nukleáris család lesz). Majd felhívja a figyelmünket, hogy a vidéki környezetben sem jellemző mindenhol, hogy a lakóközösségeket a kiterjedt család alkotja (sokkal jellemzőbb, hogy a nukleáris család él csupán egy fedél alatt) (vö. Lewis 1973:133-134). Lewis ennek fényében azt javasolja, hogy a társadalomtudomány válassza el a kiterjedt család lakóközösségi és társadalmi jellegét. A badjaok esetében a kiterjedt család mindenképpen fontos társadalmi jelleggel bír, noha nem jelent együttlakó közösséget. Többségében a nukleáris család alkotja a rezidenciális egységet. Megfigyelhető továbbá, hogy a badjaokra jellemző patrilokalitás a városban is továbbél. Azaz, házasság után a feleség a férj családjával fog élni (nem egy házban, de egy közösségben). Több olyan fiatal lány volt, akinek Manilában van a férje családja, s így idejöttek szerencsét próbálni – ha nem is laknak együtt ezekkel a rokonokkal, akkor is aktív a kapcsolat, sokszor lehet őket együtt látni. Sőt, a feleségek sajátjukénak hívják a rokonokat (például nagymamának nevezi férje nagymamáját stb.).

A vidéken lévő rokonokkal nemigen tartják a kapcsolatot, hiszen nincs rá lehetőségük (nincs telefonjuk, nem tudnak levelezni stb.) – az egyetlen hírszerzési és -adási lehetőség, ha a közösség egy tagja megérkezik a rokonok falujából, városából vagy épp oda tart.

Egy multietnikus közegben gyakran előfordul, hogy a foglalkozási specializálódás alapja az etnikai csoportok sajátosságainak köszönhető. Persze ezek a kapcsolatok függőségi viszonyt hoznak létre (mely nem minden esetben harmonikus vagy egyenlőségen alapuló). Különböző közösségek tagjai versenghetnek ugyanazokért az állásokért. Amikor vidéki migránsok megjelennek a városban, gyakran fordulnak segítségért saját etnikai csoportjuk tagjaihoz, akik már régebben élnek ott. A badjaok a halászáton kívül nemigen értenek semmihez, írni-olvasni nem tudnak, sőt, amikor először jönnek, Manilába nem is beszélik az itt használatos tagalog nyelvet. Tehát álláslehetőségek szempontjából (is) meglehetősen hátrányos helyzetben vannak. Mindegyik férfi, akivel a terepmunka során beszélgettem, árusítással foglalkozott (néha ugyan ez szakaszosan valósult meg különböző nehézségeknek köszönhetően). Ez tulajdonképpen logikus választás, hiszen nem szükséges a tagalog nyelv ismerete (bár minden kétséget kizáróan annak ismeretével könnyebben tudnák rábeszélni az embereket, hogy megvegyék a portékáikat), és nem kell semmiféle szaktudás. Amikor egy férfi új a városban, egy férfi rokon megmutatja neki, hol lehet beszerezni az árukat, merre jó menni, és megoszt vele

egyéb, árusításra vonatkozó tippeket. A nőknek, akiknek pénzt kell keresniük, nincs más lehetőségük, mint koldulni – hiszen senki nem alkalmazza őket.

Noha a badjaok szakképzetlen munkások egy ipari központban, tapasztalataikat etnikai szinten, s nem osztály-szinten élik meg, hiszen felfogásukban nem szegényrétegnek vélik magukat, akik badjaok mellel, hanem a szemükben badjaonak lenni valójában egyenlő a szegénységgel. Mint ahogy ezt Safa írja: „A migránsok részéről a diszkrimináció megtapasztalása nem csak a munkahelyi kizsákmányolásra korlátozódik, hiszen ez egy annál sokkal összetettebb tapasztalat, mely a másodrendű civil-politikai státuszhoz és/vagy a szélesebb társadalom számára elérhető közforrások korlátozott eléréséhez (beleértve a közszolgáltatásokat) és a hasonló társadalmi-gazdasági státuszú állampolgároknak nyújtott védelméhez kapcsolódik. (...) Sőt, mi több, a migránsok sokszor áldozatai a többségi társadalom gúnyolódásának vagy a kulturális különbségek miatti megvetésének, ez pedig fenyegetően hat az egyének szociális identitásának érzetére. Ennél fogva nem meglepő, hogy a migránsok és a leszármazottjaik etnikai vonalon fejezik ki a sérelmeiket. Ez egy jobban jelenlévő valóság, mint az osztályrendszeré, és egy összetett csoportidentitásra utal. (...) Az objektív feltételek és az osztálytudat témája felveti az objektív körülmények, a társadalmi tapasztalat és a csoport-tudatosság közötti kapcsolatoknak az elméleti vonatkozásait” (Safa 1975a:176).

A Safa által leírtakat a badjaokra vonatkoztatva a következőképpen fogalmaznám meg: hátrányos helyzetüknél fogva, amikor is minimális szinten tudnak bekapcsolódni a város gazdasági körforgásába, hiszen nem állnak alkalmazásban és bárminemű állami támogatás (egészségügy, iskola, lakhatási lehetőség) híján vannak; a 'mi-ők' kategóriákkal az utcán, azaz saját életterületükben szembesülnek, ahonnan pozitív visszajelzéseket éppúgy kapnak, mint negatívakat. A megvető, kigúnyoló vagy lenéző vélemények elől a badjaok saját szűkebb környezetükbe 'menekülnek', azaz oda, ahol pozitív visszajelzést és megerősítést nyernek. Ezért is olyan összetartó a manilai badjao közösség – egymás megnyugtató és az egymásnak adott pozitív visszajelzések segítik elviselni a nélkülöző életmódot és a társadalmi kirekesztettség állapotát. Lewis szerint, noha ezek a közösségi kohéziós erők egyben pozitív hatásúak, hiszen jó hatással vannak az egyénekre, éppen ezek azok, amik visszahúzzák őket a szegénység kultúrájának ördögi körébe, amiből így aztán nem tudnak kilépni.

A járókelők, a vevők, a boltosok, a barangay-lakók és az abban dolgozók mind tükröt állítanak a badjao önazonosság elé. A tükörből visszatükröződő kép pedig megegyezik a Lewis által leírt, a történelem során a szegényeket illető két kategóriával. Aki ismeri őket, az pozitívan nyilatkozik róluk, és barátságos, szorgos, becsületes és balsorsú embereknek titulálja őket. Jess, akinek egy étkezdéje van az Adriatico utcában és sokszor esznek nála a badjaok, mindig tisztelettel és sajnálattal beszélt róluk: „*Ezek az emberek rengeteget dolgoznak, talán többet is, mint akinek munkája van. Nézd meg Samuelt, aki minden egyes nap dolgozik, milyen felelősségteljesen gondoskodik a családjáról*”. A barangay-ban élő imám, Abdul Rahman szerint „*A badjaok nagyon békések, kerülnek a konfliktust mindenkivel, nagyon barátságosak*”. Babi Akim, egy volt barangay-dolgozó úgy vélekedett róluk, hogy „*A badjaoknak jó hírük van, hiszen kedvesek, nem lopnak, nincs közöttük*

zsebtolvaj – ők csak koldulják a pénzt, de nem lopják. Az egyetlen rossz dolog, hogy az utcán alszanak”. A vélemények másik pólusán negatív dolgok hangzottak el. Például Edward Akim (aki jelenleg a barangay-irodában dolgozik) összeráncolt szemöldökkel mesélte, hogy „A barangay túlságos is laza velük (mármint a badjaokkal), ők meg visszaélnék ezzel a helyzettel, sőt, ez mára már odáig fajult, hogy az utcán élő badjaok bejárnak a barangay-ba lopni”.⁷² Mikor Hazelt, a barangay főnökének lányát kérdeztem, mit gondolnak a barangay-ban lévő emberek a badjaokról, a következőket mondta:

- Én nem szeretem azt a szót használni, hogy badjaok, mert szerintem az diszkrimináló.

- Akkor hogy hívod őket?

- Muszlimok.

- De hát az nem a vallásuk? És ők maguk is badjaoknak hívják magukat.

- Igen, de itt, Manilában valakit badjaonak hívni, az egyenlő azzal, hogy azt mondod, hogy valaki szegény koldus vagy hogy az utcán alszik.

Ebben van is némi igazság: az emberek sokszor asszociálnak a szegények láttán a badjaokra, noha korántsem igaz, hogy minden koldus vagy otthontalan badjao (hiszen például Quezon Cityben, Metro Manila egy másik részében az aeta nevű etnikum tagjai kéregetnek és laknak az utcán). Amikor a barangay-ban dolgozó Edward Akimmal beszélgettem a következő párbeszéd zajlott le:

- Kik azok, akik Manilában koldulnak? – kérdeztem.

- A badjaok.

- Csak?

- Csak, régebben voltak mások is, de mára már csak ők maradtak.

- De ez csak itt, Malatében igaz?

- Nem, mindenhol, még Dél-Luzonban is. Amikor egyszer voltam ott, láttam ott is badjao koldusokat.

A badjaok etnikai identitását nem lehet pusztán egy kulturális állandóságnak tekinteni, hiszen az identifikáció azután is fennmarad, miután a migráns csoport elvesztette legtöbb kulturálisan jellegzetes vonásait, illetve bizonyos etnikai szimbólumait. Esetükben az interperszonális kapcsolatok kontinuitása, mely fennáll a manilai badjaok között (és bizonyos mértékben a migránsok és 'otthon maradottak' között), fontosabb eleme lesz az etnikai identitás kérdésének, mint a kulturális jegy állandósága (legyen szó akár a nyelvről, az öltözködésről vagy egyéb szokásokról). Nem szabad továbbá azt sem figyelmen kívül hagynunk, hogy az etnikai identitásuk és a szolidaritásuk manifesztációja függ a közösség szegényes és marginalizált gazdasági, politikai és társadalmi helyzetétől. Ha az etnikai identitásra mint a szociális kötelékek (és nem mint a kulturális állandóság) velejárójára tekintünk, akkor nem meglepő, hogy a badjao városi migránsok etnikai identitása inkább megerősödött a különféle (városi) adaptációs folyamatok sodrásában (a város pedig igen eltérő életfeltételeket kínál, mint amit tapasztaltak eredeti származási helyükön). Az etnikai identitás ténye jóval fontosabb, mint a meggyőződési alapon álló identitásé.

⁷² Arról, hogy a badjaok lopnának, senki mástól nem hallottam, csak Edward Akimtól.

6.2. Társadalmi kapcsolatrendszerek, hálózatok

A társadalmi hálózat tulajdonképpen egy társadalmi szerkezet, mely egyének egymáshoz való kapcsolatát, kötődését vagy kommunikációját helyezi egy mátrixba. Ezeknek a viszonyulásoknak az alapjai lehetnek a család(i kötelékek), a barátság, az egy korosztályból vagy helyről való származás, a gazdasági csere, az ellenszenv, a szexualitás, a közös hit, a közös kulturális háttér vagy akár a közös társadalmi osztály (stb.). Az etnikai kisebbségeket a városi környezetben nemcsak a városi életfeltételek formálják, hanem a közösségek azon társadalmi, gazdasági és kulturális élete, ahonnan származnak. Ezek a közösségek sokszor elkülönülnek más városiakok csoportjától, például egyes esetekben nem részei a városi élet gazdasági szerkezetének, ami pedig az embereket általában osztályokba sorolja. „Az etnikai és faji csoportosulásoknak van kulturális alapjuk a szolidaritáshoz, míg az osztálycsoportoknak nincsen; az etnikai különbségek tehát szolgálhatnak arra, hogy elhomályosítsák az osztályellentéteket vagy hogy megakadályozzák a kritikus társadalmi szövetségeket. (...) A legtöbb városi migráns, elszakítva a családi és a vidéki gyökerektől, gyakran küzd a megélhetésért a városban. A legtöbbjük etnikai és faji diszkriminációtól és osztályelnyomástól szenved” (Safa 1975a:11). Továbbá ezek a közösségek gyakran híján vannak egy kiterjedt társadalmi hálózatnak, ami pedig jellemző a többi városlakóra. Demewozu szerint „a koldusréteg társadalmi interakcióinak módjai nem túl sokirányúak. Ez különösen igaz egy nagyobb társadalomban. A kirekesztettség és a marginalizáció jön inkább létre, s nem az integráció” (Demewozu 2003:114).

Az embereknek hatékonyan kell szervezniük a társadalmi kapcsolataikat és az ahhoz tartozó tevékenységeiket, különben a társadalmuk megszűnik (Cohen 1968). A badjao társadalom legkisebb szociális egysége a nukleáris család, mely egyben a legszorosabb társadalmi csoportosulás. A Manilába való migráció során a házaspárok mindig együtt jönnek (legyenek akár szezonális vagy állandó bevándorlók), és lehetőség szerint gyerekeiket is magukkal hozzák, hátrahagyva a kiterjedt családjukat. Erre csak akkor találtam kivételt, amikor egy pár csak ideiglenesen jött a városba és a nagyon fiatal (egy és három év közötti) gyerekekre vigyázott egy idősebb rokon. A család mindennek az alapja. Együtt alszanak, együtt esznek, meglehetősen sokszor lehet egy párt együtt látni napközben (beszélgetni vagy egymás mellett üldögélve). Ha épp nem tudják, hol van a másik, körbesétálnak és körbekérdezik az embereket, ki látta a férjüket vagy a feleségüket. A kommunikáció és információáramlás olyan, mint a falun: beszélgetések során, verbális kommunikáció által zajlanak. A gyerekek, ha elmennek koldulni, testvéreikkel teszik (ritkán másik rokonnal, s még ritkábban baráttal).

A rokonság képezi a következő réteget, akár a barangay-ban laknak, akár az utcán élnek. Ez a viszony főleg a reciprocitáson alapszik. Valaki mindig kér vagy ad a másiktól valamit. Az utcán élők megkérlik a barangay-ban élőket, hogy hadd mossanak vagy főzzenek náluk. S amint lehetőségük van, ajándékoznak neki valamit (kekszet, ékszert, cigarettát stb.). A barangay-ban élő ezzel szemben nemigen kér

szívességet az utcai rokonaitól. Ed megjegyezte (aki a barangay-ban lakik), hogy *„Ha mi kérnénk tőlük valamit, mondjuk, hogy vigyázzanak a gyerekekre, míg távol vagyunk, vagy bármi mást, akkor ki tudja, legközelebb mivel állnának elő, jobb az ilyenbe nem belefolyani. Megoldjuk mi a magunk dolgát.”* Két utcán élő rokon ezzel szemben kölcsönös mértékben és gyakorisággal segíti ki egymást, illetve néha munkatársulás is előfordul, például egyes női rokonok együtt mennek koldulni.

A nem Manilában tartózkodó rokonokkal való kommunikáció igen ritka. Ritka esetben telefonos üzeneteket küldenek kölcsönként telefonról. (Samuel mesélte egyszer, hogy az egyik fiatal fiúnak volt mobilja, de nem tudott olvasni, így ő segített neki üzenetet olvasni. Az írásban viszont már nem tudott segíteni, mert hiába tud írni tollal, nem értette, hogyan működik a telefon billentyűzete). A leggyakoribb hírforrás a Manilán kívül élő rokonokról, ha valaki a rokon közösségéből (falujából, szomszédságából) Manilába jön, vagy akkor tud egy Manilából jövő üzenetet átadni, ha odamegy. Ez a karácsonyi időszak ideje alatt egy viszonylag aktív kommunikációt engedett meg az ideiglenes Manilában lévő és a Manila környéki városokban élő badjaok között. Akik egész évben Manilában vannak, azoknak kétirányú kommunikációs csatornájuk van: az első, amikor karácsonyra Manilába jönnek a rokonokat ismerő badjaok, és híreket hoznak felőlük, és amikor ugyanezek a badjaok hazamennek, és híreket visznek a vidéki rokonoknak a Manilában maradtokról.

Sok ember jön azért Manilába, mert itt már vannak ismerősei, rokonai. Egy idegen városban élő ismerős nagy előnyt jelent a migrációra készülő egyénnek, hiszen így lesz valaki, aki bevezeti az új környezet világába és segít neki a beilleszkedés során vagy a megélhetési módok ismertetésében (vö. Du Toit 1975b:6). Miután valaki Manilába költözik, a városi rokonság hirtelen megerősíti az etnikai hovatartozás tudatát – akár pszeudo rokoni kötelékek révén (is). „Ezek a kapcsolatok, a városban élők között vagy városban lévő emberek és vidéki rokonok között, megőrzik fontosságukat és szükség idején igénybe veszik őket” (Du Toit 1975b:7). A város tehát nem demoralizálja a tradicionális társadalmi hálót, sőt, éppen annak fennmaradása teszi simulékonnyá az újonnan érkezők beilleszkedését.

„Jóllehet a társadalmi viszonyok szerkezetének kialakításában és a csoportformálódás alapjaként a rokoni kapcsolat minden társadalomban nagy jelentőséggel bír, az összetartozás egyéb formái szintén fontosak” (Hollós 1995:86) – így például a barátság is fontos eleme a badjaok szociális hálójának. Egyfelől a nők részéről, főleg azokéról, akik napközben (is) végig a környéken maradnak. A férfiak mindenkivel barátok, azaz ők inkább arra helyezik a hangsúlyt, hogy mindenkivel barátságosak legyenek. Osman (38 éves) a karácsonyi időszakban rendszeresen visszatérő badjao, ezt a következőképpen fogalmazta meg: *„Itt mindig változik, hogy ki van az utcán; valakit megismersz, az nem lesz itt legközelebb. Mindig újak jönnek. De mind badjao, úgyhogy mindenkivel jóban vagyunk. (...) Nincs nagyon barátom vagyis nagyon közeli barátom, talán a feleségem... Áh, minden badjao a barátom! Mi jóban vagyunk egymással, nem vágjuk át egymást, az biztos”*. A nők esetében megfigyelhető egyfajta klikkesedés (azaz csoportosulás), melynek alapja a pusztá szimpátia és nem feltétlenül a közös származási hely.

Noha a badjaok mindenkivel barátságosak, főleg csupán más badjaokkal szocializálódnak. Ezt Jansen is alátámasztja: „Különböző tanulmányok rámutattak,

hogy a migránsok közelebbi barátai más migránsok – olyan emberek, akiknek hasonló körülményeik vannak, és akikkel hasonló problémái vannak” (Jansen 1970:25).

A badjao nők általában szégyenlősek, így nemigen beszélnek olyan személlyel, akit nem ismernek – tehát a kommunikációjuk tulajdonképpen kimerül a családi és az etnikai szinten. Koldulás közben sem beszélnek, csupán némán nyújtják markukat. Mikor kérdeztem Dayangot, hogy kivel szokott napközben beszélgetni, a következőket mondta „*Én nemigen beszélek senkivel, csak azzal, aki odajön hozzám, ki tudja, mit gondolnának, ha én mennék oda*”. Ugyanakkor miután egyszer azt mondta Dayang, hogy „*az élet nehéz*”, megkérdeztem, hogy akkor mi teszi boldoggá, mire azt felelte: „*Ha az utcán vagyok az emberekkel és beszélgetek velük*”. A nők maguk között nagyon szeretnek beszélgetni, pletykálni. Egyik kedvelt időtöltésük egymás tetvetlenítése (magkuto),⁷³ mely során egymás (majdhogynem intim) közelsége kiváló platformja a pletykáknak. Ezek a társalgások mások szerelmi ügyeiről, házasságáról vagy nehézségeiről szólnak általában.

Liuna szerint, aki egy idősebb badjao nő és a barangay-ban lakik, „*Az utcán élők nemigen beszélnek badjaokon kívül senki mással, hiszen nemigen beszélnek tagalogul*”.

A badjaok személyes hálózata (personal network)⁷⁴ igen korlátolt és ellentétes dinamikájú: míg bármely más, akár ismeretlen badjaoval abszolút nyíltak, barátságosak és beszélések, addig nem badjaokkal meglehetősen távolságtartóak és szégyenlősek (utóbbi jobban jellemző a nőkre – de a férfiak is igaz). Ez valószínűleg visszavezethető az életmódjukra, amely miatt egyes nem badjaok megvetően és lenézően tekintenek rájuk, és ezáltal állandóan alsóbbrendűnek érzik magukat. A badjaok interperszonális szociális hálózata, mivel tulajdonképpen csak egymásra számíthatnak, nagyon fontos tényezője a manilai életüknek, hiszen sok – gazdasági, pszichológiai – funkciót tölt be.

A barangay-ban élő tausugokkal (egy másik etnikum, akik ugyanabból a régióból származnak, mint a badjaok) jóban vannak a badjaok, sokszor töltik az időt együtt. A badjaok általában azt mondták a tausugokról, hogy barátaik, „*rendes emberek*”⁷⁵ (sajnos, tausugokkal nem sikerült beszélnem). A badjaok manilai léte során tapasztalt percepciók – egy kiterjedt kapcsolathálózat híján – korlátoztak, hiszen egy nagyobb kapcsolathálózattal rendelkező egyént a kapcsolatai által kétségkívül több impulzus ér és így többféle ismeretre tesz szert.

Összességében tehát a badjaok esetében is kimutatható, hogy a családi és baráti kötelékek továbbélnék az új környezetben (vö. Prónai 2003), sőt, bizonyos esetekben meg is erősödnek (a kölcsönös egymásra utaltságból kifolyólag). Továbbá megfigyelhető az ún. párnahatás (cushion effect), melynek következtében a vidékről vándorolt egyének azokkal szocializálódnak, akiknek ugyanaz (vagy legalábbis

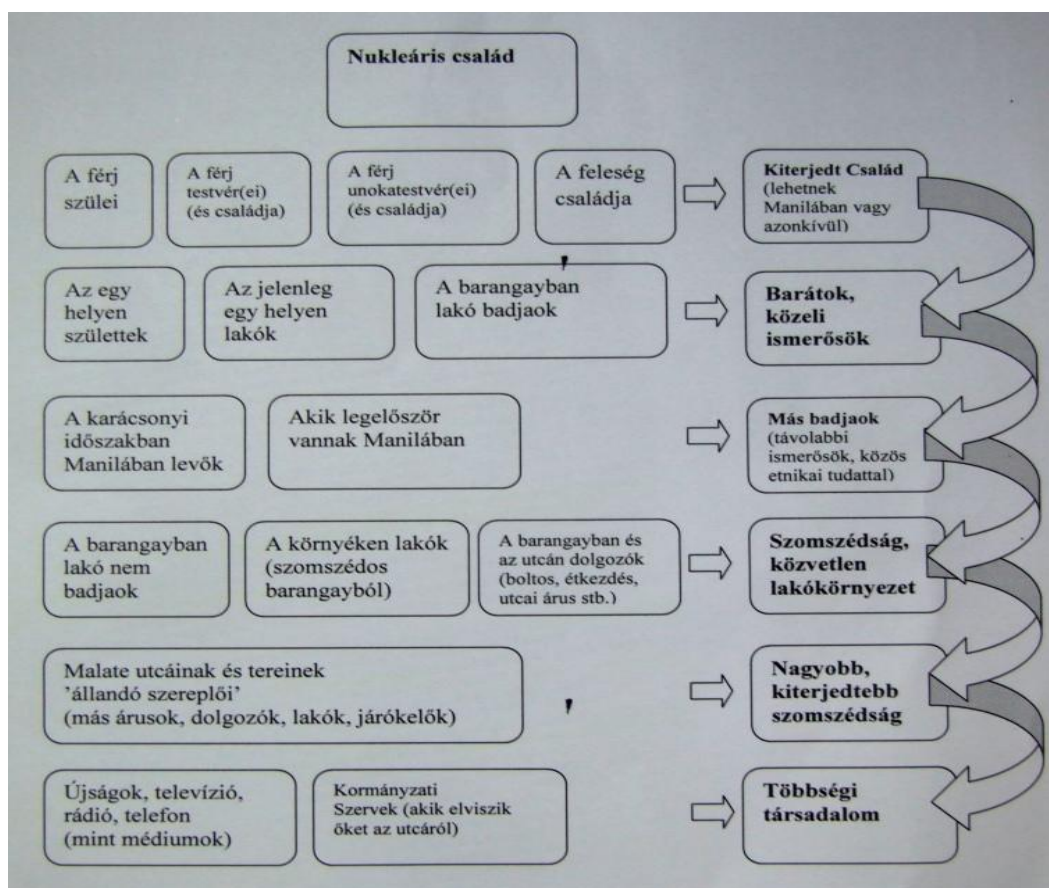
⁷³ A tetvetlenítés sama megfelelője.

⁷⁴ „A személyes hálózat magában foglalja mindazokat, akivel az egyén informális alapon interakcióban áll (vagyis amikor az egyének kölcsönösen észreveszik egymást, és kialakul egy beszélgetés)” (Wassermann – Galaskiewicz 1994:58 idézi Demewozu 2003:42).

⁷⁵ Idézet az egyik interjúból.

hasznló) kulturális háttere van, hiszen egy helyről származnak.⁷⁶ Albert és Dávid szerint az általános kapcsolathálózatok elősegítik az egyének (mentális és fizikai) egészségét és a jólétét, s ezáltal ezek a kapcsolatok egyfajta biztonságérzetet nyújtanak. A biztonságra való törekvés pedig alapvető emberi habitus (vö. Sullivan 1953).

Az alábbiakban vizuálisan ábrázolom a manilai badjaok szociális csoportjait, illetve rétegeit. A nukleáris családból kiindulva egy-egy sor hierarchikusan épül alá, azaz a valóságban 'rá'. (Az egyes halmazok mérete nem számít, sem az egy sorban levő halmazok sorrendje).

A kapcsolathálózat rétegződése

Csoporton kívüli kommunikáció illetve kapcsolathálózat nemigen jön létre a badjaok esetében. A szegénységben élő badjaok kommunikációs csatornája nemigen ér tovább, mint a saját lakó- és élőkörnyezetük, mely társadalmi miliőben saját maguk által képesek boldogulni az őket körülvevő és egyúttal kitaszító nagyobb társadalom határain belül. A szegénység kultúrájának túlzott negatív konnotációja ellenére a szegényréteg, s így a badjaok sem élnek teljesen szervezetlenül, zűrzavarban és összevisszaságban (vö. Lewis 1951). Kiténik, hogy van egy láthatatlan szociális erő, mely kordában és életben tartja a közöttük fennálló

⁷⁶ Vö. Safa – Du Toit 1975b:8.

társadalmi létezését. A badjaok nem nélkülözik az elemi szerveződési egységeket, melyek minden emberi életformára jellemzőek. A társadalmi interakciók, melyek híján vannak mind a múlt és a jelen teljességének, főleg a pusztá társalgásokban és a segítségnyújtásban tükröződnek vissza – tehát az utcán élő badjaok között állandó kölcsönhatás áll fel.

Mivel a közösség összetétele állandóan változik, és tulajdonképpen csak 4-5 család az, aki Manilában marad az év 12 hónapjában, nem meglepő, hogy a manilai badjao közösségnek nincs vezetője (panglima).⁷⁷ Talán éppen a közösség kompozíciójának örökös változása miatt alakult ki, hogy a család, aki mindig ott van az egyénnel, kiváltképp fontos; annak kötelékei pedig jó és gondoskodó viszonyon alapulnak. Egyik este, amikor Dayanggal és pár hónapos gyermekével sétáltunk a környéken, hogy megmutassa, ki hol alszik, hátrahagyott egy üzenetet a férjének az egyik barátnőjénél, Mindánál, hogy merre van. Ájbászil, a férj 40 perc után feltűnt, átvette a gyereket, s csendben jött mögöttünk (Dayanggal ellentétben, ő nem tud angolul). Egy másik alkalommal a parkban voltunk, és Dayang „nagyamájával”.⁷⁸ Tenével készítettünk interjút (Dayang segített fordítani), és Ájbászil ekkor is megjelent, átvette a gyermeket és sétálgatott körülöttünk. Mondtam is Dayangnak, hogy milyen szerencsés, hogy ilyen gondoskodó és aggódó férje van – mire megjegyezte, hogy náluk (azaz a badjaoknál) *„Ez így szokás: a férfi vigyáz a családjára és a gyerekevelésben is segít”*. Ez igaz Samulre, Jeffrey-re és a badjao férfiak többségére is.

A kapcsolathálózatot egy mentális térképpel is ábrázolhatjuk. A 'térkép' pedig jelölheti az egyén társas interakcióit abban a fizikai térben, melyet egy adott nap alatt körüljár (vö. Albert-Dávid). A napi utak (melyek például az 'otthon'⁷⁹ és a munka színtere között jönnek létre) során az egyén folyamatosan alakítja kapcsolathálózatát (s egyben alakul is általa). Tehát az, hogy a badjao férfiak merre mennek árulni, függ attól is, hogy kiket ismernek az adott környéken (esetükben ez nem jelent mindig egy konkrét, személyes kapcsolatot, hanem csak egy általános ismeretre vonatkozik, például arra, hogy melyik hotelbe mikor jönnek újabb turisták, melyik környéken van kevesebb árus stb.) – azaz ezáltal a napi út nemcsak fizikai teret ölel fel, hanem egy társas környezetet is.

A városi szegényrétegre általában igaz, hogy inkább a társadalomból való kirekesztettséggel és marginalizációval jellemezhető, mintsem az abba való integrációval. Míg a badjaok egymás közötti interperszonális kommunikációja igen összetett, addig a közösségen kívüli kommunikáció igen korlátolt, és kevésbé multidimenzionális. Azaz a badjaok társadalmi érintkezése nagyban reflektál az etnikai hovatartozásukra – mintegy etnikai enklávét alkotva Manilán belül.

⁷⁷ A közösségi vezető sama megfelelője.

⁷⁸ Dayang Tenét a nagymamájának hívta, noha valójában Tene Dayang férjének nagymamája.

⁷⁹ Ebben az esetben az egész Adriatico utcára utalok, hiszen a badjaoknak az a terület jelenti az otthonukat Manilában.

6.3. Társadalmi-kulturális adaptációs folyamatok

A migráció és az adaptáció szinte kéz a kézben hozzák magukkal a különböző társadalmakat érintő változásokat. A vidéki-városi irányú migráció a leginkább kutatott migrációs fajta, amikor is a migráció tényétől eltekintve, a vidékről érkező populáció adaptációs stratégiái és reakciói szintén fontos tárgyat képezik az antropológiai kutatásoknak.

A migráció során az egyén nem pusztán fizikai távolságot tesz meg, hanem egy kulturális határt is átível. A vidékről városba érkező (etnikai) csoportoknak szembe kell nézniük az új környezetbe való beilleszkedés és a boldogulás kérdésével. Az adaptáció folyamata sok esetben nehézkes (vagy legalábbis nem olyan simulékony), hiszen az adott csoportnak pusztán saját, megszokott közegükre vonatkozó tudásuk van. A városi életmód pedig rendszerint *más nyelven beszél, más kultúra szövi át*. Az eredeti és az új lakóhely sok mindenben különbözik, sőt, sokszor ellentétes erők uralják azokat. S minél nagyobb kontrasztban van a kettő (azaz a régi és az új hely), annál ügyesebb adaptációs stratégiát kell kifejleszteni a városban. A migráló csoportok, amint szemben találják magukat a változással, és a város szívverésének ütemére törekszenek a túlélésre, kifejlesztik az adaptációs mechanizmusukat a városi életmód feltételeire reagálva. Ennek a folyamatnak a következtében tehát fokozatosan adaptálódnak, majd asszimilálódnak a többségi társadalomba. Ahogy ezt Bindorffer fogalmazza: „Az együttélés, ha lassan is, de a másik csoport kultúrájába való behatoláshoz, keveredéshez, átmenetekhez, asszimilációhoz, a hovatartozási sémák egyértelműségének elvesztéséhez, kettős kötődések kialakulásához, ezáltal másfajta tudás megszerzéséhez vezet. Ez a tudás lehetővé teszi, hogy a csoportok között meglévő konfliktusok csökkenjenek, a kisebbség a befogadó ország viszonyai között eligazodjon; és ez a tudás nyújthat később identifikációs bázist a kisebbségek tagjai számára a többségi identitás elemeinek elsajátításában is”.⁸⁰ (Természetesen egy másik kultúra megtanulása nem vonja közvetlenül maga után az elsődleges kultúra megváltoztatását).

Jelen fejezet tehát a badjaok városi életmódba való beilleszkedését vizsgálja meg a társadalmi-kulturális adaptáció szemszögéből. Igyekszem megválaszolni, hogy milyen új mechanizmusok kialakítását követelte meg a badjaoknak az új, manilai életük; mit és milyen mértékben tartottak meg az eredeti kultúrájukból; mi alapján szelektálnak, és mi módon sajátítják el az új technikákat, értékeket, normákat.

Az emberre hat, ami őt körülveszi, legyen az akár a fizikai vagy a társadalmi környezete. A városban bekövetkező szegénység Jocano szerint egy olyan társadalmi jelenség, mely egy adott csoport 'válasza' a városi életmód kihívásaira. „Az adaptáció az a mód, mely révén az ember a lehető leghatékonyabban veszi hasznát a környezetének a túlélés és a reprodukció érdekében” (Jocano 2002:6).

A városantropológiai kutatások fontos területe a migrációt követő és a városi életmódhoz történő adaptációs mechanizmusok vizsgálata. „Az adaptáció fogalmával a városba került népesség városivá alakulását, vagyis az urbanizációs folyamatnak az

⁸⁰ http://www.mtaki.hu/docs/ter_es_terep_01/t_es_t_01_bindorffer_asszimilacio.pdf Letöltés dátuma: 2010. február.

urbanizmusba torkolló fázisát értjük” (Fejős–Niedermüller 1983:53). Tehát az adaptáció tulajdonképpen a migráció és a városi életmód elsajátítása közötti átmeneti állapot. A migránsok alkalmazkodásai különböző szinteken és csatornákon érhető tetten. Ezeket a társadalomtudomány ún. vertikális és horizontális metszetbe helyezi el (vö. Fejős–Niedermüller 1983). Míg az első kategória a társadalmi rétegekhez kapcsolódóan vizsgálódik, addig a második az adott települési egységekkel foglalkozik. Castells a városi közösségek kapcsolatait a következőképpen osztotta fel: (i) adott városi csoportok (szubkultúrák) elsődleges kapcsolatai, hagyományos viselkedési mintái a lakóhelyhez köthetőek, míg (ii) „a szükségszerű szervezeti viszonyok és az anonim kapcsolatok egész rendszere a városban (a városi társadalom egészében) betöltött funkcionális helyzetükből következik” (Fejős–Niedermüller 1983:54). A kulturális szerveződés mindkét esetben fontos tényező.

Amikor az átmenetiség hosszabb ideig tart, akkor tulajdonképpen egy városi szubkultúra képződik, hiszen az alkalmazkodási mód(ok) kulturálisan meghatározóvá válik(-nak) egy adott közösség életében. Ugyanakkor az is előfordulhat, hogy bizonyos csoportoknál az adaptáció alacsony szinten jön létre, s így annak ’ideiglenessége’ akár állandóvá is válhat, merthogy az emberek nem tudnak átlépni az urbanizációs folyamat következő fázisába, s megrekednek az adaptáció egyik lépcsőjén (például a szegénynegyedek lakosai) – illetve ez úgy is felfogható, hogy ilyen módon alkalmazkodnak a városi léthez. Ezért mondja Jocano, hogy „a nyomornegyed része a városi környezetnek, és az ottani élet az ahhoz való alkalmazkodás” (Jocano 2002:6-7).

A badjaoknak, hogy le tudják gyűrni a városi életből származó nehézségeket, alkalmazkodniuk kell Manila társadalmi-kulturális és gazdasági miliójéhez. Ugyanakkor be kell látnunk, hogy nem fogják a városi populáció összes gyakorlatát, normáját, értékét vagy szokását adaptálni, hiszen saját kultúrájuk más alapra épül. Számukra az általuk megvalósuló alkalmazkodás a túléléshez szükséges erény lesz.

Bennet szerint „a kulturális adaptáció, mint egy általánosabb címke, jelentése széles skálán mozoghat, s nem csak a társadalmi környezetre való reakciót, hanem a magatartási mechanizmusokban fellépő változást is jelentheti” (idézi Aliaza 1998:18). Például a badjaok viszonyulása a kiterjedt családhoz megváltozott, hiszen a Manilába való költözés után az otthon maradottak és a migránsok közötti kapcsolat sok esetben megszűnt (vagy legalábbis meglehetősen elhalványult); a városi élet nehézségeinek következtében egymás megsegítése, az osztozkodás mechanizmusa is csökkent (sőt, többségében meg is szűnt). Immáron mindenkinek magáról kell gondoskodnia. Kárám ezt kimondottan negatívumként könyvelte el a manilai tapasztalatai között: „*Most, hogy nekem nincs munkám, csak Bumaritára számíthatok, illetve arra, hogy ő elég pénzt szed össze... mert itt nincs senki, aki megsegítsen minket... pedig Busbusban*⁸¹ *minden badjao segíti a másikat, ha valamelyiknek épp rosszabbul megy*”.

A kulturális adaptáció terminusa különböző kulturális elemek együttesére vonatkozik, úgymint magatartás, értékek, technológia, idő stb. Az, hogy mely elemek változnak és milyen mértékben, széles skálán mozog. Minél nyitottabb egy

⁸¹ A falu, ahonnan Kárám és Bumarita származik.

rendszer, annál valószínűbb, hogy az adaptációs folyamat könnyebben szövi át. Idővel az alkalmazkodás természetes folyamattá válik – ez különösen igaz, ha az egyik kultúra dominánsabb a másiknál. Az egyéneknek hatékonyan kell szervezniük a kapcsolataikat és a tevékenységeiket, különben a kultúrájuk nem lesz képes továbbélni – s hogy fenntartsák, az egyén úgy formálja önmagát, ahogy formálja a környezetét (s így persze maga is változik). A szükségletek kielégítésének és a valahová tartozás szükségének köszönhetően, a migránsoknak nincs más választásuk, mint elbogatellizálni vagy abszolút letenni néhány tradicionális értékükről, normáikról vagy egyéb jellegzetességeikről – mindezt azért, hogy beilleszkedjenek az új környezetükbe. A kultúra tulajdonképpen tehát maga egyfajta adaptív mechanizmus, mely által az egyén gyorsan alkalmazkodik környezete változásaihoz vagy fejleszti a képességét, hogy bármely környezettel összhangban tudjon lenni. Ha ezt elfogadjuk, akkor feltételezhető az is, hogy bármely kultúra rendelkezik azokkal az alkalmazkodáshoz szükséges elemekkel, amely által az egyén képes a túlélésre a változások áramlásában is.

A badjaok adaptációs stratégiái kölcsönhatásban lévő elemek (társadalmi csoportosulások, ideológiák és eszmék, hitrendszerek, magatartási normák, társadalmi értékek stb.) készletéből fejlődnek ki. A környezet és az arra reagáló szocio-kulturális (és fizikai) adaptációs stratégiák dinamikus viszonyban vannak, nem statikusak, mindig változnak. A migránsok pozitív és negatív tapasztalatai kulturális változásokhoz vezethetnek (sőt, további migrációhoz vagy akár a letelepedéshez).

A következőkben a kultúrát elemeire bontom, s aszerint vizsgálom a badjaok manilai adaptációs mechanizmusait. Ezek a halmazok pedig:

- (i) A nyelv,
- (ii) A tárgyi kultúra,
- (iii) A társadalmi szerveződés,
- (iv) Vallásos gyakorlatok.

A nyelv

A badjaok, amint Manilába jönnek, nyelvi nehézségekbe ütköznek. Mint sok harmadik világbeli ország, a Fülöp-szigetek is többnyelvű. Az országban 1987-ben az angol és a tagalog nyelvet jelölték ki hivatalos nyelvnek. Utóbbi főleg az ország legnagyobb szigetén, Luzonon és az északi részen használatos; más régiókban ettől eltérő nyelven beszélnek. A badjaok pedig, mivel többségük nem járt iskolába, ahol elsajátíthatták volna a tagalog nyelv ismeretét, általában saját nyelvükön, vagy esetleg a regionális nyelven, a cebuanon tudnak beszélni.

Manilában a badjaok többsége elkezd tagalogul tanulni. A férfiak megismerkednek tagalogokkal, hallgatják a rádiót vagy nézik a televíziót. A nők a többi badjaótól, majd - ha megszokták az új környezetüket - a másokkal való beszélgetésekből tanulnak. Az első szavak, amiket megtanulnak, főleg az árulással vagy a koldulással kapcsolatosak. Ezek közé tartozik például az „éhes vagyok”, „szánj meg”, „köszönöm”, „boldog karácsonyt”, „sok gyerekem van” stb.

Tárgyi kultúra

A badjaok tárgyi kultúrája nagyban megváltozik a városi környezetben. A másféle kínálatnak, eltérő áruválasztéknak köszönhetően például az étkezési, az öltözködési szokások is átalakulnak.

A badjaok legfőbb tradicionális étele az édesburgonya (camote), ami Manilában nem olyan gyakori, kevés helyen lehet beszerezni, ezáltal drága, tehát a badjaok itt nemigen tudják megvenni. Samuel erről így mesél: *„Nagyon tápláló, ha abból eszel, elég kétszer enned egész nap. Itt meg Manilában mindenki rizst eszik, de... ha én azt eszem, akkor egy óra múlva megint éhes vagyok”*. November és december környékén volt egy badjao nő, aki az Adriatico utcán levő parkban árult ételeket a badjaoknak, s így – a hal és a rizs mellett – kínált édesburgonyát is.

Bizonyos forrásokban azt olvastam (Aliaza, Han), hogy mivel a badjaok elvileg muszlimok, nem esznek disznót. Mikor ezt kérdeztem tőlük, elmosolyogtak, hiszen *„nem is volna rá pénz”*.⁸² Bumarita, aki a szegények között is az egyik legszegényebb, azt mondta: *„Hát venni nem veszek disznót, az biztos. De ez nemcsak vallás, pénz kérdése is... de az egyik étteremből két-három napja kaptam disznó adobot,*⁸³ *és megettük. Finom volt”*.

A badjaok közül nem iszik senki alkoholt, csupán néha, a barangay ünnepség idején. Samuel azt mondta, hogy ők nemigen isznak. *„Én csak elálmosodok tőle, persze azért néha iszom”*. Vidéken, ha alkoholt fogyasztanak, általában kókuszort isznak, míg a városban sört. Hogy erről hogyan vélekednek, nem sikerült kiderítenem, hiszen amikor éppen ittak, nem lehetett efféléket kérdezni, ha meg nem ittak, udvariatlanság lett volna. Mindenesetre figyelemreméltó, hogy a közösségben senki nem küzd alkohol- vagy drog problémákkal.

A badjaok tárgyi kultúrájának vizsgálatakor a régi és az új lakhely közötti legkirívóbb különbség a lakhatási feltételekben van, hiszen a badjaok Manilában otthontalanok. Mielőtt Manilába jönnek, még van házuk és otthonuk, ám Manilában már nincs. Samuel azt mondta, *Fárasztó így lenni, hogy az ember nem tudja, hol fogja meghúzni magát... persze hozzá lehet szokni, de azért amikor hazamegyünk Lucénába, nagyon jó, hogy ott van helyünk.* Samuel sokszor fogalmazott úgy, hogy 'hazamegy Lucenába pihenni'. Minden badjaonak volt fedél a feje felett, mielőtt a fővárosba érkezett (ez igaz mindegyik vizsgálati halmazra, azaz mindazokra, akik a Sulu-szigetvilágból, Zamboangából vagy a Manila környéki városokból érkeznek ideiglenesen). Alfida, aki Angelesben⁸⁴ él az év nagy részében, a lakhatási feltételekről mesélt:

- *Angelesben sokan lakunk együtt egy barangay-ban. Nem olyan szép, mint ez*⁸⁵, *de legalább mindenkinek van háza... Manilában meg oldalkocsikon vagy talicskákon alszunk, igaz, valakinek csak a föld jut... Persze, hogy ez nem túl jó, de hát nem tudunk mit tenni.*

⁸² Idézet Melissától, egy középkorú nőtől, aki szezonálisan jön Manilába 3-4 éve.

⁸³ Nemzeti étel, mely különböző húsokból készülhet.

⁸⁴ Angeles Manilától kb. 100 kilométerre északi irányban található.

⁸⁵ Ezt az Adriatico utcában levő barangay-ra értette.

- *De ha Angelesben van házatok, akkor miért jöttök Manilába, ahol az utcán kell aludnotok?*

- *Ott meg munka nincs, azaz pénz. Idejövünk szeptembertől, Muin⁸⁶ árul, én is árulok néha ételt, és így valamennyit félre tudunk tenni, hogy januártól, amikor újra Angelesben vagyunk, meg tudjunk élni. Általában félre tudunk tenni napi 20-30 pezót, az meg kitart egy-két hónapig.*

A nők viselete színes textilekből varrott szoknyák, nadrágszoknyák és pamut felsők. Az anyagokat vagy olyan árustól veszik, akik Zamboangából hozza az áruját, vagy rokonoktól kapják, akik a déli országrészből jöttek. Szerintük ez nem csupán a badjaokra jellemző öltözködés, hanem az egész déli régióra. A nők sok időt töltenek szépítkezéssel (fésülik a hajukat, sminkelik magukat stb), ékszereket hordanak, és mindig tiszta benyomást keltenek. A férfiak sortban és pólóban vannak, rájuk jellemző, hogy piszkosak (koszos a lábuk, a ruhájuk stb.). A kislányok sokszor ruhában vannak, a lányok szoknyában és pólóban. A fiúk, akárcsak a felnőtt férfiak sortban és pólóban. Az egész kicsik (egy és három-négy év közöttiek) sokszor csak egy pólóban, fenekük csupaszon. Jeffrey szerint nem változik meg az emberek öltözködése miután Manilába jönnek, illetve „talán csak a nőknél, ők jobban csinosítják magukat”.⁸⁷ Amikor kérdeztem, mit gondol, miért van ez így, akkor arra a következtetésre jutott, hogy a városban többféle lehetőség van a divatra. Ilyen például a bőr fehéritése, mely gyakorlat csak Luzonra jellemző. A nők, hogy fehérebbek legyenek, krémet használnak, ami hatására a felső bőrréteg lehámlik, s egy ideig fehérek lesznek. (Noha először azt hittem, hogy valamiféle bőrbetegségük van).

Az utcán élőknek – ruháikon és takaróikon kívül – nincs semmi tulajdona, személyes tárgya. Ami van, az általában egy műanyag zacskóban tárolják és megőrzésre otthagyják egy barangay-ban élő rokonnál vagy barátnál. Az elmondások alapján soha nem is rendelkeztek személyes dolgokkal (fényképek, emlékek, örökségül hagyott tárgyak stb.), ám sok konyhai felszerelésük, bútoruk és különféle eszközeik vannak/voltak (a megkülönböztetés arra vonatkozik, hogy azokról beszélünk-e, akik ideiglenesen, vagy akik állandóan vannak Manilában). Akik Manilába költöztek, azok a hátramaradt tárgyaikat, eszközeiket eladták vagy ráhagyományozták valakire.

Hitrendszerek

- *Hogy mi a különbség badjaok és nem badjaok között?! A badjaok nem imádkoznak, ők civilizálatlanok.*

- *Ezt hogy érti?*

- *Nem mennek a mecsetbe... Nincs vallásuk. Nem gyakorolják a muszlim vallást.*

- *És ez igaz a Zamboangában élő badjaokra is?*

⁸⁶ Alfida férje.

⁸⁷ Idézet Jeffrey-től.

- *Igen, ott is ugyanez van.*⁸⁸

A badjaok vallása a rájuk vonatkozó szakirodalom szerint kvázi szinkretikus. Egyfelől őrzi saját vallását, másfelől iszlamizálódottak az őket körülvevő más muszlim vallású etnikumok által (tausugok, maranaok). Ugyanakkor úgy tapasztaltam, hogy a manilai utcán élő badjaok között nincs nyoma semmiféle vallásosságnak.

A barangay-ban van egy keresztény-muszlim szervezet, van két imám (mindkettő Jolo szigetéről származó tausug) és van egy mecset. A barangay-ban élő muszlimok nagy része (beleértve a muszlim badjaokat is) rendszeresen járnak a mecsetbe, tartják a böjtöt a ramadán idején. Az utcai badjaok közül a férfiak mondták, hogy muszlimok, s járnak péntekenként a mecsetbe, de soha nem láttam ott senkit. Előfordult, hogy Samuellaal töltöttem az egész pénteki napot, s fel sem merült a mecsetbe menetel kérdése - holott előzőleg azt állította, hogy minden pénteken jár imádkozni. Mások ezzel szemben bevallották, hogy bár elvileg muszlimok, egyáltalán nem gyakorolják a vallást. Mikor kérdeztem, hogy imádkoznak-e, arra rendszeresen igennel válaszoltak.

- *Ha valami baj van, vagy szeretnék valamit, imádkozom az istenhez. – mondta Jeffrey.*

- *De melyik istenhez?*

- *Az mindegy, csak egy van, Allah, Omboh mind egy.*

Amikor a tradicionális badjao vallásról és istenükről, Omboh Dilautról kérdeztem őket, akkor általában kérdően néztek rám. Csupán az idősebbek hallottak róla.

Tene elmesélte, hogy a badjaok istene, Omboh Dilaut a tengeren lakik, s úgy hiszik, ha a tenger zavaros, akkor az Omboh Dilaut haragjának a jele. A badjaok eredetmondája szerint az emberek Ombohtól származnak, akinek a fia Tuhan, „*olyanok, mint Isten és Jézus*” - tette hozzá. Dayang hozzáfűzte⁸⁹, hogy noha Batangasban egy katolikus misszió segít a badjaoknak, s így az ottani közösségben mindenki katolikus, az ő szülei hisznek még Ombohban is. Van egy ládájuk, a 'baol', amelyben lakik Omboh, „*de nem csak a ládában van, hanem mindenhol, a vízben, az égen, mindenhol*”. Dayang szerint a manilai badjaok (akik az utcán vannak), azért nem gyakorolják a badjaok vallását, mert „*Omboh a ládában lakik otthon, itt meg nincs otthonuk... de amúgy is, minden badjao különbözik attól függően, hogy honnan jött.*”

Jusman, aki az angelesi közösségbe tartozott, nem hallott semmiféle badjao vallásról: „*Ha van ilyen, azt az öcsém tudja, én nem tudok ilyeneket - de ő meg Angelesben van. Ő sok mindent tud a badjaokról, tudja a történelmünket meg egyéb*

⁸⁸ Beszélgetés Joey-val, aki tausug és eredetileg a Sulu-szigetvilágból, Jolo szigetéről származik - ahol tausugok és badjaok együtt élnek. Élt Zamboangában is, jelenleg Manilában él (immáron 18 éve). Felesége badjao: Naty.

⁸⁹ A Tenével való beszélgetések/interjúk mindig Dayang társaságában zajlottak, egyfelől ő (értsd: Dayang) segített a fordításban, másfelől mivel rokonok voltak, sokszor voltak együtt (Tene Dayang férjének a nagymamája).

sztorikat... nekem fogalmam sincs ilyenekről – de őszintén szólva nem is érdekelnek”.

Amikor a barangay-ban lévő imámmal, Abdul Rahmannel beszéltem az utcai badjaok vallásosságáról, ő csak annyit mondott: „*Mondom, a badjaoknak nincs vallásuk*”.

Muin⁹⁰ sokszor volt beteg, kiderült, hogy mindig a patikában vesz orvosságot és soha nem használ természetes gyógyszereket. Orvoshoz is jár, s a természeti gyógyítóknak nem bízik. „*Régebben sokan hozzájuk jártak, én is, míg Tawi-Tawiban laktunk, de itt vannak orvosok, akkor meg minek mennék a tradicionális gyógyítókhoz*”. S noha a róluk szóló tanulmányok azt állítják, hogy a badjaok szerint a betegség egy rossz szellem jelenlétét jelzi, Muin szerint ez pusztán „*mese*”⁹¹ – ő az esti hidegre fogja a betegségeit.

Család és társadalmi szerkezet

A nukleáris család fontossága a városi környezetben is fontos. Az apaági család továbbra is domináns szerepet tölt be, minden fontosabb döntést a férfi hoz meg. Ugyanakkor hagyományosan az apa a kenyérkereső a családban, mely szerep Manilában megosztódik sok házaspár esetében, hiszen kevés férfi keres annyit a városban, hogy az az egész családnak elegendő legyen. A nők és a gyerekek is részt vesznek tehát a pénzkeresésben (számukra a gyerekek részvétele nem minősül kihasználásnak, hiszen „*Ha Tawi-Tawiban*”⁹² lennének még mindig, akkor a gyerek besegítené a halászáskor vagy a fizikai munkák egyikében, illetve ha lány, akkor meg a ház körül”). Tehát a gyerekek aktivitása értelmezhető pusztán egy átalakult segítségnek, hiszen azok a feladatok, melyeket vidéken látnának el, nem léteznek Manilában, s így másféléket kapnak. Az anyák sokszor koldulnak gyermekeikkel, melynek a legfőbb oka, hogy a falusi környezetben is együtt vannak, azaz az anyja soha nem hagyja magára gyermekét több órára. Ám az is közrejátszik, hogy a gyermek láttán – szerintük – az emberek jobban sajnálkoznak és adakozóbbak.

Az egyik fontos társadalmi változás tehát a napi tevékenységek gazdasági jelentőségében rejlik, azaz hogy immáron az apát megsegítve, az anya és a gyerekek is gondoskodnak a napi megélhetésről. Fontos szerepe van továbbá az új környezetben (azaz Manilában) a jelenlevő kiterjedt családnak (vagy akár a fiktív rokoni viszonyoknak). Ezek a kapcsolatok az újonnan érkezőknek segíthetnek az első időszak zökkenőmentessé tételében; a régebben Manilában tartózkodók tanácsokkal látják el az újakat, például munkára, emberekre, praktikus dolgokra (közlekedés, ételvásárlás stb.) vonatkozóan.

Az ország déli része muszlim,⁹³ ám az ország többsége keresztény. A barangay-ban is sok katolikus lakik, ám köztük és a badjaok között nemigen valósul

⁹⁰ Muin egy negyvenes éveiben járó férfi, aki elmondása alapján ugyanannyi időt tölt Manilában, mint Angelesben.

⁹¹ Idézet Muintól.

⁹² A Sulu-szigetvilágban található egyik sziget.

⁹³ Az ország mintegy 5 százaléka muszlim.

meg semmiféle kommunikáció (mivel az előbbieket nem szocializálódnak az Adriatico utcán, s az utóbbiak nemigen mennek be a barangay-ba). A gyerekek is maguk között játszanak. Manilában a badjaok nem tesznek különbséget egymás között aszerint, hogy ki honnan jött, hiszen a közös etnikai tudat egységgé képezi őket. Azt is számon tartják egymás között, illetve egymásra vonatkozóan, hogy ki mennyi ideje vagy milyen sűrűn van Manilában.

A badjaok a manilai életük során szerényen élnek, mely sok manilai polgár szemében sajnálatot és szimpátiát vált ki. A badjaok a városban megtanulják az utcai kereskedelmi nyelvet, különösen a fiatalabbak; a felnőttebbek olyan gesztikulációs készségeket fejlesztenek ki, melyek által nagyobb esélyük van alamizsnát kapni (legyen az akár pénz vagy étel) vagy üzletet kötni. Tehát hamar megtanulják (akár tagalog nyelvtudás híján is), hogyan tudják kifejezni kielégítendő szükségleteiket. A várostól úgymond függetlenül léteznek, hiszen nem vesznek részt annak főbb intézményeiben (nincsenek alkalmazásban, a gyerekeik nem járnak iskolába, nem tagjai semmiféle szervezetnek stb.) – Lewis szerint ez a szegénység kultúrájának egyik alapvető vonása. Körükben a szűk családi és tágabb rokonsági szinten túl csekély szervezethez tartozás figyelhető meg – valószínűsíthetően (többek között) ezért vannak a városi társadalom periferiáján.

Merton anómiaelméletében (1980) a hajléktalanokra jellemző társadalmi megnyilvánulást visszahúzóddással jellemzi, mely alatt azt érti, hogy az egyén elutasítja a társadalom sugallta kulturális értékeket, célokat (pénzt, karriert stb.) és az e célok megvalósítását elősegítő intézményeket is (iskola, munkahely, lakás stb.). Szerinte „azok ..., akik így adaptálódnak (vagy nem adaptálódnak) szigorúan véve a társadalomban élnek, de nem a társadalomhoz tartoznak. Szociológiai szempontból ők az igazi idegenek. Mivel nem fogadják el a közösen vallott értékeket...” (Merton 1980:378). Merton elméleteiben felfedezhetőek a badjaokra vonatkoztatható releváns gondolatok. A badjaok általi visszahúzóddás párhuzamba továbbá állítható Lewis szegénység kultúrájával is, amikor is a szegénység (esetünkben kiegészítve a hajléktalanság jelenlétével) egy életmód-fajta, melyet a közösség idővel elsajátít, megteremtve a társadalmon belüli saját szerepét, mely szerep kvázi maga a társadalmi kívülállóság. Igazolódni látszik a badjaok esetében is az az elmélet, mely szerint az minél tovább van az utcán, annál nehezebb onnan kiszakadnia, s ez igaz a közösségi szintre is.

A sok nehézség és kényelmetlenség ellenére a badjaok kitartanak Manila mellett - akár rövidebb vagy hosszabb időre. A nehézségek miatt ugyanakkor nagyon fegyelmezettnek kell lenniük, hiszen, ha bármi baj történik, azért saját maguk felelnek (például, ha nincs elég pénz ennivalót venni). Tehát a manilai létükben nem pazarolnak semmit. Se pénzt, se időt (mecsutba járni, vagy akár velem beszélgetni), se energiát (felesleges kapcsolatok, felesleges hírek vagy ismeretek).

Az empirikus adatgyűjtés eredményeképpen kirajzolódik, hogy a badjaok az új környezetben lévő elemekhez pusztán bizonyos dolgok tekintetében alkalmazkodnak - azokhoz, melyekhez kénytelenek. Ilyen a saját ház hiánya, a rossz környezet, a gazdasági nehézségek szülte családon belüli szerepmódosulások.

A badjaok egész életmódja megváltozik a manilai létben, ahhoz képest, ahonnan jöttek (attól függetlenül, hogy mennyi időre vagy milyen gyakorisággal). Manilában a szegénységgel találják szemben magukat, ami miatt kénytelenek új életvitelt gyakorolni. S mint azt Lewis (1968) is leszűri tanulságképpen, a szegénység életmód, mely maradandó és kitartó (persistent) – a gyerekek pedig, akik ebbe a létformába születtek bele, fenntartják a cirkulációt.

A szegények számára az elsődleges motiváció a túlélés (a nehéz körülményekre reagálva és azokat tudomásul véve), azaz pénz szerzése élelemre, hajlék keresése estére, a család összetartása. Tehát ahhoz alkalmazkodnak, amihez mindenképpen szükségeltetik – ám az alkalmazkodás módjával, illetve mértékével nem képesek továbblépni a városi szegénység küszöbén (hiszen rengeteg gyerek alultáplált, sokan betegek, egyesek tuberkulózisban szenvednek stb.). Ugyanakkor szimbolikus badjao újraegyesülés jön létre Manilában, hiszen a már szétszéledt badjao kisebbségi csoportok visszakapcsolódnak egymáshoz. Az alacsony szervezettség ellenére fellépő erős közösségi tudat és az egymáshoz való tartozás állandóan jelenlevő érzete pedig segíti átvészelni a nehéz hétköznapokat.

7. Összegzés

A dolgozat bemutatta történeti síkon a manilai badjaok migrációját, elemezte annak jellegzetességeit, majd megvizsgálta különböző aspektusokon keresztül az urbanizációs folyamatokat. A tanulmány legfőbb célja volt megérteni a badjaok motivációját, manilai létét és annak dinamikáját, mindezt több szempontból körüljárva. A vizsgálati aspektusok magukban foglalták a gazdasági, az etnikai, a társadalmi kapcsolathálózatok és a társadalmi-kulturális adaptáció kérdéskörét.

Mivel a kutatás egy helyen zajlott, az emberek részéről elhangzott történetek és a témára vonatkozó irodalom elsajátítása révén volt lehetséges bármiféle összehasonlítási alapot lefektetni a manilai körülményekre és az eredeti és/vagy jelenlegi lakhelyre⁹⁴ vonatkozóan. Noha ezt el lehet könyvelni a dolgozat hiányosságának, én mégis amellet érvelnék, hogy mivel a badjaok manilai jelenlétét kutattam, melynek fókuszpontja az volt, hogy ők hogyan élik meg és észlelik a városi életet, ezért elégségesnek tekinthető, hogy csupán az ő felfogásukat, percepcióikat tekintettem mérvadónak és azokon keresztül történt a vizsgálódás.

A városantropológiának azt a kutatási szemszögét alkalmaztam, mely fenntartja a hagyományos antropológia gyakorlatát, azaz nem magára az urbanizációra mint modernizációs jelenségre fókuszál, hanem a városon belül egy kisebb egységre, mely jelen esetben egy etnikai csoport (vö. Fejős–Niedermüller 1983; Fox 1977; Al-Zubaidi, stb.).⁹⁵

A migráció gyakori és sok embert érintő társadalmi jelenség. Ami a badjaok esetében egyedi, az a hatalmas kontraszt, mely az eredeti lakhely és a Manila között húzódik. Míg egyik az otthonukat képezi, házakkal, a másikban az utcára

⁹⁴ Eredeti lakhely lehet Zamboanga vagy a Sulu régió azoknak az embereknek, akik jelenleg már Luzon szigetének egyik városában laknak, s így mostani otthonuk Batangas, Angeles stb.

⁹⁵ <http://publikon.hu/htmls/cikkek.html?articleID=337>

kényszerülnek, otthontalanokká és a többségi társadalom által kirekesztetté válnak. De nem csak a fizikai valóságban fedezhető fel a különbözőség – noha az a leginkább szembetűnő és evidens.

A badjaok egy hátrányos helyzetű etnikumot alkotnak (hiszen iskolázatlanok, szakképzetlenek stb.), mely egy reményekkel teli városi migráció eredményeképpen tulajdonképpen a szegénységben találja magát. A vidéki környezetben gyökeredző kultúrájuk átalakul egyfajta városi „szegénység kultúrájába”. A városi hajsza, a túlélésért folytatott napi küzdelem által háttérbe szorulnak bizonyos kulturális elemek, gyakorlatok (a vallás, a kölcsönös önzetlenség, a segítségnyújtás stb.), míg mások előtérbe kerülnek (az etnikai tudat, a nők tevékenységének aktivizálódása stb.), és van, ami nem változik meg (például a nukleáris család fontossága). A manilai utcai élet bizonyos badjaoknak egy ideiglenes, pár hónapra felvett életmódot, pár családnak pedig egy huzamosabb állapotot jelent. Mivel a kutatásomat főleg azokban a hónapokban végeztem, amikor az 'ideiglenes közösség' a fővárosban van, így ők képezték a fókuszcsoporthoz.

A közösség 30-40 családból állt (körülbelül 200-250 ember), s a többségük csak a karácsonyi időszak idejére költözik Manilába. Általában a férfiak a kenyérkeresők, akik, amikor nem Manilában vannak, halászok vagy utcai árusok – így adja magát, hogy Manilában árusokként dolgozzanak (hiszen a városban nyilvánvalóan nem lehetséges halászni). A nőkre egyébként jellemző, hogy otthon maradnak, s nem dolgoznak – ám ez a városi környezetben megváltozik, és koldulnak, hogy kiegészítsék férjeik keresetét (ezzel pedig megváltozik a családon belüli férfi-női nemi szerep). A gyerekek is beállnak koldusnak; a nagyon kicsik anyjukkal, az idősebbek kortársaikkal, testvéreikkel.

Miután egyszer kérdeztem Safidát,⁹⁶ miért vannak Manilában, azt felelte:

- Otthon nincs semmink, van házuk, de nincs munka, úgyhogy pénzünk sincs. Itt legalább tudunk egy kicsit keresni, és akkor félre tudunk tenni.

Noha az új városi környezetben relatíve csekély javulás figyelhető meg a badjaok életkörülményeiben, a nehézségek és a nélkülözések ellenére, a város így is több előnnyel szolgál, mint a vidéki környezet. Dayang egyszer megjegyezte azt is, hogy ez egy jó alkalom arra is, hogy a badjaok összegyűljenek és együtt legyenek.

Az általam kutatott badjao közösség tagjai tehát több vidékről származnak, akik együttesen a fővárosba jönnek abban az időszakban, amikor a manilai polgárok adakozóbbak a karácsony előszelében. Szezonális (gazdasági) migránsok, hiszen ahonnan migrálnak, ott van az 'otthonuk', azaz a lakhelyük, ám ott a kereseti lehetőség nagyon csekély. Így megjelennek Manilában szerencsét próbálni, és találkozni sorstársaikkal, akik ugyanabban a helyzetben vannak, mint ők – ez (úgy tűnik) egyfajta megerősítést ad az egyéneknek. „Szeretek megismerni más badjaokat, meg megtudni, hogy ők hogyan élnek... bár, azt hiszem, nagyjából mindannyian ugyanúgy vagyunk. Szegények vagyunk és minket senki nem lát szívesen. Így volt ez Zamboangában is, meg Lucenában is, de ugyanezt hallom mindenhol.”⁹⁷

Úgy tűnik, a badjaok már olyannyira megszokták a szegénységet – hiszen immáron erősen beleszövődött az életükbe, és nagyon kitörni sem akarnak belőle –,

⁹⁶ Safida (40 éves) Muin partnere, nem házasok, de vannak gyerekeik és együtt laknak az év nagy részében Angelesben.

⁹⁷ Idézet Samuelről.

hogy nagy mértékben a kultúrájukká vált, amint elsajátították jelenlegi viselkedési és normarendszerüket. Valószínűsíthető az is, hogy azért tartanak annyira össze, mert a társadalom részéről állandó elutasítást tapasztalnak és a sorstársi érzet megkönnyíti számukra a „nehéz sors”⁹⁸ (azaz a szegénység és a kirekesztettség érzetének) elviselését. Ahogy ezt Albert-Dávid fogalmazza meg a hajléktalanokra vonatkoztatva (ám a badjaokra is igaz): „Ördögi kör alakul tehát ki (amire több kutató utalt már, lásd pl. Snow–Anderson 1993), mivel a túlélés szükségleteinek előteremtésében az egyént segíti a hajléktalan-identitás vállalása, és más hajléktalanokkal támogató hálózatok kiépítése, ez viszont gátolja a társadalomba való visszailleszkedést”.⁹⁹

Felvetődik a következő generáció boldogulásának kérdése, mely párhuzamban lesz a badjaok mint etnikum jövőbeni sorsával. Vajon iskolázottság híján és a szegénységbe való szocializáció által újratermelik-e, azaz fenntartják-e majd a jelenlegi szezonális migrációs hullámokat, maradnak-e a városban, vagy (esetleges új lehetőségek megteremtése után) felhagynak a Manilába való jövetellel.

Vajon Jeffrey gyermekei mesterei lesznek-e a kéregetésnek vagy az árusításnak? Vajon ki fogja őket segíteni, hogy kitörjenek a szegénységből? Számomra ezekkel a kérdésekkel zárult le a terepmunka, s így a dolgozat is.

Bibliográfia

A. Gergely András

2005 Kulturális antropológia: egy elmélet gyakorlata vagy egy történet elmélete? *Világosság*, XLVI. évf. /7-8:15-36.

A. Gergely András – Papp Richárd szerk.

2004 *Kisebbség és Kultúra. Antropológiai tanulmányok 1.* Budapest: Könyv Kiadó. On-line: <http://mek.oszk.hu/06800/06818>

Aliaza, Nazer Hassan

1998 *The Sama-Laut (Badjao) migrants in Metro Manila: A study of their socio-cultural and economic adaptation.* Phd Dissertation. The Asian Center, University of the Philippines, Diliman, Quezon City.

Alvaro, Bello M.

2007 Editorial. In Parellada, Alejandro – Bello M. Alvaro szerk. *Indigenous Affairs. Migration Issue.* 3/07. Koppenhága, International Work Group for Indigenous Affairs, 4-5.

Alvaro, Bello M.

2007 Indigenous migration in Chile: Trends and Processes. In Parellada, Alejandro – Bello M., Alvaro szerk. *Indigenous Affairs. Migration Issue.* 3/07. Koppenhága, International Work Group for Indigenous Affairs, 6-17.

Antolihao, Lou

2004 *Culture and Improvisation. Informal settlements and slum upgrading in a Metro Manila Locality.* Quezon City, Ateneo de Manila University Press.

Barbosa, Artemio C.

2009 Urbanization among the Waray Squatters of Tacloban City, Leyte, Philippines. In Goda, Toh szerk. *Urbanization and Formation of Ethnicity in Southeast Asia.* Quezon City, Philippines, New Day Publishers, 49-76.

Barnouw, Victor

1985 *Culture and Personality.* Homewood, Illinois. The Dorsey Press. Negyedik kiadás.

Benedict, Ruth

⁹⁸ Idézet Dayangtól.

⁹⁹ <http://www.mtapti.hu/mszt/19984/albert.htm>. Letöltés dátuma: 2010. február.

1943 *Race: Science and Politics*. New York: Modern Age.

Boglár Lajos

2001 Szimbolizáció és akkulturáció. In *A kultúra arcai. Mozaikok a kulturális antropológia köréből*. Budapest, Napvilág Kiadó, 73-82.

Bogue, Donald J.

1959 Internal migration. In Philip Hauser – Otis Dudley Duncan szerk. *The Study of Population: An Inventory and Appraisal*. 21. Fejezet, 486-509 oldal. Chicago: University Press.

Bottigollo, Bruno

1995 *Celebration with the sun: An overview of the religious Pehomena Among Badjaos*. Ateneo de Manila University Press, Quezon City.

Borsányi László

2000 A megfigyelés az antropológiai terepmunkában. *Kultúra és Közösség*, (5.) 2000/4–2001/1:77-83.

Buechler, Hans C. – Buechler, Judith Marta

1975 Los Suizos: Galician Migration to Switzerland. In Safa, Helen I. – Toit, Brian M. Du szerk. *Migration and Development. Implications for Ethnic Identity and Political Conflict*. Hague, Paris, Mouton Press, 17-29.

Clifford, James

2003 Térbeli gyakorlatok (terepmunka, utazás). *Magyar Lettre Internationale*. Nyár, 49:11-17.

Dalton, David

2007 *The Rough Guide to the Philippines*. Rough Guides, New York, London, Delhi. Második kiad.

Darul, Ibrahim M.

1990 *The impact of Islam on the Social Development of Badjao in Sitangkal*. M.A. Thesis. Univesity of the Philippines, Diliman, Quezon City.

Demewozu, Woubishet

2003 *Begging as a Survival Strategy: Conferring with the Poor at the Orthodox Religious Ceremonial Day sin Addis Adaba*. Szakdolgozat. Adis Adaba: Adis Adaba University, School of Social Anthropology.

Durkheim, Émile

2000 A szociológia módszertani szabályai. In Felkai Gbor – Némédi Dénes – Somlai Péter szerk. *Szociológiai irányzatok a XX. század elejéig I*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 272-313.

Erni, Christian szerk.

2008 Resolving the Asian Controversy. Identification of Indigenous Peoples in the Philippines. In Erni, Christian szerk. *The Concept of Indigenous Peoples in Asia. A Resource Book*. Copenhagen/Chiang Mai, IWGIA & AIPP (Asia Indigenous Peoples Pact Foundation), 275-302.

2008 *The Concept of Indigenous Peoples in Asia*. A Resource Book. International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA), Document No. 123. Copenhagen/Chiang Mai, IWGIA & AIPP (Asia Indigenous Peoples Pact Foundation).

Fejős Zoltán – Niedermüller Péter

1983 Témák és irányzatok a városok antropológiai-néprajzi kutatásában. *Valóság*, XXVI. évf. 2:48-59.

Geertz Clifford

1994 A sokféleség édes haszna. In *Az értelmezés hatalma*. Századvég, Budapest, 170-199.

1969 The cerebral savage: on the work of Claude Lévi-Strauss. In Robert A. Manners – David Kaplan szerk. *Theory in anthopology: a sourcebook*, 1969: 551-568.

Geiger, Danilo

2008 Some Thoughts on „Indigeneity” in the Context of Migration and Conflicts at Contemporary Asian Frontiers. In Erni, Christian szerk. *The Concept of Indigenous Peoples in Asia. A Resource Book*. Copenhagen/Chiang Mai, IWGIA & AIPP (Asia Indigenous Peoples Pact Foundation), 183-198.

Goda, Toh szerk.

2009 Introduction: Problems and Prospects in Anthropological Study of Urbanization and Formation of Ethnicity in Southeast Asia. In Goda, Toh szerk. *Urbanization and Formation of Ethnicity in Southeast Asia*. Quezon City, Philippines, New Day Publishers.

- 2009 The formulation of Igorot Village in Cainta, Rizal Province, Philippines. In Goda, Toh szerk. *Urbanization and Formation of Ethnicity in Southeast Asia*. Quezon City, Philippines, New Day Publishers.
- Han, Benjamón A.
- 1996 *A perspective of the life and death cycle among the Sama of Tawi-Tawi*. Quezon City, Education Research Program, Center for Integrative and Development Studies, University of the Philippines & Department of Education, Culture and Sports, Bureau of Non-Formal Education.
- Harvey, M. E. – Riddell, J. B.
- 1975 Development, urbanization and migration: a test of a hypothesis in the Third World. In Koseinski, L. A. – Prothero, R. M. szerk. *People on the move*. London, Metuen & Co. Ltd. 51-65.
- Hollós Marida
- 1995 *Bevezetés a kulturális antropológiába*. Budapest, Szimbiózis.
- Hoppál Mihály
- 2006 *Jegyzetek a terepmunkáról: módszer és technika*. In Vargyas Gábor szerk. *Ethno-Lore. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének évkönyve XXIII*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 11-26.
- Hull, Cindy L.
- 2007 From field to factory and beyond: New strategies for new realities in a Yucatecan village. In Spindler, G. – Stockward, J. E. szerk. *Globalization and Change in Fifteen Countries. Born in one world living in another*. Canada, Thomson Wadsworth, 172-198.
- Jansen, Clifford J.
- 1970 *Reading in the sociology of migration*. Oxford, Pergamon Press.
- Jocano, F. Landa
- 1998 *Filipino Indigenous Ethnic Communities. Patterns, Variations and Typologies*. Metro Manila, Philippines, PUNLAD Research House, Inc.
- 2001 *Filipino Worldview. Ethnography of Local Knowledge*. Metro Manila, Philippines, PUNLAD Research House, Inc.
- 2002 *Slum as a way of life. A Study of Coping Behaviour in an Urban Environment*. Quezon City, Philippines, PUNLAD Research House, Inc.
- Jundam, Mashur Bin-Ghalib – Sabalvaro, Jose B.
- 1978 *Badjaw. Field report*. Series No. 4. Philippine Center for Advanced Studies. Museum and University of the Philippines; Diliman, Quezon City.
- Keyes, Charles F. szerk.
- 1979 *Ethnic adaptation and identity. The Karen on the Thai frontier with Burma*. Philadelphia, A publication of the Institute for the Study of Human Issues, Inc.
- Kolozsi Ádám
- 2004 *Pest környéki bolgár identitáselemek*. In A. Gergely András – Papp Richárd szerk. *Kisebbség és kultúra. Antropológiai tanulmányok I*. Budapest: Könyv Kiadó, 116-148. On-line: <http://mek.oszk.hu/06800/06818>
- László János szerk.
- 1998 *Élettörténet és megismerés: tanulmányok Pataki Ferenc tiszteletére*. Budapest, Scientia Humana.
- Leach, Edmund
- 1954 *Political systems of Highland Burma: A study of Kachin social structure*. Massachusetts, Harvard University Press.
- Lewis, Oscar
- 1951 *Life in a Mexican village: Tepoztlan restudied*. Urbana, University of Illinois Press.
- 1968 *La Vida: A Puerto Rican family in the culture of poverty*. San Juan és New York, Vintage Book.
- 1968 *Sanchez gyermekei*. Budapest, Európa Kiadó.
- 1973 Some perspectives on urbanization with special reference to Mexico City. In Southall, Aidan William szerk. *Urban Anthropology. Cross-cultural studies on Urbanization*. New York, Oxford University Press.
- Merton, Robert K.

- 1980 *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Nagasaka, Itaru
- 2009 The Contemporary Rural-Urban Linkage: A Case of the Philippines. In Goda, Toh szerk. *Urbanization and Formation of Ethnicity in Southeast Asia*. Quezon City, Philippines, New Day Publishers.
- Nimmo, H. A.
- 1972 *The Sea People of Sulu: A study of Social Change in the Philippines*. San Francisco, Chandler Publishing Company.
- Prónai Csaba
- 2003 Migráció és kulturális antropológia. (Tudománytörténeti vázlat). In Kovács Nóra – Szarka László szerk. *Tér és Terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből. Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének évkönyve II*. Budapest, Akadémiai Kiadó 347-366.
- Pryor, R. J.
- 1975 Migration and the process of modernization. In Koseinski, L. A. – Prothero, R. M. szerk. *People on the move*. London, Metuen & Co. Ltd, 24-37.
- Ravenstein, Ernest George
- 1885 The Laws of Migration. In *Journal of the Royal Statistical Society*. 52:2. 167 – 235 oldal.
- Safa, Helen I. – Du Toit, Brian M. szerk.
- 1975a *Migration and Development. Implications for Ethnic Identity and Political Conflict*. Hague, Paris, Mouton Press.
- 1975b *Migration and Urbanization. Models and adaptive strategies*. Hague, Paris, Mouton Press.
- Sárkány Mihály
- 2000 Kultúra, etnikum, etnikai csoport. In *Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 89-99.
- Shack, W. A.
- 1973 Urban Ethnicity and the Cultural Process of Urbanization in Ethiopia. In Aidan William Southall szerk. *Urban Anthropology. Cross-cultural studies on urbanization*. New York, London, Toronto, Oxford University Press, 251-284.
- Spindler, George – Stockard, Janice E.
- 2007 *Globalization and Change in Fifteen Cultures. Born in one world, living in another. Canada, Thomson Wadsworth*
- Sutton, Constance R.
- 1975 Comments. In Safa, Helen I. – Toit, Brian M. Du szerk. *Migration and Development. Implications for Ethnic Identity and Political Conflict*. Hague, Paris, Mouton Press.
- Taft, R.
- 1972 Coping with different cultures. In Warren, N. szerk. *Studies in cross-cultural psychology*. London, Academic Press. Vol. 1:125-153.
- Tamaki, Yasuaki
- 2009 City, Civil Society and Minority: The Case of the Aeta and the City of Tayabas and Lucena, Quezon, Philippines. In *Urbanization and Formation of Ethnicity in Southeast Asia*. Goda, Toh szerk. Quezon City, Philippines, New Day Publishers, 1-21.
- Tax, Sol
- 1977 *Horizons of Anthropology*. Második kiadás. Chicago: Aldine
- Teo, S. S.
- 1989 *Lifestyles of the Badjao*s. Manila, Centro Escolar University Research and Development Center.
- Trujano, Carlos Yescas Angeles
- 2008 *Indigenous Routes: A Framework for Understanding Indigenous Migration*. Prepared for International Organization for Migration (IOM).
- Valentine, C. A.
- 1968 *Culture and poverty: Critique and counter-proposals*. Chicago, The University of Chicago Press.

Weboldalak

A. Gergely András

Tudományterületi át(-)tekintések. Alkalmazott antropológiai és társ-tudások (tanulmánykötet)

<http://vmek.uz.ua/04500/04531/04531.htm>

Albert Fruzsina – Dávid Beáta (tanulmány)

A hajléktalanság az emberi kapcsolatok szemszögéből: Szakirodalmi áttekintés

<http://www.socialnetwork.hu/cikkek/hl.htm>

Anderson-Lewitt, Kathryn M.

Az etnográfiai terepmunka (tanulmány). Fordította Kiss Adél.

http://terd.unideb.hu/doc/modszertan/az_etnografia.pdf

Barth, Fredrik

Régi és új problémák az etnicitás elemzésében (tanulmány)

<http://epa.oszk.hu/00000/00036/00024/pdf/01.pdf>

Berry, John W. 1997 Lead Article: Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology, an International Review*, 46. (1):5-68. (tanulmány)

www.ucd.ie/mcri/.../Dermot%20Ryan%20Presentation.pdf

Bindorffer Györgyi

Asszimiláció vagy túlélés (tanulmány)

http://www.mtaki.hu/docs/ter_es_terep_01/t_es_t_01_bindorffer_asszimilacio.pdf

Demewozu, Woubishet

Begging as a Survival Strategy: Conferring with the Poor at the Orthodox Religious Ceremonial Days in Addis Ababa (tanulmány)

<http://etd.aau.edu.et/dspace/bitstream/123456789/923/1/Woubishet%20Demewozu.pdf>

Frida Balázs

Csővesek és kép-csővesek, a szociális ernyő és a kép-ernyő. A celluloid tűrőképessége: hajléktalanság és média – antropológiai perspektívák (cikk)

http://www.anthropolis.hu/celluloid_frida.html

Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor

Rövid túlélési stratégiák 2. (cikk) [klimabarat-hirlevel-1-12 - NOCO2.HU](http://www.klimabarat-hirlevel-1-12-NOCO2.HU)

<http://www.klimabarat.hu/node/101>

Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor

Rövid túlélési stratégiák 3. (cikk)

<http://www.klimabarat.hu/node/110>

Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor

Mindennapi életünk és történelmünk tele van válsághelyzetekkel 5. (cikk)

<http://www.klimabarat.hu/node/123>

Kovács Éva 2004 Vakmerő tézisek az identitásról. In Fedinec Csilla ed. *Nemzet a társadalomban*.

TLA, Budapest 221-234.

http://www.szochalo.hu/uploads/media/kovaceva_vakmero_tezisek.pdf

Layla al-Zubaidi

Városantropológia (tanulmány)

<http://www.publikon.com/htmls/cikkek.html?ID=12&articleID=337>

Mihály Emőke

A deprivált népesség (tanulmány)

<http://epa.oszk.hu/00400/00458/00119/2146.html>

MMDA rescues 200 vagrants (cikk)

<http://balita.ph/2009/12/17/metro-news-mmda-rescues-200-vagrants/>

Niedermüller Péter

Etnicitás és politika a késő modern nagyvárosokban (tanulmány)

<http://www.c3.hu/scripta/scripta0/replika/honlap/38/07nieder.htm>

Pooley, Colin G.

A migráció szerepe a nem domináns etnikai csoportok fejlődésében Európában, 1850-1940 (tanulmány)

http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2005_01/cikk.php?id=907

Tóth Kinga Dóra

„Túlságosan cigány vagy a gádzsóknak, és túlságosan gádzsó a cigányoknak”
Kiemelkedett cigányok (gypsy/traveller-ek) etnikai identitásának jellegzetességei Angliában
(tanulmány)
<http://www.tki.pte.hu/admin/documents/frk/europacig/angolcigany.doc>

Helyi (saját) fotográfiák

Az utca

Dayang

Samuel és Námrá

Samuel árul az öbölmenti sétányon

Étkezések

Jeffrey és Jammil, a fia

Jeffrey előkészíti az ékszerekből álló árukészletét (felesége és veje is segítenek)

Jerry is ékszereket árul

Kéregető gyerek este az Adriatico utca bárak közötti részén

Bumarita esti koldulás közben

Alfida koldul az autósoktól

Kárámmal a parkban

Egy fiatal badjao fiú a jeepneyn osztja a borítékot, hogy az utasok abba tegyék az alamizsnát

Gyerekek

Melissa kieszdi a tetveket és kihúzza az ősz hajszájakat Adlina fejéről

Ayla fehérítő krémet használát, s emiatt hámlik a bőre

Nők az utcán

Gyerekek

Az *Antroport* könyvek további, tervezett kötetei
(2014 – 2015)

Féner '75 (Festschrift)

Prónai Csaba: Antropológiai cigánykutatások

Tárgykultúra, nemzettudat, látványosságok (Papp Richárd – Bali János szerk.)

A Társadalomtudományi OTDK díjazott antropológiai dolgozatai

Szimbolizáció, szimbólumkutatások (Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor szerk.)

Antropológiai genderkutatások

Falukép, faluantropológia a kortárs tereptanulmányokban (A.Gergely András szerk.)

A Buddhizmus Kutatóműhely tanulmány-válogatása

Vallásantropológiai dolgozatok (Papp Richárd szerk.)

Roma pedagógia, „roma antropológia” (Bakó Boglárka szerk.)